

Oznaka poročila: ARRS-CRP-ZP-2012-05/7

ZAKLJUČNO POROČILO O REZULTATIH CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

A. PODATKI O RAZISKOVALNEM PROJEKTU

1. Osnovni podatki o raziskovalnem projektu

Šifra projekta	V4-1061
Naslov projekta	Izzivi in potrebe v prenosu znanja v kmetijsko prakso v Sloveniji
Vodja projekta	5735 Majda Černič Istenič
Naziv težišča v okviru CRP	5.06.08 Načini organiziranja in metode prenosa znanja v kmetijsko prakso
Obseg raziskovalnih ur	1213
Cenovni razred	B
Trajanje projekta	10.2010 - 09.2012
Nosilna raziskovalna organizacija	481 Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Raziskovalne organizacije - soizvajalke	
Raziskovalno področje po šifrantu ARRS	4 BIOTEHNIKA 4.03 Rastlinska produkcija in predelava 4.03.08 Ekonomika agroživilstva in razvoj podeželja
Družbeno-ekonomski cilj	08. Kmetijstvo

2. Raziskovalno področje po šifrantu FOS¹

Šifra	5.04
- Veda	5 Družbene vede
- Področje	5.04 Sociologija

3. Sofinancerji²

	Sofinancerji	
1.	Naziv	Ministrstvo na kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
	Naslov	Dunajska 22, 1000 Ljubljana

B. REZULTATI IN DOSEŽKI RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

4. Povzetek projekta³

SLO

V skladu s teoretičnimi izhodišči in zastavljenimi hipotezami, preverjanimi s kvalitativnimi in kvantitativnimi metodološkimi pristopi, je poglavitna ugotovitev projekta, podobno s primerjalno analizo med desetimi evropskimi državami, precejšnja razdrobljenost in nepovezanost posamičnih delov sistema prenosa znanja v Sloveniji. Razlogi tičijo zlasti v neopredeljenih institucionalnih okvirjih in kompetencah medsebojnega delovanja – pravila medsebojnega sodelovanja niso jasno opredeljena, temeljijo bolj na političnih kot pa na strokovnih odločitvah, povezave se pogosto ustvarjajo na neformalni ravni. Druge, s to povezane ugotovitve projekta so: vrednotenje bibliografskih kazalcev raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS je zaviralec učinkovitega prenosa znanja iz akademske sfere v kmetijsko prakso in povezovanja raziskovalcev z drugimi udeleženci v sistemu; kmetijski svetovalci velik del svojega delovnega časa porabijo za upravno-administrativna dela, za to jim primanjkuje časa za svetovanje kmetom na terenu ter lastno strokovno izobraževanje ter izobraževanje kmetov; kljub šibkemu socialnemu kapitalu je med kmeti nakazana tendenca, da čim bolj zaupajo ljudem v svoji skupnosti, tem bolj se navdušujejo za neposredne oblike prenosa znanj; kmetijski svetovalci 'naprednih' kmetov ne prepoznavajo kot potencialnih partnerjev pri prenosu novega znanja; NVO, društva ter zasebna podjetij, ki vstopajo v sistem, nagovarjajo le določene skupine kmetov (ekološke, premožnejše,) a pokrivajo le posamezne segmente znanj, njihovo delovanje ni niti celostno zastavljeno niti sinhronizirano z drugimi 'tradicionalnimi' akterji; različne socio-ekonomske skupine kmetov izražajo različne želje glede vsebin in metod podajanja snovi, kar v obstoječem sistemu ni utečena praksa; polovica kmetov ni pripravljena prispevati svojih sredstev za neformalno izobraževanje. Na podlagi rezultatov so podana sledeča priporočila sprememb obstoječega sistema v smeri: večji poudarek aplikativnim projektom v akademskem okolju s prevrednotenjem kriterijev upravičenosti prijaviteljev na razpisane projekte ter integracija doktorjev znanosti v KKS v sistem ARRS; kadrovske spremembe v KKS: oblikovanje dveh tipov svetovalcev 1. za stike s kmeti kakor tudi z birokratskim delom in 2. le za stike s kmeti; organiziranje posebnih delovnih skupini in krožkov za različne skupine kmetov ter aktivacija raziskovalnih polj in demonstracijskih kmetij v povezavi s KKS, kmetijskimi šolami in univerzami; vpeljava novih vsebin v kmetijsko neformalno izobraževanje za usposabljanje kmetov za medsebojno povezovanje; ločitev KKS od Kmetijske gozdarska zbornice; okrepitev permanentnih izobraževanj iz kmetijstva za državne uradnike;- formalno natančneje opredeliti medsebojne povezave in razmerja med fakultetami, kmetijskimi šolami svetovalno službo in 'naprednimi' kmeti;-oblikovanje celostne strategije prenosa znanja v kmetijsko prakso.

ANG

According to the theoretical starting points and set hypotheses, verification of qualitative and quantitative methodological approaches, the main findings of the project, similar to the comparative analysis of ten European countries, is considerable fragmentation and incoherence of individual parts of the system of knowledge transfer in Slovenia. The reasons lie in unidentified institutional frameworks and competencies of interaction - rules are not clearly defined, they are based more on political than on professional decisions, links are often created on an informal level. Other findings in this project are: the evaluation of bibliographic indicators of research performance according to SRA methodology is an inhibitor of effective transfer of knowledge from academia to agricultural practices and preventing researchers to cooperate with other participants in the system; a large part of agricultural advisors spend time on papyrology, for this reason their time to advise farmers and to teach them is lacking and for their own learning; despite weak social capital among farmers there is a tendency as much as they trust people in their community, the more inclined they are towards participative forms of knowledge transfer; 'advanced' farmers are not recognized as partners in the transfer of new knowledge by agricultural consultants; NGOs, associations and private companies addressing only certain groups of farmers, cover only certain segments of knowledge, their work is neither comprehensive nor synchronized with other actors; different socio-economic groups of farmers express different preferences on the content and methods of new knowledge, which is not standard practice; half of the farmers is not willing to contribute their resources to informal education. Based on the results the following recommendations are proposed: greater emphasis to applied projects in the academic environment with reevaluation of eligibility criteria for the applicants' tendered projects and integration of PhDs extension advisors in SRA system; personnel changes in the extension service: the creation of two types of consultants 1) contact with farmers as well as the bureaucratic work and 2) only contact with farmers; organizing special

working groups and clubs for different groups of farmers and research fields and demonstration farms in conjunction with extension service, agricultural schools and universities; new content in agricultural informal learning to enable farmers to interconnect; separation of extension advisers' institution from Chamber of Agriculture and Forestry; strengthening the permanent learning of employees at the Ministry of Agriculture with new agricultural knowledge; precise formal definition of the interconnections and relationships between faculties, schools, agricultural advisory services and 'progressive' farmers and the integration of 'new' knowledge providers in agriculture; an integrated strategy of knowledge transfer in agricultural practice.

5. Poročilo o realizaciji predloženega programa dela na raziskovalnem projektu⁴

1. Hipoteze

V skladu s teoretičnimi izhodišči, predstavljenimi v prijavi projekta, smo si v izhodiščih preučevanja zastavili hipoteze, s katerimi smo, predpostavili, da:

- imajo kmetje glede na svoja predhodna znanja in izobrazbo ter drugimi socialno-ekonomskimi značilnostmi različne potrebe in interese po pridobivanju novega znanja iz kmetijstva tako glede vsebin kot metod in da tudi različno ocenjujejo posamezne akterje v sistemu prenosa znanja. Predpostavili smo, da kmetje bolje ocenjujejo individualne konzultacije s kmetijskimi svetovalci kot pa njihova predavanja in predstavitev in da na pomenu pridobivajo viri informacij, povezani z novimi informacijskimi tehnologijami.
- je pripravljenost kmetov in tudi kmetijskih svetovalcev za nove (bolj participativne) oblike učenja povezana s količino njihovega socialnega kapitala, merjenega z zaupanjem in sodelovanjem v dejavnostih vaških skupnosti in kmetijskih združenj.
- je glede na dosedanjo tradicijo pokrivanja stroškov svetovalnega dela iz javnih sredstev le majhen delež kmetov pripravljen plačevati storitve prenosa znanja iz lastnih, zasebnih virov. Obenem se predpostavlja, da je pripravljenost plačevanja iz lastnih virov povezana z velikostjo kmetije in tipom dejavnosti (večje, bolj specializirane kmetije naj bi bile bolj pripravljene plačevati tovrstne dejavnosti).
- so akterji v sistemu prenosa znanja, še zlasti kmetijsko svetovalna služba (KKS) in raziskovalne institucije in univerze med seboj slabo povezani v izmenjavi informacij zaradi različnih sistemov vrednotenja in financiranja znanstveno-raziskovalnega in svetovalnega dela (svetovalci naj bi ocenjevali, da je njihovo individualno praktično delo s kmeti slabše družbeno vrednoteno kot pa izvajanje administrativno-upravnih zadev za kmete). Obenem v ta sistem vstopajo novi akterji (NVO, društva in podjetja), za katere pa se predpostavlja, da nimajo zadostnega strokovnega znanja.

2. Opis raziskovanja

Navedene hipoteze smo preverjali s podatki, ki smo jih pridobili s pol-strukturiranimi intervjuji s 16 producenti znanja, 3 kmetijskimi svetovalci in 10 kmeti. Na podlagi intervjujev s slednjima dvema skupinama smo oblikovali anketna vprašalnika: anketo s 513 kmeti smo izvedli z osebnim stikom na vseh osmih kmetijskih zavodih po Sloveniji, s 259 kmetijskimi svetovalci pa smo izvedli spletno anketo. Analiza rezultatov tako pridobljenih podatkov je bila predstavljena in predebatirani v fokusni skupini.

3 Ključne ugotovitve

- Kmetje si najbolj želijo novih znanj o sodobnih tehnologijah, inovacijah, povečanju gospodarskega donosa, neposrednih plačilih in naravnem okolju manj pa jih zanimajo nekmetijske teme, npr. kakovost življenja na kmetiji. Za slednje se bolj zanimajo ženske, mlajši kmetje, razvojno bolj naravnani in tisti kmetje, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi. Vsebine, kot so knjigovodstvo in trženje kmetijskih proizvodov ter tržne strategije, ki so jih kot zelo pomembne vsebine za kmete prepoznali kmetijski svetovalci in producenti znanja, so po izboru kmetov uvrščeni v sredino (povprečno visoko). Kmetje najbolj ocenjujejo konkretne, praktične in participativne oblike podajanja snovi (predstavitve na kmetijah, skupinski razgovor bodisi s strokovnjaki bodisi z drugimi kmeti, ekskurzije doma in v tujini) manjši pomen pa pripisujejo tiskanim in elektronskim medijem ter teoretičnemu pouku. Različne socio-ekonomske skupine kmetov imajo različne želje tako glede vsebin kakor tudi metod podajanja snovi. Bolj izobraženi in mlajše skupine kmetov bolj posegajo po elektronskih virih.
- Kljub ugotovljeni nizki količini socialnega kapitala med kmeti je med njimi nakazana tendenca, da čim bolj zaupajo ljudem v svoji skupnosti, tem bolj se jim zdijo učinkovite neposredne oblike prenosa. Kmetijski svetovalci pa kmetov ne prepoznavajo kot potencialnih partnerjev pri ustvarjanju in posredovanju novega znanja.
- Neformalnih izobraževanj se udeležuje 60% anketirancev, med njimi zlasti veliki in majhni kmetje. Med izvajalci kmetje najbolj ocenjujejo društva in KKS, manj zadovoljni so s splošnimi zadrugami in komercialnimi podjetji. Kmetje na razvojno usmerjenih kmetijah, še zlasti, če se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo, imajo pomembno večja pričakovanja do usposobljenosti predavateljev kot drugi kmetje.

- Polovica kmetov bi bila pripravljena plačati za neformalna izobraževanja KKS, vendar večina ne več kot 50 Evrov na letni ravni. Velik delež (40%) kmetov bi se takih izobraževanj udeležil le, če bi bila v celoti brezplačna. Slaba desetina se jih v nobenem primeru ne bi udeležila. Le odstotek kmetov bi se izobraževal več kot en mesec. Med tistimi, ki bi bili pripravljene plačati, prevladujejo razvojno bolj perspektivne in ekonomsko bolj stoječe kmetije.
- Kmetijski svetovalci so najmočneje povezani s kmeti in društvi ter tudi glavnimi kmetijskimi inštitucijami v državi (AKTRP, MKO in KGZ), šibko pa s producenti znanja in kmetijskimi šolami. Z vidika opravljanja administrativno-upravnih zadev se zdi to optimalno ne pa tudi z vidika njihovega poslanstva v sistemu prenosa znanja v kmetijsko prakso. Ta ugotovitev se sklada tudi z rezultati o obsegu in nosilcih izobraževanj kmetijskih svetovalcev, saj se predvsem udeležujejo izobraževanj, povezanih z ukrepi kmetijske politike in izobraževanj, ki jih organizirajo društva, manj pa tistih na akademskih ustanovah in kmetijskih srednjih šolah. Kmetijski svetovalci so najbolj zadovoljni z izobraževanji v tujini. Vrednotenje bibliografskih kazalcev raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS je eden izmed zaviralcev učinkovitega prenosa znanja v prakso (ta preveč vrednoti znanstveno-raziskovalno delo v primerjavi s strokovnim delom, kamor spada prenos znanja v prakso).
- V sistem prenosa znanja vstopajo NVO in društva ter zasebna podjetja. Njihove storitve pa nagovarjajo le določene skupine kmetov (ekološke kmete, premožnejše,) ter pokrivajo posamezne segmente znanj, kar je sicer dobrodošlo dopolnilo. Vendar delovanje ni niti celostno zastavljeno niti sinhronizirano z delovanjem drugih 'tradicionalnih' akterjev

4. Znanstvena spoznanja

Primerjalna analiza sistema znanja v kmetijstvu med desetimi evropskimi državami je pokazala, da med njimi kakor tudi znotraj njih obstajajo velike razlike. Skupna značilnost velike večine je velika razdrobljenost njihovih sistemov prenosa znanja v kmetijstvo. Ponekod je razlog za to proces razkrajanje tradicionalnih vlog med akterji (raziskave, izobraževanje in svetovanje) in vse večja kompleksnost. Ekstremna primera sta Nizozemska in Anglija z raznoliko kombinacijo formalnih in novo nastalih neformalnih organizacij ob odsotnosti vertikalnih nadzornih instrumentov. Nasprotni primera sta Madžarska in Latvija, kjer razlog razdrobljenosti ni pomanjkanje nadzornih mehanizmov, ampak pomanjkanje politične volje do sprememb in omejeni finančni viri. Primera razdrobljenosti v Italiji in Nemčiji je močna zvezna in regionalna avtonomija ob pomanjkanju usklajenosti in povezovanja. Primeri Švice, Avstrija in Danske kažejo na uspešne prakse povezovanja in sodelovanja akterjev v sistemu znanja v kmetijstvu, kjer imajo največ zaslug prav kmetje (zlasti primer Danske) s svojimi izraženimi interesi in pripravljenostjo investiranja svojih sredstev in časa.

Rezultati našega preučevanja prav tako kažejo na precejšnjo razdrobljenost v sistemu prenosa znanja v naši državi. Razlogi, da so akterji v sistemu prenosa znanja med seboj slabo povezani, tičijo v neopredeljenih institucionalnih okvirjih in kompetencah medsebojnega delovanja – pravila medsebojnega sodelovanja niso jasno opredeljena, temeljijo bolj na političnih kot pa na strokovnih odločitvah. Sistem pa ne more delovati dobro le na osnovi neformalnih poveza, saj zaradi nejasnih pravil med akterji ni možno vzpostaviti trdnejšega zaupanja.

5. Učinki, uporaba raziskovalnega projekta

Rezultati preučevanja nakazujejo možno reorganizacijo obstoječega sistema v smeri:

- večjega poudarka aplikativnim projektom v akademskem okolju s prevrednotenjem kriterijev upravičenosti prijaviteljev na razpisane projekte ter integracija doktorjev znanosti v KKS v sistem ARRS;
- kadrovske spremembe v KKS: oblikovanju dveh tipov svetovalcev: prvega, ki bi imeli stike s kmeti kakor tudi z birokratskim delom in drugega, ki bi imel samo stike s kmeti;
- organiziranje posebnih delovnih skupini in krožkov za različne skupine kmetov ter aktivacija raziskovalnih polj in demonstracijskih kmetij v povezavi s KKS, kmetijskimi šolami in univerzami;
- vpeljava novih vsebin v kmetijsko neformalno izobraževanje, za usposabljanje kmetov za medsebojno povezovanje;
- ločitev KKS od Kmetijsko gozdarska zbornice (KGZ);
- okrepiti permanentno izobraževanje zaposlenih na MKO z novimi kmetijskimi znanji;
- med seboj bolj povezati posamezne akterje v sistemu prenosa znanja: formalno natančneje opredeliti medsebojne povezave in razmerja med fakultetami, kmetijskimi šolami svetovalno službo in 'naprednimi' kmeti;
- oblikovanje celostne strategije prenosa znanja v kmetijsko prakso

Navedeni predlogi ne zahteva večjih finančnih sredstev, ampak predvsem oblikovanje na konsenzu temelječe strategije ob dobršni meri politične volje ključnih akterjev na področju kmetijstva. Možna je tudi vpeljava določene višine prispevkov kmetov za neformalna izobraževanja, kar bi v sistem prenosa znanja prineslo cc 1.5 milijona Evrov.

Rezultati in podatkovne zbirke projekta bodo uporabljeni pri pripravi na Biotehniški fakulteti, Univerza v Ljubljani, odobrene (junij 2012) teme doktorske disertacije Mariane Primožič z naslovom: Pomen neformalnega izobraževanja kmečkih žensk za delo in življenje na družinskih

kmetijah.

6. Sodelovanje s tujimi partnerji

V teku projekta je bil navezan kontakt in sodelovanje s kolegi iz Dr. Aristotle University of Thessaloniki, Grčija, ki je že obrodilo pripravo skupnega članka, ki je trenutno v recenzentskem postopku v reviji *Development in Practice* in skupno prijavo projekta "Learning Agriculture by Clicking" (Reference number: 527226-LLP-2012-GR-LEONARDO-LMP) v okviru Leonardo da Vinci, ki pa žal ni bil odobren.

Rezultati projekta podlaga za pripravo morebitnih novih prijav projektov s tujimi partnerji, katerih sodelovanje je že vzpostavljeno: npr. DaNube Network for enhancing Communication, Knowledge and Innovation on the environment, Institute of Landscape Ecology, Slovak Academy of Science in devet drugih partnerjev iz centralne in vzhodne Evrope v tekočem razpisu 7. okvirnega programa; ponovna prijava v okviru Lifelong Learning Programme, Leonardo da Vinci Programme z Dr. Aristotle University of Thessaloniki.

6. Ocena stopnje realizacije programa dela na raziskovalnem in zastavljenih raziskovalnih ciljev⁵

Na podlagi zbranih in analiziranih podatkov smo v skladu s cilji razpisane teme Načini organiziranja in metode prenosa znanja v kmetijsko prakso v celoti realizirali vse raziskovalne hipoteze in na osnovi tega:

- ocenili potrebe in prioritete vseh deležnikov v sistemu oblikovanja in prenosa znanja;
  - ocenili učinkovitosti sistema prenosa znanja v celotnem nizu od raziskav preko izobraževanja in svetovanja do uporabnikov;
  - raziskali možnosti vpeljave zasebne pobude pri prenosu znanja v kmetijstvo in nadaljnjo vlogo države pri zagotavljanju storitev prenosa znanja;
  - izdelali smernice možnih sprememb in izboljšav v sistemu prenosa znanja s stroškovno analizo možnih sprememb in izboljšav;
- Obenem smo izdelali tudi primerjalno analizo sistemov prenosa znanja v primerljivih državah.

Dosedanja desiminacija rezultatov:

- Pridobljene rezultate raziskovanja smo predstavili naročniku na dveh srečanjih;
- V recenzentskem postopku je s tujimi partnerji pripravljen znanstveni članek za objavo v reviji *Development in Practice*;
- predstavljena sta bili trije referata na mednarodnem strokovnem srečanju:

Majda Černič Istenič: Integrating farm women into rural development strategy in Slovenia: Regional conference on the status and the role of women in rural areas, Zagreb, 17-18 November 2010.

Majda Černič Istenič: Poticaji i prepreke za cjeloživotno učenje seoskih žena u Sloveniji: stručna radionica: "Uloga cjeloživotnog obrazovanja u zapošljavanju seoskih žena u prehrambenom sektoru", Zagreb, 13. maj 2011;

Majda Černič Istenič: Employment situation of rural women in Slovenia. Regional conference on employment opportunities for women in rural areas, Zagreb, 16.-17. november 2011.

- odobrena je bila tema doktorske disertacije Mariane Primožič: Pomen neformalnega izobraževanja kmečkih žensk za delo in življenje na družinskih kmetijah, pod mentorstvom vodje projekta Majde Černič Istenič

7. Utemeljitev morebitnih sprememb programa raziskovalnega projekta oziroma sprememb, povečanja ali zmanjšanja sestave projektne skupine⁶

V teku poteka projekta ni prišlo do sprememb v sestavi projektne skupine.

8. Najpomembnejši znanstveni rezultati projektne skupine⁷

Znanstveni dosežek		
1.	COBISS ID	33320749 Vir: COBISS.SI
	Naslov	Medijska podoba kmetijstva in kmeta v Sloveniji
		<i>SLO</i>
		<i>ANG</i>
		The media image of agriculture and farmers in Slovenia
		Prispevek obravnava značilnosti odnosa med potrošniki in proizvajalci hrane v sodobnih, postmodernih družbah, ki se v prevladujoči meri kaže kot močno zamegljena, nejasna vez. Prikaže izsledke nekaterih predhodno

Opis	SLO	opravljenih analiz javnega diskurza o kmetijstvu in kmetih, zlasti opravljenih v tujini in predstavi analizo javnega diskurza o kmetijstvu in kmetih v najbolj branih slovenskih časopisih. Iz analiziranega diskurza je razvidna dokaj površna predstavitev ciljev in pomena kmetijstva kot pomembne gospodarske panoge ter pričakovani potrošniki. Tako analiza pokaže, da je upravljanje kmetijske dejavnosti v Sloveniji dokaj nedemokratično, saj prek medijskega diskurza ni razvidnega partnerstva med potrošniki in kmeti, kot je to že primer v nekaterih državah EU.	
	ANG	This chapter deals with characteristics of the relationship between consumers and producers of food in modern, postmodern societies, which is mainly manifested as strongly blurred and vague link. It shows the results of some preliminary analyzes of public discourse on agriculture and farmers, in particular, performed abroad and presents an analysis of public discourse on agriculture and farmers in the most popular Slovenian newspapers. From the analyzed discourse it is seen quite superficial presentation of the objectives and importance of agriculture as an important industry as well as consumer expectations. Thus, the analysis shows that the management of agricultural activities in Slovenia is quite undemocratic since through the media discourse the partnership among consumers and farmers is not visible, as it is already the case in some EU countries.	
	Objavljeno v	Založba ZRC; Politike reprezentacije v Jugovzhodni Evropi na prelomu stoletij; 2011; Str. 76-99; Avtorji / Authors: Černič Istenič Majda	
	Tipologija	1.16 Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji	
2.	COBISS ID	34428205	Vir: COBISS.SI
Naslov	SLO	Kmečke družine v Sloveniji	
	ANG	Family farms in Slovenia	
Opis	SLO	Članek presoja kompleksne odnose prenašanja znanj, praks, vrednot med družinskimi člani večgeneracijskih kmečkih družin.	
	ANG	The article discusses complex relationships on transfer of knowledge, practices and ideologies among the family members in multigenerational farm families.	
Objavljeno v	Društvo antropologov Slovenije = Slovene Anthropological Society; Anthropological notebooks; 2012; Year 18, no. 1; str. 65-89; Impact Factor: 0.143; Srednja vrednost revije / Medium Category Impact Factor: 0.947; Avtorji / Authors: Knežević Hočever Duška		
Tipologija	1.01 Izvirni znanstveni članek		

9. Najpomembnejši družbeno-ekonomsko relevantni rezultati projektne skupine⁸

Družbenoekonomsko relevantni dosežki			
1.	COBISS ID	6933369	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Spodbude in ovire za vseživljenjsko učenje kmečkih žensk v Sloveniji
		ANG	Incentives and barriers to lifelong learning of farm women in Slovenia
Opis	SLO	Statistični podatki kažejo, da so kmečke ženske v Sloveniji slabo formalno izobražene in da je tudi njihovo sodelovanje v vseživljenjskem učenju, organizirano v okviru uradnih institucij, precej slabo. Kmečke ženske prav tako ne kažejo velikega zanimanja za nadaljnje izobraževanje, zlasti ne na področju kmetijstva. Vendar pa preučevanja kažejo, da se kmečke ženske v Sloveniji zanimajo za pridobivanje novega znanja na različnih področjih, na primer o upravljanju kmetij, administraciji, socialnih odnosih, družbeno	

		koristnem delu, ki so prav tako zelo pomembna za uspešno kmetijsko delovanje. Obstoječi formalni sistem usposabljanja se v celoti ne odziva na potrebe in pričakovanja kmečkih žensk. Večjo motivacijo in vključenost kmečkih žensk v vseživljenjsko učenje bi bilo zato v prihodnje potrebno doseči s partnerstvom med formalnimi ponudniki kmetijskega izobraževanja in NVO, ki so na tem področju že pokazale nekaj zelo dobrih primerov.
	ANG	Statistical data indicate that farm women in Slovenia are not very well formally educated and that also their engagement in lifelong learning organized through official institutions is rather poor. They also do not show great interest for future training, especially not in the domain of pure agriculture. However, the research showed that farm women in Slovenia are interested in gaining new knowledge in various subject, e.g. management of farm, paperwork, social relations, community work which is also very important for successful agricultural functioning. Existing formal system of training provision does not fully respond to these needs and expectations of farm women. So the future better motivation and enrolment of farm women to lifelong learning could be achieved through partnership among formal providers of agricultural training and NGO-s who have already showed some very good practices in this respect.
	Šifra	B.04 Vabljen predavanje
	Objavljeno v	Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja;Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ); Poticanje gospodarstva i zapošljavanja u prehrambenom sektoru; 2011; Str. 18-29; Avtorji / Authors: Černič Istenič Majda
	Tipologija	1.07 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci (vabljen predavanje)
2.	COBISS ID	33325869 Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO Med seboj smo si nenehno delili delo
		ANG We constantly shared labour among ourselves
	Opis	SLO Prispevek med drugim presoja, ali se kmečke družine, prejemnice sredstev z naslova ukrepov pomoči mladim prevzemnikom in zgodnjim upokojevcem, razlikujejo po pridobljenem znanju svojih družinskih članov od kmečkih družin, ki niso prejele sredstev z naslova obeh ukrepov.
		ANG The paper (also) discusses whether the farm families, the beneficiaries of both forms of aid (i.e. for setting up young farmers and early retirement), differ in view of knowledge obtained of their family members from the farm families, the non-beneficiaries of both forms of aid.
	Šifra	B.03 Referat na mednarodni znanstveni konferenci
	Objavljeno v	2011; Avtorji / Authors: Knežević Hočevar Duška
	Tipologija	3.15 Prispevek na konferenci brez natasa
3.	COBISS ID	6789497 Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO Enakost med spoloma na kmetijah in razvoj podeželja v Sloveniji
		ANG Gender equality on farms and rural developoment in Slovenia
	Opis	SLO V Program razvoja podeželja 2004-2006 in 2007-2013 sta bila vpeljana dva ukrepa (zgodnje upokojevanje kmetov in pomoč mladim prevzemnikom) s ciljem izboljšanja neugodnih reproduktivnih in razvojnih zmogljivosti kmetij. Cilj raziskave Odnosi med generacijami in spoloma na kmetijah v Sloveniji, ki se je izvajala v letu 2007 pa je bil ugotoviti, katera kmečka gospodinjstva so bila z vidika razvoja kmetijske dejavnosti nagovorjene s tema dvema ukrepoma. V prispevku je bila na podlagi teh podatkov analizirana povezava med enakostjo spolov, merjeno skozi stališča do vlog med spoloma, delitvijo dela in odločanja na kmetiji in v gospodinjstvu in razvojnimi zmogljivostmi kmetij, merjenimi z zagotovljenim nasledstvom

		<p>kmetije in načrtovanim obsegom kmetijske dejavnosti (brez sprememb, povečanje ali zmanjšanje). Rezultati so pokazali, da so kmetije upravičencev navedenih ukrepov dejansko bolj razvojno usmerjene kot kmetije neupravičencev, medtem ko se z vidika enakosti med spoloma kmetije med seboj ne razlikujejo.</p>
	ANG	<p>In the Rural Development Programme 2004-2006 and 2007-2013 (RDP) two measures (the Early Retirement of Farmers and the Setting up of Young Farmers) are aimed to improve reproductive and development capacity of farms. The aim of the survey Generations and Gender Relations on Farms in Slovenia carried out in 2007 was to found out which farm households from the point of view of agricultural development were actually addressed by these two measures. In the paper the focus of analysis is the relationship between gender equality measured through the attitudes towards gender roles, division of labour and decision-making on the farm and considering household chores and development capacities of farms measured by secured succession of the farm and projected extent (no change, increase or decrease) of agricultural activities. The results indicate that farms of the beneficiaries are indeed more development oriented than non-beneficiaries' farms, while from the gender perspective the farms do not differ among each other.</p>
	Šifra	B.03 Referat na mednarodni znanstveni konferenci
	Objavljeno v	European Society for Rural Sociology; ESRS 2011; 2011; Str. 21-22; Avtorji / Authors: Černič Istenič Majda
	Tipologija	1.12 Objavljeni povzetek znanstvenega prispevka na konferenci
4.	COBISS ID	7258489 Vir: COBISS.SI
	Naslov	<p>SLO Medgeneracijska izmenjava v kmečkih družinah: pričakovanja in prakse (Slovenija kot študija primera)</p> <p>ANG Intergenerational exchange in farm families: expectations and practices (the case study of Slovenia)</p>
	Opis	<p>SLO Med slovenskim prebivalstvom so močno zasidrana pričakovanja v državne podpore za starejše. Staranje prebivalstva v kmečki populaciji sovпада z manjšim interesom mlajše generacije za kmetovanje. V zvezi s tem sta bila leta 2004 in 2005 sprejeta ukrepa za predčasno upokojevanje kmetov in pomoč mladim naslednikom. Prispevek predstavlja nekatere rezultate anketne raziskave Odnosi med generacij in spoloma na slovenskih kmetijah (2007) in etnografske študije o medgeneracijski solidarnosti (2009). Ugotovitve raziskave kažejo, da se z medgeneracijsko izmenjavo kmečko prebivalstvo, predvsem upravičenci obeh ukrepov, v primerjavi z drugimi opazovanimi skupinami, ki niso kmetje, močnejše opira na lastne vire manj pa je odvisno od državnih sredstev. Raziskovalne ugotovitve dodatno nadgrajujejo etnografski rezultati, ki natančneje pojasnjujejo kontekst družinske dinamike skozi zgodovino kmetije in biografijo vsakega odraslega člana družine.</p> <p>ANG The expected state support for the elderly is strongly anchored among the Slovenian population. The ageing in farm population is accompanied with diminishing interest of the younger generation for farming. In this regard, the measures for early retirement of farmers and assistance to young farmers were introduced in 2004 and 2005. Here presented are some results of two ensuing studies: the survey Generations and Gender Relations on Slovenian Farms (2007) and ethnographic study on intergenerational solidarity (2009). The survey findings reveal that through the intergenerational exchange farm population, especially the beneficiaries of both measures, shows specific characteristics compared to other observed groups (non-farmers): stronger reliance on their own family resources and weaker dependence on the state resources. Survey findings are further upgraded by the ethnographic results, explaining more in-depth</p>

		the context of family dynamics through the farm histories and biographies of each adult family member.
Šifra	B.03	Referat na mednarodni znanstveni konferenci
Objavljeno v	INRA; The new rural world; 2012; str. WG14 0497; Avtorji / Authors: Černič Istenič Majda, Knežević Hočevar Duška	
Tipologija	1.12	Objavljeni povzetek znanstvenega prispevka na konferenci

10. Drugi pomembni rezultati projektne skupine⁹

ČERNIČ ISTENIČ, Majda. Employment situation of rural women in Slovenia: Regional conference on employment opportunities for women in rural areas, Zagreb, 16.-17.2011. 2011. [COBISS.SI-ID 6932345]

ČERNIČ ISTENIČ, Majda. Integrating farm women into rural development strategy in Slovenia: Regional conference on the status and the role of women in rural areas, Zagreb, 17-18 November 2010. 2010. [COBISS.SI-ID 6539897]

Odobrena tema doktorske disertacije Mariane Primožič: Pomen neformalnega izobraževanja kmečkih žensk za delo in življenje na družinskih kmetijah, pod mentorstvom vodje projekta Majde Černič Istenič

11. Pomen raziskovalnih rezultatov projektne skupine¹⁰

11.1. Pomen za razvoj znanosti¹¹

SLO

Preučevanje sistema prenosa znanja v kmetijsko prakso je bilo do nedavnega prisotno zlasti v državah t.i. tretjega sveta. V zadnjem času pa se zanimanje za to področje zaradi vse večjih pritiskov globalne konkurenčnosti na svetovnem prehranskem trgu, ki jo vse bolj pogojuje opremljenost akterjev z novimi znanji in inovativnimi sposobnostmi, povečuje tudi v evropskem prostoru. Nedavno sta se oblikovali dve večji znanstveni skupini SOLINSA (Support of Learning and Innovation Networks to Sustainable Agriculture) (projekt v 7. okvirnem programu Evropske komisije) in Collaborative Working Group on Agricultural Knowledge and Innovation Systems (CWG AKIS) pri Standing Committee on Agricultural Research (SCAR). Kot študija primera za Slovenijo lahko k pridobljenim izsledkom navedenih dveh skupin z naborom svežega in bogatega empiričnega gradiva, zbranega s kvantitativnimi in kvalitativnimi metodološkimi pristopi, prispeva tudi pričujoči projekt in sicer vsaj na dveh vsebinskih področjih:

- v okviru sociologije znanosti in znanja: kritična refleksija v zadnjem času uveljavljene, a z vidika konkretnih družbeno gospodarskih učinkov problematične naravnosti prakse bazične znanstvene produkcije tako v svetovnem merilu kakor tudi konkretno v slovenskem prostoru. Ta je prvenstveno usmerjena v objavljanje izsledkov v indeksiranih znanstvenih revijah, katerih aplikativni domet pa je šibek in precej oddaljen od potreb konkretnih uporabnikov znanja (v naše primeru kmetov) kljub precejšnjemu vložku družbenih sredstev v financiranje takih raziskav.
- v okviru razprav o socialnem kapitalu kot konceptu pojasnjevanja neenakomernega razvoja na različnih ravneh: z našim projektom smo pokazali, da sistem prenosa znanja v kmetijsko prakso ne deluje optimalno ob identificiranem šibkem socialnem kapitalu na horizontalni in vertikalni (institucionalni) ravni kljub posamičnim močnim jedrom socialnega kapitala znotraj ozkega socialnega okolja (npr. medsebojna močna povezanost kmetijskih svetovalcev). S tem smo prispevali k potrjevanju teze, da za uspešen razvoj določenega okolja (lokalne skupnosti, regije, države) ne zadošča le prisotnost t.i. vezivnega ('bonding') socialnega kapitala v ozkih družbenih skupinah, ampak je nujna tudi prisotnost premostitvenega ('bridging') in povezovalnega ('linking') socialnega kapitala, ki se nanašata širše horizontalne in vertikalne družbene povezave.

ANG

The studies of knowledge transfer in agricultural practice have been, until recently presented

especially in countries of the Third World. Recently, however, attention in this area due to the increasing pressures of global competitiveness in the global food market, which is increasingly dependent on new knowledge and innovative capabilities of actors, is expanding also in Europe. Lately the two major scientific groups were created: SOLINSA (Support of Learning and Innovation Networks Towards Sustainable Agriculture) (project in the 7th Framework Programme of the European Commission) and the Collaborative Working Group on Agricultural Knowledge and Innovation Systems (CWG AKIS) in Standing Committee on Agricultural Research (SCAR). As a case study for Slovenia this project with a range of fresh and rich empirical material collected through quantitative and qualitative methodological approaches can contribute to the outcomes of these two groups, at least in two areas:

- in the sociology of science and knowledge: a critical reflection of the recently established, but in terms of concrete socio-economic effects problematic stance of practice of basic scientific production both worldwide as well as in Slovenia. This practice is primarily focused on publishing the results in indexed scientific journals, which applied range is however weak and quite distant from the needs of specific users of knowledge (in our case, farmers), despite a significant input of social funds in the financing of such research.
- in the context of discussions on social capital as a concept to explain uneven development at different societal levels: with our project, we have shown that the system of knowledge transfer in agricultural practice does not work optimally by weak social capital identified by the horizontal and vertical (institutional) level, despite strong individual core social capital within a narrow social milieu (eg, mutual strong relationship among extension advisors). In this way we contribute to the validation of the thesis that the successful development of one setting (local, regional, state) is not sufficient simply by presence of 'bonding' social capital in tight social groups, but the presence of 'bridging' and 'linking' social capitals is also necessary, which deal with broad horizontal and vertical social connections.

11.2. Pomen za razvoj Slovenije¹²

SLO

Raziskava je ena izmed redkih raziskav na temo izobraževanja in prenosa znanja v kmetijsko prakso v Sloveniji. Je prva, ki se je lotila celovite identifikacije strukture sistema prenosa znanja. V svojo optiko je vključila obstoječ sistem prenosa znanj po njegovih posameznih členih ter pokritost potreb in možnosti njegovega izboljšanja z vključevanjem dodatnih izvajalcev, novimi metodami izobraževanja in dela ter novimi načini financiranja. Cilj projekta je bil tudi preučiti ovire, ki preprečujejo bolj učinkovit prenos znanja iz različnih izobraževalnih institucij v kmetijsko proizvodnjo. Pri tem smo izhajali iz systemskega pristopa preučevanja pretoka znanja in informacij v kmetijstvu, ki poudarjajo potrebo po enakovrednem upoštevanju vseh deležnikov (od ustvarjalcev do uporabnikov) v prenosu znanja v sistemu.

Osnovni sporočilo projekta temelji na ugotovitvi, da so posameznimi elementi v sistemu med seboj slabo povezani, še posebej problematično je, da osrednja institucija v tem sistemu kmetijska svetovalna služba (KKS) slabo sodeluje z vsemi drugimi udeleženci. Razlog slabega sodelovanja z univerzo je vrednotenje bibliografskih kazalcev raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS, ki pri producentih znanja upošteva le znanstvene kriterije odličnosti ne pa tudi aplikativne vrednosti raziskovalnih dosežkov. Zato se univerze v svojih programih ne lotevajo tem in postopkov, ki bi bile uporabne za končne uporabnike, kmete, ampak proizvajajo izključno za znanstvene bibliografske dosežke, ki jih kmetijski svetovalci kmetom le stežka sami prevedejo v uporabna navodila in priporočila. Nadalje, razlog slabe povezave KKS z univerzami, inštituti ter tudi srednjimi šolami tiči v neopredeljenih institucionalnih okvirjih in kompetencah medsebojnega delovanja – pravila medsebojnega sodelovanja niso jasno opredeljena, sodelovanje je v precejšnji meri prepuščeno sporadičnim neformalnim iniciativam. KKS je s kmeti sicer v stalnem dnevnem stiku, vendar so ti po vsebinski plati v veliki meri zreducirani na administrativno upravne zadeve, konkretnega priliva svežih informacij s področja kmetijskih znanj pa je premalo, predvsem za kmete, ki so bolj razvojno usmerjeni. Manj izobraženi kmetje so KKS v redkejših stikih. Sami svetovalci priznavajo, da pokritost potreb kmetov s nasveti svetovalcev ni ustrezna. Povezave med KKS in NGO ter podjetji so tudi slabo razvite, odnosi med njimi se kažejo celo kot konkurenčni. Dobre prakse sodelovanja pa se razvijajo na kmetijskih srednjih šolah, ki organizirajo izobraževanje v »resničnem« okolju, v katerem je občinstvo praviloma motivirano, saj je nagovorjeno v skladu z njihovimi predhodnimi znanji in specifičnimi potrebami.

Predlogi izboljšav, ki izhajajo iz teh ugotovitev:

- večji poudarek aplikativnim projektom v akademskem okolju s prevrednotenjem kriterijev upravičenosti prijaviteljev na razpise ARRS ter integracija doktorjev znanosti KKS v sistem ARRS;
- oblikovanju dveh tipov svetovalcev v okviru KKS: 1) kombinacija svetovalnega in birokratskega dela 2.) izključno strokovno delo;
- organiziranje posebnih delovnih skupini in krožkov za različne skupine kmetov ter aktivacija raziskovalnih polj in demonstracijskih kmetij v povezavi s KKS, kmetijskimi šolami in univerzami;
- vpeljava novih vsebin v kmetijsko neformalno izobraževanje, za usposabljanje kmetov za medsebojno povezovanje;
- ločitev KKS od Kmetijsko gozdarska zbornice;
- okrepitev permanentnega izobraževanja zaposlenih na MKO z novimi kmetijskimi znanji;
- natančne formalne opredelitve medsebojnih povezav in razmerja med fakultetami, kmetijskimi šolami svetovalno službo in 'naprednimi' kmeti in integracija 'novih' ponudnikov znanja v kmetijstvu;
- oblikovanje celostne strategije prenosa znanja v kmetijsko prakso omogočajo izboljšanje sistema in posledično možnosti vzpostavitve večje produktivnosti in konkurenčnosti slovenskega kmetijstva na evropski in globalni ravni.

ANG

The survey is the first in Slovenia that has embarked on a comprehensive identification of the structure of knowledge transfer in agriculture. In its optics it included an existing system of knowledge transfer according to its individual elements and coverage of their needs and possibilities of their improvement by incorporating additional operators, new methods of education and new ways of financing. The aim of the project was to examine the barriers that prevent more effective transfer of knowledge from various educational institutions in agricultural production.

The basic message of the project pertaining to the development of Slovenia is based on a finding that individual elements in the system are poorly connected; especially problematic is that the central institution in the agricultural the extension service poorly work with all other partakers. The reason for the lack of cooperation with the universities is the system of bibliographic indicators' evaluation of research performance by the methodology of SRA, in which only scientific excellence criteria knowledge producers are considered but not also the applied value of research results. Therefore, in their programs the universities do not address themes and processes, which should be useful for the end users - farmers, but produce exclusively for the scientific bibliographic achievements that extension advisers can hardly translate into useful guidance and recommendations for farmers.

Furthermore, the poor links of extension service with universities, institutes and agricultural colleges also lies in unspecified institutional frameworks and competencies of mutual interactions - rules of mutual cooperation are not clearly defined, participation is largely left to sporadic informal initiatives. Extension advisers are in constant daily contact with farmers, but in terms of substance they are largely reduced to administrative or regulatory matters, actual inflow of fresh information in the field of agricultural knowledge is insufficient, especially for farmers who are more development-oriented. Less educated farmers have fewer contacts with extension advisers. Advisers themselves recognize that the coverage of farmers needs with adviser's advices is not adequate. Links between extension advisers and NGOs and businesses are also poorly developed, the relationships between them are evident even as competitive. Good practices of cooperation are progressing in agricultural colleges that organize education in the "real" environment, in which the audience is usually motivated as it is addressed in accordance with their prior knowledge and specific needs.

Suggestions for improvements:

- greater emphasis to applied projects in the academic environment, reevaluation of eligibility criteria for applicants to tender of SRA and integration of extension advisers with PhDs in the SRA system;
- the creation of two types of consultants: 1) a combination of counseling and bureaucratic work and 2) exclusively professional work;
- organizing special working groups, clubs for different groups of farmers and activation of research fields and demonstration farms in conjunction with extension advisers' institution, agricultural schools and universities;
- Introduction of new content in agricultural informal education of farmers for mutual connections;

-separation of extension advisers' institution from Chamber of Agriculture and Forestry;
-strengthening the permanent learning of employees at the Ministry of Agriculture and Environment with new agricultural knowledge;
- precise formal definition of the interconnections and relationships between actors in the system;
-an integrated strategy of knowledge transfer in agricultural practice
All these suggestions enable improvement of the system and consequently make possible the restoration of greater productivity and competitiveness of Slovenian agriculture on European and global level.

12.Vpetost raziskovalnih rezultatov projektne skupine.

12.1.Vpetost raziskave v domače okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- v domačih znanstvenih krogih
 pri domačih uporabnikih

Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?¹³

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

12.2.Vpetost raziskave v tuje okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- v mednarodnih znanstvenih krogih
 pri mednarodnih uporabnikih

Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujini raziskovalnimi inštitucijami:¹⁴

Sodelovanje s kolegi iz Dr. Aristotle University of Thessaloniki, Grčija, ki je že obrodilo pripravo skupnega članka, ki je trenutno v recenzentskem postopku v reviji Development in Practice in skupno prijavo projekta "Learning Agriculture by Clicking" (Reference number: 527226-LLP-2012-GR-LEONARDO-LMP) v okvir Leonardo da Vinci, ki pa žal ni bil odobren.

Kateri so rezultati tovrstnega sodelovanja:¹⁵

Izmenjava podatkovne zbirke in objava enega skupnega članka, ki že čaka na recenzijo, načrtovana objava še enega članka in ponovna prijava projekta v okviru Leonardo da Vinci. Priprava projektne prijave DaNube Network for enhancing Communication, Knowledge and Innovation on the environment, Institute of Landscape Ecology, Slovak Academy of Science in devet drugih partnerjev iz centralne in vzhodne Evrope v tekočem razpisu 7. okvirnega programa.

C. IZJAVE

Podpisani izjavljam/o, da:

- so vsi podatki, ki jih navajamo v poročilu, resnični in točni
- se strinjamo z obdelavo podatkov v skladu z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov za potrebe ocenjevanja in obdelavo teh podatkov za evidence ARRS
- so vsi podatki v obrazcu v elektronski obliki identični podatkom v obrazcu v pisni obliki
- so z vsebino letnega poročila seznanjeni in se strinjajo vsi soizvajalci projekta
- bomo sofinancerjem istočasno z zaključnim poročilom predložili tudi študijo ali elaborat, skladno z zahtevami sofinancerjev

Podpisi:

*zastopnik oz. pooblaščen oseba
raziskovalne organizacije:*

in

vodja raziskovalnega projekta:

Univerza v Ljubljani, Biotehniška
fakulteta

Majda Černič Istenič

ŽIG

Kraj in datum:

Ljubljana	8.10.2012
-----------	-----------

Oznaka prijave: ARRS-CRP-ZP-2012-05/7

¹ Zaradi spremembe klasifikacije je potrebno v poročilu opredeliti raziskovalno področje po novi klasifikaciji FOS 2007 (Fields of Science). Prevajalna tabela med raziskovalnimi področji po klasifikaciji ARRS ter po klasifikaciji FOS 2007 (Fields of Science) s kategorijami WOS (Web of Science) kot podpodročji je dostopna na spletni strani agencije (<http://www.arrs.gov.si/si/gradivo/sifranti/preslik-vpp-fos-wos.asp>). [Nazaj](#)

² Podpisano izjavo sofinancerja/sofinancerjev, s katero potrjuje/jo, da delo na projektu potekalo skladno s programom, skupaj z vsebinsko obrazložitvijo o potencialnih učinkih rezultatov projekta obvezno priložite obrazcu kot priponko (v skeniranem PDF formatu) in jo v primeru, da poročilo ni polno digitalno podpisano, pošljite po pošti na Javno agencijo za raziskovalno dejavnost RS. [Nazaj](#)

³ Napišite povzetek raziskovalnega projekta (največ 3.000 znakov v slovenskem in angleškem jeziku) [Nazaj](#)

⁴ Napišite kratko vsebinsko poročilo, kjer boste predstavili raziskovalno hipotezo in opis raziskovanja. Navedite ključne ugotovitve, znanstvena spoznanja, rezultate in učinke raziskovalnega projekta in njihovo uporabo ter sodelovanje s tujimi partnerji. Največ 12.000 znakov vključno s presledki (približno dve strani, velikosti pisave 11). [Nazaj](#)

⁵ Realizacija raziskovalne hipoteze. Največ 3.000 znakov vključno s presledki (približno pol strani, velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

⁶ V primeru bistvenih odstopanj in sprememb od predvidenega programa raziskovalnega projekta, kot je bil zapisan v predlogu raziskovalnega projekta oziroma v primeru sprememb, povečanja ali zmanjšanja sestave projektne skupine v zadnjem letu izvajanja projekta (obrazložitev). V primeru, da sprememb ni bilo, to navedite. Največ 6.000 znakov vključno s presledki (približno ena stran, velikosti pisave 11). [Nazaj](#)

⁷ Znanstveni in družbeno-ekonomski dosežki v programu in projektu so lahko enaki, saj se projektna vsebina praviloma nanaša na širšo problematiko raziskovalnega programa, zato pričakujemo, da bo večina izjemnih dosežkov raziskovalnih programov dokumentirana tudi med izjemnimi dosežki različnih raziskovalnih projektov.

Raziskovalni dosežek iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A'' ali A'. [Nazaj](#)

⁸ Znanstveni in družbeno-ekonomski dosežki v programu in projektu so lahko enaki, saj se projektna vsebina praviloma nanaša na širšo problematiko raziskovalnega programa, zato pričakujemo, da bo večina izjemnih dosežkov raziskovalnih programov dokumentirana tudi med izjemnimi dosežki različnih raziskovalnih projektov.

Družbeno-ekonomski rezultat iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A'' ali A'.

Družbenoekonomski dosežek je po svoji strukturi drugačen, kot znanstveni dosežek. Povzetek znanstvenega dosežka je praviloma povzetek bibliografske enote (članka, knjige), v kateri je dosežek objavljen.

Povzetek družbeno ekonomsko relevantnega dosežka praviloma ni povzetek bibliografske enote, ki ta dosežek dokumentira, ker je dosežek sklop več rezultatov raziskovanja, ki je lahko dokumentiran v različnih bibliografskih enotah. COBISS ID zato ni enoznačen izjemoma pa ga lahko tudi ni (npr. v preteklem letu vodja meni, da je izjemen dosežek to, da sta se dva mlajša sodelavca zaposlila v gospodarstvu na pomembnih raziskovalnih nalogah, ali ustanovila svoje podjetje, ki je rezultat prejšnjega dela ... - v obeh primerih ni COBISS ID). [Nazaj](#)

⁹ Navedite rezultate raziskovalnega projekta iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) v primeru, da katerega od rezultatov ni mogoče navesti v točkah 7 in 8 (npr. ker se ga v sistemu COBISS ne vodi). Največ 2.000 znakov vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹⁰ Pomen raziskovalnih rezultatov za razvoj znanosti in za razvoj Slovenije bo objavljen na spletni strani: <http://sicris.izum.si/> za posamezen projekt, ki je predmet poročanja [Nazaj](#)

Zaključno poročilo o rezultatih ciljnega raziskovalnega projekta - 2012

¹¹ Največ 4.000 znakov vključno s presledki [Nazaj](#)

¹² Največ 4.000 znakov vključno s presledki [Nazaj](#)

¹³ Največ 500 znakov vključno s presledki (velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

¹⁴ Največ 500 znakov vključno s presledki (velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

¹⁵ Največ 1.000 znakov vključno s presledki (velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

Obrazec: ARRS-CRP-ZP/2012-05 v1.00c

BE-51-A5-8A-78-49-7F-1A-A8-96-4E-41-C1-70-6A-9C-F9-AA-C5-D8

ZAKLJUČNO POROČILO CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROJEKTA (šifra projekta V4-1061)

Izzivi in potrebe v prenosu znanja v kmetijsko prakso v Sloveniji

Avtorji:

Majda Črnič Istenič

Andrej Udovč

Biotehniška fakulteta, Univerza Ljubljana

Duška Knežević Hočevar

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti

Stanko Kapun

Kmetijski zavod Murska Sobota

Financerja:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost

Ministrstvo za kmetijstvo in okolje

Ljubljana, 8.10.2012

KAZALO

<i>Povzetek.....</i>	<i>3</i>
<i>Primerjalna analiza sistemov prenosa znanja v primerljivih sistemih.....</i>	<i>6</i>
<i>Analiza intervjujev s producenti znanja.....</i>	<i>21</i>
<i>Analiza intervjujev s kmeti.....</i>	<i>34</i>
<i>Analiza intervjujev s kmetijskimi svetovalci.....</i>	<i>42</i>
<i>Rezultati ankete s kmeti.....</i>	<i>45</i>
<i>Rezultati anketa s kmetijskimi svetovalci.....</i>	<i>67</i>
<i>Rezultati fokusne skupine.....</i>	<i>82</i>
<i>Stroškovna analiza možnih sprememb in izboljšav.....</i>	<i>102</i>

POVZETEK

V skladu s teoretičnimi izhodišči, predstavljenimi v prijavi projekta, smo si v izhodiščih preučevanja zastavili hipoteze, s katerimi smo, predpostavili, da:

- imajo kmetje glede na svoja predhodna znanja in izobrazbo ter drugimi socialno-ekonomskimi značilnostmi različne potrebe in interese po pridobivanju novega znanja iz kmetijstva tako glede vsebin kot metod in da tudi različno ocenjujejo posamezne akterje v sistemu prenosa znanja. Predpostavili smo, da kmetje bolje ocenjujejo individualne konzultacije s kmetijskimi svetovalci kot pa njihova predavanja in predstavitve in da na pomenu pridobivajo viri informacij, povezani z novimi informacijskimi tehnologijami.
- je pripravljenost kmetov in tudi kmetijskih svetovalcev za nove (bolj participativne) oblike učenja povezana s količino njihovega socialnega kapitala, merjenega z zaupanjem in sodelovanjem v dejavnostih vaških skupnosti in kmetijskih združenj.
- je glede na dosedanjo tradicijo pokrivanja stroškov svetovalnega dela iz javnih sredstev le majhen delež kmetov pripravljen plačevati storitve prenosa znanja iz lastnih, zasebnih virov. Obenem se predpostavlja, da je pripravljenost plačevanja iz lastnih virov povezana z velikostjo kmetije in tipom dejavnosti (večje, bolj specializirane kmetije naj bi bile bolj pripravljene plačevati tovrstne dejavnosti).
- so akterji v sistemu prenosa znanja, še zlasti kmetijsko svetovalna služba (KKS) in raziskovalne institucije in univerze med seboj slabo povezani v izmenjavi informacij zaradi različnih sistemov vrednotenja in financiranja znanstveno-raziskovalnega in svetovalnega dela (svetovalci naj bi ocenjevali, da je njihovo individualno praktično delo s kmeti slabše družbeno vrednoteno kot pa izvajanje administrativno-upravnih zadev za kmete). Obenem v ta sistem vstopajo novi akterji (NVO, društva in podjetja), za katere pa se predpostavlja, da nimajo zadostnega strokovnega znanja.

Navedene hipoteze smo preverjali s podatki, ki smo jih pridobili s pol-strukturiranimi intervjuji s 16 producenti znanja, 3 kmetijskimi svetovalci in 10 kmeti. Na podlagi intervjujev s slednjima dvema skupinama smo oblikovali anketna vprašalnika: anketo s 513 kmeti smo izvedli z osebnim stikom na vseh osmih kmetijskih zavodih po Sloveniji, s 259 kmetijskimi svetovalci pa smo izvedli spletno anketo. Analiza rezultatov tako pridobljenih podatkov je bila predstavljena in prediskutirana v fokusni skupini.

Ključne ugotovitve:

Kmetje si najbolj želijo novih znanj o sodobnih tehnologijah, inovacijah, povečanju gospodarskega donosa, neposrednih plačilih in naravnem okolju manj pa jih zanimajo nekmetijske teme, npr. kakovost življenja na kmetiji. Za slednje se bolj zanimajo ženske, mlajši kmetje, razvojno bolj naravnani in tisti kmetje, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi

dejavnostmi. Vsebine, kot so knjigovodstvo in trženje kmetijskih proizvodov ter tržne strategije, ki so jih kot zelo pomembne vsebine za kmete prepoznali kmetijski svetovalci in producenti znanja, so po izboru kmetov uvrščeni v sredino (povprečno visoko). Kmetje najbolj ocenjujejo konkretne, praktične in participativne oblike podajanja snovi (predstavitve na kmetijah, skupinski razgovor bodisi s strokovnjaki bodisi z drugimi kmeti, ekskurzije doma in v tujini) manjši pomen pa pripisujejo tiskanim in elektronskim medijem ter teoretičnemu pouku. Različne socio-ekonomske skupine kmetov imajo različne želje tako glede, vsebin kakor tudi metod podajanja snovi. Bolj izobraženi in mlajše skupine kmetov bolj posegajo po elektronskih virih.

Kljub ugotovljeni nizki količini socialnega kapitala med kmeti je med njimi nakazana tendenca, da čim bolj zaupajo ljudem v svoji skupnosti, tem bolj se jim zdijo učinkovite neposredne oblike prenosa. Kmetijski svetovalci pa kmetov ne prepoznavajo kot potencialnih partnerjev pri ustvarjanju in posredovanju novega znanja.

Neformalnih izobraževanj se udeležuje 60% anketirancev, med njimi zlasti veliki in majhni kmetje. Med izvajalci kmetje najbolj ocenjujejo društva in KKS, manj zadovoljni so s splošnimi zadrugami in komercialnimi podjetji. Kmetje na razvojno usmerjenih kmetijah, še zlasti, če se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo, imajo pomembno večja pričakovanja do usposobljenosti predavateljev kot drugi kmetje.

Polovica kmetov bi bila pripravljena plačati za neformalna izobraževanja KKS, vendar večina ne več kot 50 Evrov na letni ravni. Velik delež (40%) kmetov bi se takih izobraževanj udeležil le, če bi bila v celoti brezplačna. Slaba desetina se jih v nobenem primeru ne bi udeležila. Le odstotek kmetov bi se izobraževal več kot en mesec. Med tistimi, ki bi bili pripravljene plačati, prevladujejo razvojno bolj perspektivne in ekonomsko bolj stoječe kmetije.

Kmetijski svetovalci so najmočneje povezani s kmeti in društvi ter tudi glavnimi kmetijskimi inštitucijami v državi (AKTRP, MKO in KGZ), šibko pa s producenti znanja in kmetijskimi šolami. Z vidika opravljanja administrativno-upravnih zadev se zdi to optimalno ne pa tudi z vidika njihovega poslanstva v sistemu prenosa znanja v kmetijsko prakso. Ta ugotovitev se sklada tudi z rezultati o obsegu in nosilcih izobraževanj kmetijskih svetovalcev, saj se predvsem udeležujejo izobraževanj, povezanih z ukrepi kmetijske politike in izobraževanj, ki jih organizirajo društva, manj pa tistih na akademskih ustanovah in kmetijskih srednjih šolah. Kmetijski svetovalci so najbolj zadovoljni z izobraževanji v tujini. Vrednotenje bibliografskih kazalcev raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS je eden izmed zaviralcev učinkovitega prenosa znanja v prakso (ta preveč vrednoti znanstveno-raziskovalno delo v primerjavi s strokovnim delom, kamor spada prenos znanja v prakso).

V sistem prenosa znanja vstopajo NVO in društva ter zasebna podjetja. Njihove storitve pa nagovarjajo le določene skupine kmetov (ekološke kmete, premožnejše,) ter pokrivajo posamezne segmente znanj, kar je sicer dobrodošlo dopolnilo. Vendar delovanje ni niti celostno zastavljeno niti sinhronizirano z delovanjem drugih 'tradicionalnih' akterjev.

Primerjalna analiza sistema znanja v kmetijstvu med desetimi evropskimi državami je pokazala, da med njimi kakor tudi znotraj njih obstajajo velike razlike. Skupna značilnost velike večine je velika razdrobljenost njihovih sistemov prenosa znanja v kmetijstvo. Ponekod je razlog za to proces razkrajanje tradicionalnih vlog med akterji (raziskave, izobraževanje in svetovanje) in vse večja kompleksnost. Ekstremna primera sta Nizozemska in Anglija z raznoliko kombinacijo formalnih in novo nastalih neformalnih organizacij ob odsotnosti vertikalnih nadzornih instrumentov. Nasprotni primera sta Madžarska in Latvija, kjer razlog razdrobljenosti ni pomanjkanje nadzornih mehanizmov, ampak pomanjkanje politične volje do sprememb in omejeni finančni viri. Primera razdrobljenosti v Italiji in Nemčiji je močna zvezna in regionalna avtonomija ob pomanjkanju usklajenosti in povezovanja. Primeri Švice, Avstrija in Danske kažejo na uspešne prakse povezovanja in sodelovanja akterjev v sistemu znanja v kmetijstvu, kjer imajo največ zaslug prav kmetje (zlasti primer Danske) s svojimi izraženimi interesi in pripravljenostjo investiranja svojih sredstev in časa.

Rezultati našega preučevanja prav tako kažejo na precejšnjo razdrobljenost v sistemu prenosa znanja v naši državi. Razlogi, da so akterji v sistemu prenosa znanja med seboj slabo povezani, tičijo v neopredeljenih institucionalnih okvirjih in kompetencah medsebojnega delovanja – pravila medsebojnega sodelovanja niso jasno opredeljena, temeljijo bolj na političnih kot pa na strokovnih odločitvah. Sistem pa ne more delovati dobro le na osnovi neformalnih poveza, saj zaradi nejasnih pravil med akterji ni možno vzpostaviti trdnejšega zaupanja.

Rezultati preučevanja nakazujejo možno reorganizacijo obstoječega sistema v smeri:

- večjega poudarka aplikativnim projektom v akademskem okolju s prevrednotenjem kriterijev upravičenosti prijaviteljev na razpisane projekte ter integracija doktorjev znanosti v KKS v sistem ARRS;
- kadrovske spremembe v KKS: oblikovanju dveh tipov svetovalcev: prvega, ki bi imeli stike s kmeti kakor tudi z birokratskim delom in drugega, ki bi imel samo stike s kmeti;
- organiziranje posebnih delovnih skupini in krožkov za različne skupine kmetov ter aktivacija raziskovalnih polj in demonstracijskih kmetij v povezavi s KKS, kmetijskimi šolami in univerzami;
- vpeljava novih vsebin v kmetijsko neformalno izobraževanje, za usposabljanje kmetov za medsebojno povezovanje;
- ločitev KKS od Kmetijsko gozdarska zbornice (KGZ);
- okrepiti permanentno izobraževanje zaposlenih na MKO z novimi kmetijskimi znanji;
- med seboj bolje povezati posamezne akterje v sistemu prenosa znanja: formalno natančneje opredeliti medsebojne povezave in razmerja med fakultetami, kmetijskimi šolami svetovalno službo in 'naprednimi' kmeti;
- oblikovanje celostne strategije prenosa znanja v kmetijsko prakso.

PRIMERJALNA ANALIZA SISTEMOV PRENOSA ZNANJA V PRIMERLJIVIH SISTEMIH

Velik del analize temelji na dokumentu Comparative Analysis and Synthesis Report WP3 (Hermans, Klerkx, Roep, 2011), pripravljen v okviru projekta SOLINSA (Support of Learning Innovation Networks for Sustainable Agriculture. Agricultural Knowledge System), ki ga financira Evropska komisija v 7. Okvirnem programu.

Dokument predstavlja primerjalno analizo sistema znanja v kmetijstvu (Agricultural Knowledge System) t.j. kompleks javnih in zasebnih organizacij, namenjenih raziskavam, izobraževanju in prenosu znanja, do njihovih uporabnikov, t.j. kmetov v osmih evropskih držav: Anglija, Francija, Nemčija, Madžarska, Italija, Latvija, Nizozemska in Švica. K tem državam dodajamo še primera Avstrije in Danske.

Zgodovinski kontekst

Tradicionalno je bila za organizacije v sistemu znanja v kmetijstvu v Evropi značilna linearna, 'od zgoraj navzdol' povezanost s skupnim ciljem povečati kmetijsko proizvodnjo in produktivnost. Znanje se je prenašalo od (kmetijskih) univerz preko storitev svetovalne službe h kmetom. V tem tradicionalnem sistemu so imeli akterji, kot so kmetijske zbornice in združenja kmetov, veliko moč na oblikovanje raziskovalnih programov kakor tudi na kmetijsko politiko.

Po letu 1990 se je takšna tradicionalna podoba sistema znanja začela pod vplivom medsebojno povezanih dejavnikov, kot so spreminjana politična podoba Evrope, reforme skupne kmetijske politike, zmanjševanje gospodarskega pomena kmetijskega sektorja in povečan poudarek okoljskim programom, v večini obravnavanih držav močno spreminjati v smeri vse večje raznolikosti. Novi akterjev, med njimi okoljevarstveniki, naravovarstveniki, turistične in rekreacije organizacije, aktivisti, dejavni na področju dobrega počutja živali so s svojimi stališči izzvali obstoječe modernizacijske procese v kmetijstvu. Linearni pogled 'od

zgoraj navzdol' na inovativnost in ustvarjanje znanja v kmetijstvu je postal vprašljiv. Te spremembe so bolj ali manj značilne za vse obravnavane države.

Ustvarjanje znanje ni več izključno domena raziskovalnih inštitutov in univerz. Poleg njih vse večji delež znanja ustvarjajo in posredujejo številne organizacije, ki so se sposobne odzivati na raznovrstne potrebe uporabnikov. Kot ugotavljajo avtorji poročila, pa je sistem znanja v kmetijstvu kljub številnim spremembam še vedno premalo fleksibilen in ne dovolj odziven za popolno podporo inovativnim pristopom od spodaj navzgor ter pobudam za trajnostni razvoj kmetijstva in podeželja.

Francija

Po tradiciji je sistem znanja v kmetijstvu v Franciji dobro organiziran in strukturiran, pri čemer so mnoge organizacije neposredno povezane s kmeti (ki so v veliki meri veliki kmetje), kljub temu, da se njihovo število zaradi prestrukturiranja in procesov koncentracije nenehno zmanjšuje. Kmetje preko posebnih davkov, ki jih nadzoruje država, financirajo te organizacije. Vse bolj pa kmetje iščejo individualna svetovanja, ki jih neposredno plačujejo. Pri aplikativnih raziskavah imajo vse bolj pomembno vlogo zadruga in zasebna prehranska industrija.

Raziskave in dejavnosti, povezane z inovacijami, se v vse večji meri izvajajo projektno in v okviru organiziranih grozdov ali omrežij, ki vključujejo raziskovalne organizacije in svetovalno službo. Francoski sistem znanja v kmetijstvu je še vedno naravnani 'od zgoraj navzdol' in produktivistično usmerjen. Glavni kmetijski sindikati sledijo tej usmeritvi in v tem smislu vplivajo na svetovalno službo. Vzporedno pa se pod okriljem alternativnih sindikatov razvijajo tudi alternativni modeli kreiranja in posredovanja znanja. Njihovi interesi pokrivajo okoljske teme, ekološko kmetijstvo, upravljanje s travinjem, neposredno trženje in kmečki turizem.

Nemčija

Nemčija je po svojem političnem sistemu federalna enota, kar vpliva tudi na značilnosti njenega sistema znanja v kmetijstvu. V tem pogledu se ne razlikujeta le vzhodni in zahodni del Nemčije, ampak vseh 16 zveznih držav. Vsaka od njih namreč zasleduje svojo politiko na tem področju. Na splošno pa je vse več zasebnega svetovanja, kljub temu da ni najbolj uspešno, saj je kvaliteta teh storitev nemalokrat vprašljiva. Javna svetovalna služba postopoma izginja, po nekod je niti ni več.

Kljub zmanjševanju pomena kmetijstva je sistem znanja v kmetijstvu v Nemčiji še vedno dobro organiziran. Zlasti je veliko organizacij na vseh ravneh pod okriljem samih kmetov. Inovacijska učna omrežja za trajnostno kmetijstvo so že uveljavljena in utečena in imajo za seboj že kar nekaj zgodovine. Takšno usmeritev je v veliki meri pogojena s splošno 'zeleno klimo' v celotni državi.

Madžarska

Po padcu komunizma v devetdesetih letih prejšnjega stoletja je Madžarska doživela popolno prenavo svojega kmetijstva; kmetijska posestva v državni lasti so zamenjale zasebne kmetije. Med letoma 1990 in 1996 je delež zasebnih kmetij narasel s 7.5% na 47.5%, medtem pa se je delež združenih kmetij zmanjšal od 60.9% na 22%.

Glavni cilj sistema znanja v kmetijstvu na madžarskem je izboljšati raven znanja kmetov. Z razpadom socialističnega kmetijstva se je razbila tudi vez med kreatorji znanja in kmeti. Tehnološke inovacije, kakor tudi inovacije glede upravljanja kmetij in trženja kmetijskih proizvodov dosegajo le manjši delež kmetov. Nekaj kmetijskih univerz, še iz prejšnjih časov, je na novo ustanovili oddelke za trajnostno kmetijstvo in v svoje delovanje vključilo v okoljevarstvene teme. Vendar pa še vedno v največji meri prevladujejo teoretični pristopi, medtem ko so povezave med različnimi sektorji skromne.

Kmetijsko svetovanje, ki je bilo vzpostavljeno v devetdesetih letih prejšnjega stoletja nima več velike politične opore, vendar pa so po mnenju poročevalcev njihove storitve še vedno precej dobre, saj ima po 5-6 vasi po enega svetovalca. Tudi kmetijska zbornica ponuja svetovalne storitve. Veliko je tudi brezplačnih ponudnikov svetovanj, tako da potrebe po

zasebnem svetovanju, ki bi jih kmetje plačevali, praktično ni. Kakovost brezplačnih storitev pa je pogosto nizka.

V primerjavi z evropskim povprečjem je profesionalna raven madžarskega kmeta pod povprečjem. Zaskrbljujoče je, da se je delež kmetov s kmetijsko izobrazbo zmanjšal za 30% med letoma 2001 in 2007 ob tem, ko se je delež nekvalificiranih kmetov povečal za 8%. Ko pa je usposobljenost pogoj za pridobitev subvencij ali druge finančne podpore, se madžarski kmetje večinoma odločijo za poklicno ali nadaljnjo usposabljanje. Dolžina birokratskih postopkov za pridobitev subvencioniranega svetovanja, majhna razpoložljiva sredstva in pozna izplačila pomoči (80 % cene svetovanj) negativno vplivajo na pripravljenost kmetov, da bi iskali takšno pomoč.

Italija

V tem primeru sistem znanja v kmetijstvu še vedno v veliki meri opredeljujejo uveljavljeni akterji (oblikovalci politik, raziskovalni inštituti, kmetijske organizacije) in linearni 'od zgoraj navzdol' pristopi prenosa znanja. Ker prevladujejo javne organizacije in njihove ozke povezave z najmočnejšimi akterji je za uveljavljanje drugačnih idej in interesov malo prostora.

Kljub nekaterim poskusom usklajevanja, Italijanski sistem zaradi federalnega sistema in avtonomije provinc še vedno ostaja precej raznolik. Pod vplivom sedanje ekonomske krize sistem znanja v kmetijstvu še dodatno izgublja precej svojih virov financiranja. Ukinjene so bile nekatere regionalne agencije, kar vodi k slabenju sistema, še posebej storitev svetovalne službe.

Da bi rešili svoje probleme, so se kmetje in drugi akterji, vključeni v kmetijstvo, začeli spontano samoorganizirati. Razvile so se inovativne pobude in projekti, npr. promocija hrana, urejanje krajine, ohranjanje biotske raznovrstnosti, trženje podeželja, neposredna prodaja domače hrane in zagotavljanje socialnih storitev. Na podlagi teh izkušenj nastajajo inovativni pristopi kreiranja znanja, ki temeljijo na participativnih in interaktivnih učnih procesih.

Latvija

Sistem znanja v kmetijstvu se je v Latviji razvil v zadnjih 20 letih. S po socialistično politiko se je prestrukturirala kmetijska proizvodnja, oblikovale zasebne kmetije in tržna ekonomija. Raziskave, izobraževanje in svetovanje v kmetijstvu sledijo prednostnim nalogam evropske in nacionalne kmetijske politike, ki se osredotoča tako na modernizacijo kot multifunkcionalnost.

Sedanje strukturne spremembe na področju raziskav, visokega in srednjega šolstva so usmerjene v utrditev raziskovanja v kmetijstvu in izobraževalnih institucij: vzpostavitev tesnejšega sodelovanja s kmeti in živilsko industrijo, ustvarjanje priložnosti za oživitev odnosov med akterji v sistemu znanja, med kreatorji in uporabniki in vzpostavitev iniciativ in oblik povezovanja. Akterji so vse bolj dejavni pri iskanju povezav in sodelovanja. Obstaja tudi več sistemskih akterjev, katerih neposreden cilj je spodbujanje interakcije med udeleženci v sistemu znanja in tudi širše. Med njimi so: organizacije kmetov (NVO, zadruga), Država mreža za podeželje, raziskovalni centri, center za tehnologijo in prenos znanja na Univerzi za kmetijstvo.

Kmetje uporabljajo tako individualne kakor tudi kolektivne strategije pri izpolnjevanju svojih potreb po znanju. Pri naslavljanju potreb po znanju na raziskovalce in svetovalce so še posebej učinkovite organizacije kmetov. Mehanizmi, ki jih uporabljajo kmetijski svetovalci so precej bolj dovezetni za potrebe kmetov kot raziskovalne in izobraževalne ustanove. Vendar pa je sistem razdrobljen, usklajenost med njegovimi deli in organizacijami je šibka, mnogi akterji ga ne dojemajo kot enovitega. Namesto tega se pojavljajo občasna kratkoročna ali dolgoročna omrežja ali koalicije posebnih interesov, ki razvijajo nekatere kmetijske razvojne vzorce in ustrezna znanja.

Nizozemska

V teku devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je kmetijska svetovalna služba na Nizozemskem postopoma, a v celoti sprivatizirala. Na splošno se zdi, da nizozemski sistem znanja v kmetijstvu zelo dobro deluje tako v smislu infrastrukture kot tudi v smislu sredstev

in sodelovanja. Zasebne izobraževalne storitve omogočajo kmetom zelo pestre možnosti posredovanja znanja. Slaba stran tega pa je otežen pregled nad razpoložljivimi informacijami. Na voljo jih je veliko poleg široke paleta zasebnih kakor tudi javnih posredovalcev med katerimi pa se posamezen kmet težko znajde.

Odnosi med različnimi akterji v kmetijstvu na Nizozemskem so (zgodovinsko) trdni in tesni, dostopnost med njimi je enostavna. Tudi sodelovanje in izobraževanje sta od nekdaj dobro razvita. Organizacija kmetijskega sistema znanja je trenutno primer dobre prakse tudi za inovacijske politike v drugih industrijskih panogah na Nizozemskem.

Kultura sodelovanja in učenja, udejanjena preko različnih omrežij, je dobro razvita. Kmetje so organizirani glede na svoje posebne probleme ali interese. Nekatere od teh pobud je vlada v zadnjem času celo finančno (eksperimentalno) podprla. Specializirane organizacije in pobude v sodelovanju s formalnim sistemom znanja v kmetijstvu prispevajo k razvoju in kreptitvi inovacij. Kljub temu, da se ti poskusi včasih izkažejo kot zelo dobre učne podlage ali nove inovativne prakse pa jih formalni sistem kmetijskega znanja le težko integrira vase. Paradoksalno pri tem pa je, da je lažje na novo organizirati še en program, katera naloga je vzpostavitev novih omrežij kot pa ustrezno ovrednotiti ideje in rezultate predhodnih programov.

Švica

Zaradi politične strukture je sistem znanja v kmetijstvu v Švici decentraliziran; odgovornosti za njegovo delovanje je razdeljena med državo in kantoni. Institucionalne strukture in organiziranost se od enega do drugega kantona močno razlikujejo. Ena od največjih ovir povezovanja so jezikovne razlike in federalen politični sistem, ki delujejo tako na svetovanje kot na izobraževanje.

Zaradi teh razlogov glavni nosilci v tradicionalnem sistemu kmetijskega znanja prakticirajo zelo raznolike načine upravljanja in financiranja. Spričo povečanih pravnih obveznosti, ki jih imajo kmetije v zvezi z varstvom živali in zdravja ljudi ter varstvom naravnih virov, se ta razdrobljenost še povečuje. Zaradi nezadostnega prenosa znanja in pomanjkanja

soustvarjanja znanja so ovirane inovacije. Na federalni ravni ni dovoljšnjih spodbud za sodelovanje, kar vodi do pomanjkanja zunanjih interakcij in razdrobljenost sistema znanja v kmetijstvu. Zdi se, da bi se s pomočjo privatizacije delovanje tega sistema lahko izboljšalo, zato se pojavlja potreba po ponovni preučitvi njegovega upravljanja.

Anglija

V poznih 1980-ih so v Angliji prestrukturirali obstoječ sistem znanja v kmetijstvu. Svetovalne službe ADAS, ki jo je prvotno financirala država, se je privatizirala. Tudi raziskave, ki jih je financirala država, so prešle obdobje ponovne presoje in utrditve. Pod vplivom novih pravila konkurence so se spremenili tudi odnosi med raziskovalnimi inštituti z njihovimi sponzorskimi raziskovalnimi sveti in upravami. Prejemati so začeli sredstva iz zasebnih kakor tudi v vse večji meri iz javnih virov.

Leta 1986 je takratno Ministrstvo za kmetijstvo začelo s postopnim umikanjem financiranja raziskav in razvoja ter jih prepustilo financiranju določenih ustanov, t.i. 'levy bodies' (npr. Britanski svet za krompir, Svet za razvoj vrtnarstva, Agencija za doma pridelana žita, Svet za razvoj mlekarstva, Komisija za meso in živino), ki se financirajo z obveznimi dajatvami oz. davki. Istočasno je prišlo tudi do spremenjenega financiranja raziskav v kmetijstvu s strani raziskovalnih svetov in vladnih oddelkov. Posledično je prišlo do zapiranja in združevanje raziskovalnih inštitutov ter prenosa dejavnosti nekaterih javnih ustanov na univerze.

Povpraševanje po kmetijskih znanjih je majhno, saj kmete predvsem zanima dobiček. Vlada ima šibek interes za posredovanje znanja o trajnostnem kmetijstvu –financiranje njegovega ustvarjanja je pogosto kratkoročno in nestalno, kar je problem. Politika je razdrobljena: mi jasne nacionalne politike, različna ministrstva izvajajo različne ukrepe. narašča pa interes za spodbujanje partnerskih povezav med različnimi deležniki iz javnega sektorja, akademske sfere, nevladnega sektorja in industrije. Vendar v tem trenutku ni jasno, koliko te povezave prispevajo k inovacijam in posredovanju znanja.

Posledica umika države iz upravljanja raziskovanj in posredovanja znanj v kmetijstvu je raznolikost virov, namenjenih raziskavam in svetovalnim storitvam, ter odpiranje novih

možnosti zasebnemu sektorju. Spremenjene so tudi raziskovalne prioritete; večji poudarek kot produkcijsko orientiranemu preučevanju in tehnologiji je dan raziskavam, povezanimi z varstvom okolja, blaginji živali in varni hrani. S spremembo statusa kmetijske svetovalne službe je na vertikalni ravni sistem znanja v kmetijstvu postal precej razdrobljen in nepregleden ter manj zanimiv za končne uporabnike.

Danska

Za enega od najbolj uspešnih modelov sistema znanja v kmetijstvu v EU se šteje danski model (Narro 2011). Kot poroča Jerič (2012) za danske kmete velja, da so zelo dobro izobraženi, saj kmetijo lahko vodijo le kmetovalci, ki končajo študij na višjih strokovnih šolah. Po končanem izobraževanju pa se udeležujejo tudi vse vrst neformalnih izobraževanj.

Kot partner Danske kmetijske svetovalne službe (Danish Agricultural Advisory Service – DAAS) deluje »Znanstveni center za kmetijstvo« (Knowledge Centre for Agriculture), ki danskim kmetovalcem močno podpira pri izobraževanju in prenosu znanja v prakso. Omenjeni center je osrednji dobavitelj profesionalnega znanja vsem, ki se profesionalno ukvarjajo s kmetijstvom. Je neprofitna organizacija z okrog 550 visoko izobraženimi strokovnjaki. Njihovih neposrednih uporabnikov je 31 regionalnih svetovalnih centrov oz. podjetij, razporejenih po vsej državi, ki nova znanja in dognanja neposredno posredujejo danskim kmetovalcem. Osnovno poslanstvo Knowledge Centre for Agriculture je pridobivanje najnovejših znanj in dognanj od raziskovalnih inštitutov, podjetij, izobraževalnih inštitucij in drugih akterjev ter njihovo posredovanje uporabnikom, t.j. preko kmetijskih svetovalnih centrov danskim kmetom. Končni uporabniki storitev centra so kmetijska podjetja, proizvodne kmetije, manjše kmetije, vrtnarske kmetije ter manjša podjetja na podeželju.

Osnovne naloge centra so:

- splošno in specializirano svetovanje,
- prenos znanja v prakso,
- razvoj inovacij, izboljšav,
- raziskave, poskusi in predstavitve novih spoznanj, inovacij,

- izobraževanje, usposabljanje in organiziranje izobraževalnih tečajev za kmetovalce
- ter operativne naloge, kot so zbiranje računovodskih in knjigovodskih podatkov na kmetijah, registracija živine, upravljanje celotnega sistema.

Center zbira, procesira in širi nova znanja o vseh aspektih sodobnega kmetijstva. Tako se področja dela centra nanašajo na kmetijstvo, ekonomijo in računovodstvo, management, informacijsko tehnologijo, pravo ter ekologijo in varovanje okolja. Med drugim sodeluje tudi z živilskimi podjetji, vladnimi ustanovami, fakultetami za agronomijo, ter tudi neposredno s kmetovalci in manjšimi podjetji.

Financira se večinoma s pristožbinami (plačili) koristnikov in prodajo svojih storitev (svetovanj, izobraževanj) (62 %), v 20 % se financirajo s pomočjo projektov, povračila davkov predstavljajo 15 % financiranja, 3 % financiranja pa prispeva DAAS. Lastnik Znanstvenega centra za kmetijstvo (Knowledge Centre for Agriculture) je Svet za dansko kmetijstvo in prehrano (Danish Agriculture & Food Council), ki ga financirajo in nadzorujejo kmetje in kooperanti, ki so tudi njegovi lastniki. Svet predstavlja celotno verigo v proizvodnji »od hleva do mize«, torej od primarne pridelave in prireje do kooperantov in živilsko-predelovalne industrije.

Znanstveni center tesno sodeluje z univerzami, znanstvenimi inštituti, raziskovalnimi podjetji pri izvajanju različnih raziskav in poskusov z namenom pridobivanja novih dognanj, inovacij, boljših praks in izboljšav v kmetijstvu.

Medtem pa kmetijske svetovalne službe največ svoje pozornosti posvečajo ekonomiki kmetijstva; temeljito in natančno se zbirajo in obdelujejo knjigovodski in računovodski podatki o kmetijah, ki so svetovalcem v osnovno oporo pri neposrednem svetovanju posameznim kmetijam.

Avstrija

Kmetijski sistem znanja v Avstriji (OECD 2012) je pogojen z zvezno strukturo, zaradi česar je razdeljen med pristojnosti ministrstev na zvezni in deželni ravni. Vendar pa se je v zadnjem desetletju okrepilo sodelovanje in usklajevanje med temi različnimi ravni.

Kmetijske raziskave na splošno izvajajo in spodbujajo pokrajine, vendar pa je zvezno kmetijsko ministrstvo odgovorno za financiranje aplikativnih raziskav, zvezno ministrstvo za znanost pa za delovanje univerz in raziskav, usmerjenih v določene teme. Obenem se je pred desetimi leti (2002) 18 zveznih inštitutov, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, nadzorom živil, javnim zdravjem in veterino, združilo v eno samo organizacijo Avstrijska agencija za zdravje in varnost hrane (AGES). Njeni eksperti delajo v interdisciplinarnih skupinah, katerih delo zajema celoten proizvodni cikel od analize tal do človeškega organizma. V zadnjem desetletju je prišlo tudi do združevanja zveznih raziskovalnih enot na področju kmetijstva z visokimi šolami za izobraževanje. Štiri kmetijske raziskovalne ustanove so neposredno povezane z višjimi strokovnimi šolami, ki jih financira Ministrstvo za kmetijstvo. Med mladimi je v zadnjih letih zaznati povečan interes za t.i. "zelena delovna mesta", kar se odraža v večjem številu študentov na univerzah, npr. Dunajska Univerzi za naravne vire in bio-sistemske vede.

Štirje usposobljeni centri na področju kmetijstva v Avstriji nudijo redne tečaje za kmete in strokovnjake. Pri tem je bilo doseženo tesnejše sodelovanje med raziskovalnimi inštitucijami, kmetijskimi šolami in svetovalno službo, npr. LFZ Raumberg-Gumpenstein, kjer so dejavnosti šole, raziskovalnega centra in svetovalne službe organizirane znotraj ene same ustanove. Na področju raziskav, svetovanja in visokega šolstva se razvijajo tudi povezave z zasebnim sektorjem: Bio-Net, Ifi in Lernende Regionen.

Kmetijsko svetovalna služba je organizirana v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice Avstrija, ki koordinira delo in pripravlja strokovne vsebine in svetovalna orodja za razvoj kmetijstva za deželne zbornice Avstrije. Delovanje kmetijsko svetovalne službe je pretežno financirano iz javnih sredstev.

Primerjava sestavin sistemov znanja v kmetijstvu

Akterji

Odmik od produktivističnega pogleda na kmetijstvo je privedel do raznolikosti novo nastalih formalnih in neformalnih organizacij, katerih poslanstvo se pogosto prekriva, ob tem pa se

oblikujejo nove koalicije in kompetitivni cilji. V razvoj novega znanja niso vključene le univerze, vladne agencije in raziskovalne inštitucije, ampak tudi od kmetov financirane organizacije (npr. Danska) in zadruga, komercialne svetovalne agencije in kot novi ponudniki informacij v kmetijskem sektorju tudi nekateri uspešni kmetje.

Svetovalna služba ob tem doživlja drastične spremembe. Na Nizozemskem in v Angliji je popolnoma privatizirana, skoraj celoten svetovalni sistemi delujejo na komercialni podlagi. V drugih državah te storitve izvajajo regionalne razvojne agencije po tržnem principu in obenem z javnimi nacionalnimi in EU sredstvi. Na Madžarskem je svetovalna služba še vedno vladna služba, čeprav so same storitve razdrobljene med številne različne organizacije: kmetijska zbornica, Inštitut za razvoj podeželja in svetovanje, osrednji kmetijski urad. Ti akterji, ki jih financira vlada, ponujajo svoje storitve skoraj brezplačno, kar izriva komercialne svetovalne agencije.

Edina oblika, ki se zdi uspešna v vseh državah, je komercialno svetovanje, tesno povezano z agro-biznisom, ki pogosto sodeluje z raziskovalnimi inštituti, a še vedno po principu 'od zgoraj navzdol'

Upravljanje

Odmik od 'od zgoraj navzdol' ni enak v vseh državah in še posebej ne v vseh delih sistema prenosa znanja.

Vloge vlade in tradicionalnih akterjev, ki sodelujejo pri oblikovanju kmetijske politike, se je spremenila. V nekaterih državah so tradicionalni akterji (raziskave, svetovanje, izobraževanje) še vedno pod močnim vplivom javnih sredstev, na primer na Madžarskem, Franciji in Italiji. V drugih državah tradicionalni akterji izgubljajo svoj nekdanji vpliv na račun novih akterjev (zasebne organizacije).

Vladi na Nizozemskem in v Angliji še vedno izvajata svojo od zgoraj navzdol nadzorno funkcijo, še posebej, ko gre za posebne javne politike, kot npr. okoljska vprašanja. Švica in Latvija sta močno institucionalizirali kmetijske svetovalne programe: Švica ima več formalnih

odborov, kjer so udeleženci in dnevni red fiksni, v Latviji se morajo socialni partnerji držati zakonskih pravil. Posebna primera sta Švica In Nemčija, federalni enoti, z velikimi razlikami med regijami, V Italiji imajo regije pri usklajevanju delovanja sistema znanja v kmetijstvu visoko stopnjo avtonomije v okviru svojih pristojnosti.

Koordinacija na federalnem nivoju je razmeroma šibka, za Nemčijo je značilna precejšnja fragmentacija. Nasprotni primer pa je Švice, kjer so npr. uspeli vzpostaviti enotni, vsedržavni prehod na celostno zatiranje škodljivcev.

Vpliv politike EU je v precejšnji meri prisoten v vseh državah, npr. kmetijstvo v Latviji danes bolj oblikujejo zunanji dejavniki kot pa lokalni. Vendar pa vplivu EU politike niso podvržene samo nove države članice. Oblikovanje in vzpostavitev italijanskega sistema znanja v kmetijstvu je bil v 1980 in 1990 tudi močno pod vplivom politik EU (Strukturni skladi), ki spodbuja nove postopke za delovanje svetovalne službe: povezovanje inovacij in znanja ter storitev svetovanja z lokalnimi potrebami. Politika EU v določeni meri vpliva tudi na Angleško vlado pri vodenju kmetijskega sektorja, še posebej v zvezi z okoljskimi predpisi.

Sistem kmetijskega svetovanja je bil leta 2003 podvržen večjemu delu reforme skupne kmetijske politike (navzkrižne skladnost). Vsaka članica EU je morala vključiti kmetijsko svetovanje v sistem znanja v kmetijstvu ob možnosti ohranitve svoje posebne organiziranosti, ki je precejšnja. V Angliji in na Nizozemskem je ta popolnoma privatizirana: svetovalna podjetja. K tem svetovalnim storitvam se kmetje spodbuja s sistemom bonov. V Italija se po nekod za storitve svetovalne službe namenjajo sredstva EU.

Financiranje in podporni sistemi

Obstaja kombinacija javnih in zasebnih sredstev. Znanstvene raziskave se večinoma financira iz javnih nacionalni in mednarodni (EU) sredstev. V Švici je skoraj celotni formalni SPZK financiran iz javnih sredstev (95 %). Na Danskem, Nizozemskem in v Francij so sredstva za uporabne raziskave dopolnjena s sredstvi samih kmetov s plačevanjem "dajatev" ali posebnih davkov na kmetijska zemljišča. V različnih državah obstaja javno-zasebno sodelovanja v različnih oblikah. Včasih ni jasna razlika med javnim in zasebnimi cilj, na to kažejo mnogi primeri v Italiji.

Formalno izobraževanje za kmetijstvo je povsod financirano iz javnih, vladnih sredstev. Strokovno usposabljanje kmetov, tečaji so organizirana komercialno ali pol-komercialno.

Horizontalne in vertikalne povezave

Fragmentacija sistema je ponekod precejšnja, kar se kaže kot problem vertikalne integracije formalnega znanja med raziskavami, izobraževanjem in kmet (podjetniki). Šibke povezave in usklajevanje med akterji prinašajo težave pri komuniciranju ter pogosto tudi nezaupanje.

Usklajevanje potreb in ponudbe znanja ni vedno najbolj usklajeno. Glavni problem se kaže v naslednjem: znanstveniki objavljajo le recenzirane članke kmetje pa ne znajo najbolje izražati svojih potreb. Primer Velike Britanije: znanstvenih rezultati so premalo komercialno uporabni in zato nezanimivi za uporabnike. Medtem pa v Švici kmetje množično (90%) vstopajo v shemo zatiranja škodljivcev.

Pojavlja se nova skupina akterjev za premostitev ali posredovanje med različnimi akterji znotraj sistema znanja v kmetijstvu. Delujejo kot posredniki med kmeti s posebnimi potrebami po znanju in različnimi viri informacij, a povzročajo tudi zmedo, saj odstopajo od osnovnih usmeritev kot je to primer na Nizozemskem. Tovrstni akterji delujejo tudi na komercialni podlagi, čeprav velik del njihovega dohodka pogosto še vedno prihaja od države financiranih projektov.

Aktualno je mreženje in povezovanje: horizontalno povezovanje (primer Švice, Latvije, Danske). Grozdi so priljubljena oblika za izboljšanje sodelovanja med različnimi partnerji (primer Francije in Latvije), javno-zasebno partnerstva, ki vključujejo mala in srednja podjetja, srednje šole, trg, raziskovalne inštitute in lokalne vlade.

Sklepi

V sistemu znanja v kmetijstvu obstajajo med obravnavanimi državami kakor tudi znotraj njih velike razlike. Skupna značilnost tega sistema v veliki večini držav pa je njegova velika

razdrobljenost. V nekaterih državah je razlog za to proces, v katerem so se tradicionalne vloge med akterji (raziskave, izobraževanje in svetovanje) postopoma razkrojile in postale bolj zaplete. Ekstremni primer predstavljata Nizozemska in Anglija z raznoliko kombinacijo formalnih in novo nastalih neformalnih organizacij, ki se v svojem delovanju zlasti zaradi odsotnosti vertikalnih nadzornih instrumentov prekrivajo. Nasprotni pol predstavljata Madžarska in Latvija, kjer je sistem znanja v kmetijstvu še vedno usmerjen predvsem v izboljšanje produktivnosti samooskrbnih kmetij. Razlog razdrobljenost v tem primeru ni pomanjkanje nadzornih mehanizmov, ampak bolj pomanjkanje politične volje po spremembah v povezavi z omejenimi finančnimi viri.

Razlog razdrobljenosti pa je tudi, kot kažeta primera Italije in Nemčije, sama organiziranost države; močna zvezna in regionalna avtonomija ob čemer primanjkuje usklajenosti in povezovanj. Izjema v tem kontekstu je Švica in v določenem smislu tudi Avstrija, kjer so akterji kljub federalnemu sistemu v sistemu kmetijskega znanja tesno povezani in kjer je prakse kmetovanja moč spremeniti v relativno hitrem času v celotni državi. Primer Danske pa dokazuje, da je v tem sistemu med akterji moč vzpostaviti povezanost in sodelovanje; pri tem imajo največje zasluge sami kmetje, ki v sistem – v svoj znanstveni center za kmetijstvo investirajo svoja finančna sredstva in tudi čas.

V mnogih izbranih državah je izobraževanja v kmetijstvu v dokaj neugodnem položaju. Problem je pomanjkanje sredstev, majhen interes študentov ali kombinaciji obeh. Takšno situacijo še dodatno krepijo šibke povezav med podjetji in kmetijskimi šolami. Zdi se, da sodelovanje med tema dvema vrstama organizacij ni enostavno; podjetja se pritožujejo, da učni načrti kmetijskih šol niso usklajeni s potrebami kmetijske prakse.

VIRI

Hermans, F., Klerkx, L., Roep, D. (2011) Comparative Analysis and Synthesis Report WP3 Understanding the Context (Dostopno na:

http://www.solinsa.org/fileadmin/Files/deliverables/D3_1a_Comparative_analysis_and_synthesis_report_final_Nov_2011.pdf)

Jerič, D. (2012) Poročilo o strokovni ekskurziji na Danskem. Neobjavljeno gradivo, dostopno pri avtorjih poročila.

Knowledge Centre for Agriculture (2011) Annual Report. Danish Agricultural Advisory Service

Narro, P. (2011) Opinion of the Section for Agriculture, Rural Development and the Environment on The future of young farmers. European Economic and Social Committee. Official Journal of the European Union C 376/19

OECD (2012) Austria. Dostopno na:

<http://www.oecd.org/agriculture/agriculturalpoliciesandsupport/49150819.pdf> (15. maj 2012)

Analiza intervjujev s producenti znanja

Izbor producentov znanja:

V letu 2011 je bilo opravljenih 16 pogovorov s producenti znanja. V prvi skupini (8) so sodelovali predavatelji z Biotehniške fakultete UNL, v drugi skupini pa 3 ravnatelji srednjih kmetijskih šol, 1 zaposlen z Gozdarskega inštituta RS, 1 predstavnik gospodarstva (Jata Emona, d.o.o.), 1 predstavnica NVO (Zavod ITR), 1 predstavnica s Fakultete za kmetijstvo UNMB in 1 zaposlen s Kmetijskega inštituta RS.

Tabela 1: Producenti znanja

Sogovorni(ki) (9)/ce (7)	LETO R.	ORGANIZACIJA ZAPOSLOTITVE	PODROČJE DELA
PRIMER 1	1964	BF, Odd. za agronomijo, Center za pedologijo in varstvo okolja	Prehrana rastlin, aplikativna rodovitnost tal, gnojenje
PRIMER 2	1962	BF, Odd. za agronomijo, Katedra za fitomedicino, kmetijsko tehniko, poljedelstvo, travništvo in pašništvo	Poljedelstvo, (konvencionalna, integrirana ter ekološka pridelava)
PRIMER 3	1955	BF, Odd. za zootehniko, Inštitut za mlekarstvo in probiotike	Živilska tehnologija, mlekarstvo, prehrana (funkcionalna)
PRIMER 4	1969	BF, Odd. za agronomijo, Center za pedologijo in varstvo okolja, Katedra za tla	Tla (bazični vidik: procesi v tleh, vrednotenje tal, tehnologija gnojenja)
PRIMER 5	1962	BF, Odd. za zootehniko, Katedra za prehrano	Prehrana živali v povezavi s prehrano ljudi (prašičereja, perutninarstvo)
PRIMER 6	1963	BF, Odd. za zootehniko, koordinacija ekonomike naravnih virov na fakultetni ravni	Ekonomika kmetijstva, agrarna ekonomika
PRIMER 7	1967	BF, Odd. za gozdarstvo, Katedra za gozdno tehniko	Gozdne tehnike in gozdno delo
PRIMER 8	1963	BF, Odd. za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Katedra za gozdno tehniko	gozdarstvo
PRIMER 9	1955	Biotehniška šola Ptuj (Šolski center Ptuj)	Ravnatelj, dr. geografije
PRIMER 10	1956	Kmetijska šola Grm in Biotehniška gimnazija (Center biotehnike in turizma Grm, Novo mesto)	Ravnateljica, prof. zgodovine in sociologije
PRIMER 11	1969	Srednja šola Biotehniškega centra Naklo	Ravnateljica, univ. dipl. pedagoginja in profesorica sociologije
PRIMER 12	1963	Zavod ITR (Inštitut za trajnostni razvoj), NVO	univ. dipl. agronom, UNL
PRIMER 13	1962	Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, UNIMB	Poljedelstvo, zelenjadarstvo, ekološko kmetijstvo

PRIMER 14	1962	KIS, Oddelek za živilorejo	Krma, prehrana živali in okolje
PRIMER 15	1959	Gozdarski inštitut RS	Gozdne tehnike in ekonomika, gospodarjenje z zasebnimi gozdovi, varnost pri delu
PRIMER 16	1960	Jata Emona d.o.o., Ljubljana	Direktor, univ. dipl. živiloreja UNL, MBA

Večina sogovornic in sogovornikov (kar 12 od 16) je zaposlenih na fakultetah ali srednjih kmetijskih šolah, kjer je prednostna dejavnost pedagoško delo – zato mu posvečajo največ delovnega časa. Kot kaže spodnja Tabela 2, pa sogovornice in sogovorniki ne glede na delovno organizacijo, v kateri so zaposleni, namenjajo približno enak delež časa raziskovalnemu delu kot tudi drugim dejavnostim, ki so povezane s prenosom znanja drugim uporabnikom; vedno bolj pa so obremenjeni tudi z raznovrstnim administrativnim delom, od prijav projektov do njihovega administriranja (po pričakovanju je to prednostno, celo 100%, delo dveh sogovornikov na vodilnih mestih (P15 in P16).

Tabela 2: Ocena deleža pedagoškega dela/raziskovalnega dela/ drugih dejavnosti

Sogovorniki/ ce (16)	Pedagoško delo	Raziskovalno delo	Drugo: (PDU)	A (horizontalno)
P1	50%	50%	20%	10%, 6M za prijave
P2	60% (7M)	10% (3M)	3M	1M
P3	30%	40%	25%	30%
P4	70%	10% APL	20%	
P5	100%	20%	5% IND	
P6	30%	30%	35%	35%
P7	100-110%	20%	10%	
P8	50%	20%	30%	10-20%
P9	50-60%	20-30% (razvojno- raz.)	10%	/
P10	50%	10%	30%	/
P11	75 (tudi izo. odraslih%)	15%	/	10%
P12	20% prenos znanja kmetom (prej 50%)	40%	40% (mreženje NVO)	/
P13	50%	30%	20%	/
P14	5%	35%	60%	/
P15	Prej: asist. na BF Zdaj: /	Prej: 100% Zdaj: /	Prej: 100% Zdaj: /	Prej: / Zdaj: 100%
P16	/	/	/	100%

PDU = prenos drugim uporabnikom

A = administrativno delo, ki poteka vzporedno

M = mesec

Ocena pomembnosti posamičnih področij dela: pedagoško (P)/ raziskovalno (R)/ strokovno (S)

Legenda: P = pedagoško delo / R = raziskovalno delo / S = strokovno delo / A = administrativno delo

P=R=S (P1, P5, P6, P7,P8) (enakovredna obravnava področij dela)

P/S/R (P2, P9, P10, P11) (najbolj pomembno je prvo navedeno, najmanj pomembno pa zadnje navedeno)

P=R/S (P3)

P=S/R (P4)

R (P12)

R/S (P14, P15)

S/P/R (P13)

A (P16)

Večina sogovornic in sogovornikov ocenjuje, da so vsa tri področja dela enako pomembna, ker se prepletajo. Formula se glasi takole: dober pedagog v svoje delo sproti vključuje znanstvene izsledke projektov, katere izvaja, in te preko strokovnega dela vnaša v prakso. Sledijo sogovornice in sogovorniki, ki prednostno obravnavajo pedagoško delo, nato strokovno in šele nato raziskovalno. Ta rezultat je deloma pristranski, saj je večina sogovornic in sogovornikov zaposlenih na pedagoških ustanovah (fakulteti in srednje šole), v okviru katerih so pač predavanja obvezna dejavnost. Prav vsi pa so prepričani, da se znanstveno delo preveč vrednoti na račun prakse oz. strokovnega dela. Posledično, ocenjujejo, da ni vidnega razvoja pri končnih uporabnikih - kmetih. Večina sogovornic in sogovornikov je prepričanih, da je strokovno delo (prenos znanja v prakso) izjemnega pomena, žal pa premalo ovrednoteno s strani ARRS.

S tega vidika tudi ni presenetljiva ocena večine sogovornic in sogovornikov, da je raziskovalno delo tisto področje dela, ki jim nudi največje možnosti kariernega napredovanja:

R (P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P11, P13, P14, P15)

P=R=S (P8; uravnoteženo, P12)

P=S (P10)

S (strokovno-raziskovalno, strokovno-razvojno) (P9)

A (P16).

Viri financiranja raziskovalnega dela (javni/trg):

Z izjemo primera z gospodarstva (P16) prevladujejo javni viri financiranja (90 %) raziskovalnega dela pri vseh izbranih primerih (od P1 do P15); viri s trga so prisotni le z 10 % deležem.

Tabela 3: viri financiranja raziskovalnega dela

	JAVNI viri (%)	TRG (%)
P1	90	10
P2	Predvsem	veliko manj
P3	90	10
P4	75 (50 SLO + 25 EU)	25
P5	60	40
P6	Predvsem EU	10
P7	90	10
P8	90	10
P9	90	10
P10	100	/
P11	80	20
P12	95	5
P13	90	10
P14	95	5
P15	95	5
P16	/	100

Oblike posredovanja znanj njihovim naročnikom

Z izjemo primera z gospodarstva (P16), ki znanja posreduje naročnikom (uporabnikom) preko kakovosti svojih izdelkov, prevladujejo strokovni članki kot najbolj pogosta oblika posredovanja znanj naročnikom. Prav spodaj navedene oblike posredovanja znanj od javnih predstavitev do množičnih medijev kažejo, da se izbrani producenti znanj zavedajo pomembnosti diseminacije rezultatov svojega dela tudi v drugih oblikah in ne le na način oblikovanja obveznih projektnih poročil.

Tabela 4: Oblike posredovanja znanj naročnikom

OBLIKE POSREDOVANJA	PRODUCENTI ZNANJA
Projektna poročila	P1, P4, P5, P6, P7, P8, P11, P12, P13, P15
Strokovni članki	P1, P2, P3, P4, P8, P9, P10, P11, P12, P13, P14, P15
Znanstveni članki	P1, P5, P7, P8, P9, P14, P15
Javne predstavitve: seminarji/delavnice/ogledi poskusov	P3, P4, P6, P7, P8, P9, P10, P11, P13, P14, P15
Javne predstavitve: konference	P5, P6, P7, P11, P12, P13, P15
Predavanja-tečaji	P3, P4, P6, P9, P10, P12, P13, P15
TV/Radio	P1, P3, P5, P8, P10, P11, P12, P13, P15
Tisk (MM)	P3, P4, P5, P8, P9, P10, P11, P12, P13
Ekskurzije	P8
Učne poti, naravoslovni dnevi	P9,
Načrt poklicne poti	P10
Spletna stran (lastna)	P9, P10, P11, P12, P14
Preko kakovosti izdelkov	P16

Ciljne skupine znanj njihovih producentov so številne in raznovrstne. Prevladujejo kmetje, sledijo KSS, ministrstva in občine. Nezanemarljivi so tudi lokalni akterji kot ciljne skupine znanj, bodisi podjetja bodisi posamezniki ter samoiniciativni »napredni« kmetje.

Tabela 5: Ciljne skupine znanj

Kmetijska svetovalna služba	P1, P2, P3, P5, P12,P13, P14
Napredni (eko) kmetje (<i>champions</i>)	P1, P3, P12
Kmetje	P4, P9, P10, P11, P12, P13, P14, P16
Društva (kmetje in nekmetje)	P2, P9, P10, P11, P12
Ministrstva (MOP/ARSO, MKGP)	P4, P6, P7, P12, P13, P15
Industrija	P3, P5
Občine	P4, P9, P10, P11, P12
Zavod za gozdove (Javna gozdarska služba)	P7, P8, P15
Gozdarske gospodarske družbe	P7, P15
Lastniki gozdov	P8, P15
Učiteljem-razvojnikom	P9, P10, P11, P12
Lokalni akterji - podjetja	P9, P10, P11,P12
Lokalni akterji - posamezniki	P10, P11,P12
Izmenjave s tujino	P9, P10, P11
potrošniki	P12, P13, P16

Na vprašanje, koliko znanja, ki ga proizvedejo izbrani primeri (P1-P16) v svojih delovnih organizacijah, je uporabnega v kmetijski praksi, je večina sogovornic in sogovornikov poudarila, da ima večji del njihovega dela neposredno uporabno vrednost v kmetijski praksi (P1, P3, P5, P12, P13, P14, P16), posredovanega preko poskusnih njiv, ogledov raznovrstnih poskusov, neposrednega terenskega stika s kmeti (raziskovalci opravljajo poskuse pri posamičnih zainteresiranih kmetih), osebnih svetovanj kmetom ter ozaveščanja kmetov preko spletnih portalov. Drugi pa so argumentirali posredno uporabno vrednost svojih znanj v kmetijski praksi preko različnih akterjev, oz. poti. Tako vlogo imajo predavanja, seminarji, tečaji, organizirani tako za kmete kot kmetijske svetovalce, objave diplomskih del v tiskanih medijih, ki imajo večinsko kmečko bralstvo, izobraževanje za odrasle (srednje kmetijske šole), katerih se udeležujejo kmetje, oz. tečaji za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije. Raziskovalno projektno delo, katerega naročnik je ministrstvo, je prav tako posredno uporabno v kmetijski praksi.

Tabela 6: Načini posredovanja tistih znanj, ki so uporabna v kmetijski praksi

P1	90% dela je uporabnega neposredno v kmetijski praksi: npr. svetovanje in večletni poskusi za izboljšanje kislosti tal, vpliv na dostopnost hranil v tleh, novi načini obdelave zemlje (zahtevni tudi z ekonomskega vidika); → sugestije za MKGP: na področju varovanja tal ni strokovne skupine Prenos kmetom: poskusne njive, množični mediji (MM), izobraževanja za svetovalce v LJ (kmetje KOP), redna predavanja v Gornji Radgoni
P2	Diplome, objavljene v Kmečkem glasu; posveti (konoplja, varstvo rastlin), predavanja društvom, kmetijskim svetovalcem, kmetom, MM
P3	Veliko raziskovalnega dela koristi kmetom preko seminarjev/tečajev o tradicionalnih sirih, izboljšanih tehnoloških postopkih (EU projekti; plakati, knjižica); najpomembnejši pa je terenski neposreden stik s kmeti
P4	Projekti, objavljeni v KG (uporaba sadre v kmetijstvu), 5% vsebin za kmete, drugo za načrtovalce, občine, državo
P5	Vse kar delamo ima praktično vrednost (uporabni za mešalničarsko industrijo - krma); predavanja za kmete (če sem sodijo farme – neposredno npr. omega 3 jajca)
P6	Za zaposlene na MKGP
P7	S podiplomskimi študenti in kot odgovoren za gozdarski del tehnološke platforme organizira delavnice, seminarje, simpozije za lastnike gozdov o združevanju (skupno gospodarjenje, nastop na trgu ipd.); gozdarski študijski dnevi
P8	Prenos posredno preko razvojnikov (revirni gozdarji Zavoda za gozdove); gozdarski študijski dnevi
P9	Preko organiziranega izobraževanja odraslih, tečaji za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije
P10	Preko tečajev, ogledov poskusov, preko MM; direktor Centra je član strokovnega sveta pri MKGP
P11	Preko organiziranega izobraževanja odraslih, tečajev, tečaji za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije
P12	Ozaveščanje zainteresiranih kmetov in javnosti (2 spletna portala); MM, kampanje, predstavitev dobrih praks
P13	Prej, ko je bila zaposlena na KSS - 90% uporabnega za kmete: ogledi, prikazi, predavanja, pisanje za strokovne publikacije, itd. Zdaj: strokovna predavanja (10-15), okrogle mize, posveti
P14	80% za kmete
P15	Posredno: preko projektne dela za lastnike gozdov
P16	80% za kmete – preko svetovanja

Sogovornice in sogovorniki so dokaj enotno identificirali naslednja področja znanja, ki bi jih danes kmetje nujno potrebovali:

- temeljna tehnološka znanja
- nujna ekonomska znanja (o trženju izdelkov, ekonomiki pridelave, prodaji, medsebojnem povezovanju, skupnem nastopu na kmetijskih trgih)
- znanja o zakonodaji (pravno področje)
- znanja o ekološkem kmetovanju
- znanja o načrtovanju dela z gozdovi (nove tehnologije, razmere na trgu, trženje ekoloških funkcij gozda, o varnosti in gospodarjenju z gozdovi)
- znanja o varovanju kmetijskih tal.

Tabela 7: Znanja, ki jih danes kmetje najbolj potrebujejo

P1	Predavanja o klimatskih spremembah bi ignorirali; kmetijski trgi: se ne povezujejo, ne oblikujejo blagovnih znamk, ne znajo nastopati neposredno do kupcev → rešitve
P2	Potrebujejo tehnološka znanja o poljščinah, vrtninah v povezavi z ekonomiko pridelave. Pa tudi, kako trg približati kmetovalcu
P3	S tri skupine kmetov: zainteresirani (sami poiščejo znanja), tradicionalisti («vse sami najboljše vedo»), nevedneži. Vsi potrebujejo bolj uporabna znanja, npr. o trženju kmečkih izdelkov; (novo: trajnostni razvoj)
P4	Kmet najbolj potrebuje ekonomska znanja, a pridelava hrane ni le stvar ekonomije, je regulirana s stališča kakovosti, varovanja okolja; (novo: trajnostni razvoj)
P5	Kmet potrebuje zelo praktična znanja o managementu živali in o krmi (Primeri: npr. Ihan: multipliciranje znanja na Danskem tega v SLO ni. Nemški svetovalci za krave – industrija ima zelo močno svetovalno službo – v SLO ne. Diagnoza: 1. vodstvo svetovalne službe ne spodbuja pošiljanja svetovalcev v tujino, industrija tudi ne; 2. omejene danosti SLO kmetijstva – problem organizacije dela; 3. svetovalci delujejo lokalno; 4. kar kmetje pridelajo, ne znajo prodati.
P6	Problem prenosa znanja je kader: ni sposobnega kadra. Ni povezave med svetovalci in raziskovalno sfero, oz. stroke ni več. Znanje je slabo na vseh področjih, ljudje delajo po intuiciji na podlagi svojih izkušenj, mimo sistemov. Imamo nizko količino kompetenc in neustrezne institucije za razvojne premike. Eden izmed vzrokov je ta, da se intelektualni vrh generacije ukvarja z bazičnimi raziskavami.
P7	Nujna so znanja o skupni organiziranosti, ker nova tehnologija zahteva koncentracijo delovišč, velik vložek v proizvodne kapacitete, ki jih majhni lastniki ne zmorejo, bolj aktivno vključevanje v verigo dodane vrednosti lesu. Pomembna so vsa naštetá znanja; trženje ekoloških funkcij gozda ima lahko večji donos kot pa njegova lesno proizvodna funkcija.
P8	Sta dve skupini: lastniki in delavci v gozdu. Slednji potrebujejo veliko znanja, ki bi ga morala zagotoviti država. V tujini država sofinancira tečaje: 1. splošnega gojenja gozdov; 2. tehnologije in varnosti pri delu (veliko nesreč v SLO); 3. ekonomike, tj. umnega gospodarjenja. Pri nas vse troje šepa.
P9	Začetniki potrebujejo temeljna tehnološka znanja; že profilirani kmetje pa tržna znanja (marketing, promocija, povezovanje)
P10	Znanja o podjetništvu, trženju, marketingu, pravnih področjih
P11	Znanja o poslovni komunikaciji, še posebno v trženju, znanja iz ekološkega kmetovanja
P12	Tehnološko znanje, znanje trženja in znanje prodaje; enako manjka kmetijskim svetovalcem
P13	Znanja o načinih povezovanja za skupen nastop na trgu; znanja o temeljnih ekonomskih izračunih; znanja o zakonodaji
P14	Temeljna tehnološka znanja, kmetijski trgi, varovanje kmetijskih tal
P15	Tisti, ki sami delajo v gozdovih (znanja iz varnosti in gospodarjenja z gozdovi); tisti, ki gospodarijo z gozdom (načrtovanje, zaslužek, razmere na trgu, nove tehnologije)
P16	Znanja o ekonomiki in trgih (usmeritev, načrtovanje, finančna konstrukcija: pridelava-predelava-prodaja, tehnološki nadzor)

Vloga delovne organizacije pri prenosu raziskovalnih dosežkov v prakso

Izbrani primeri s fakultete UNL so strinjajo, da so bolj kot fakulteta oni sami oz. sodelavci na posamičnih katedrah zainteresirani za prenos raziskovalnih dosežkov v prakso. Vse kar organizirajo v okviru fakultete (posvete, seminarje, konference, ogleda, poskuse) je bolj stvar individualnih raziskovalcev. Fakulteta kot delovna organizacija je po njihovi oceni vpeta v vrednotenje raziskovalnih dosežkov po metodologiji ARRS, kar posledično pomeni, da sama prednostno obravnava ta merila. To je seveda za prenos dosežkov v prakso slabo, saj ta merila, kot zgoraj omenjeno, prednostno obravnavajo produkcijo znanstvenih člankov v indeksiranih revijah v primerjavi z izdelki, ki niso posredovani v taki obliki. Prenos znanja v

prakso pa je večinoma posredovan v oblikah, ki po teh merilih niso primerno ovrednotene. S tega vidika se kaže kot bolj prožna fakulteta UNMB. Več posluha imajo delovne organizacije drugih primerov, še posebno srednje kmetijske šole, ki niso obremenjene s tovrstnim ARRS vrednotenjem, prav tako pa tudi KIS, NVO in primer z gospodarstva.

Tabela 8: Vloga delovne organizacije pri prenosu raziskovalnih dosežkov v prakso

P1	Fakulteta dejansko nima interesa, ker prenos znanja ni primerno ovrednoten. Nasploh se je Univerza v zadnjih 15. letih zelo odmaknila od prakse. Večino aplikativnih projektov se prepušča KISu, Kmetijskim zavodom. Tudi, če pridobimo kakšen aplikativen projekt, ga je nujno preusmerit v produkcijo člankov. Posledično Slovenija izgublja z razvojnega in konkurenčnega vidika.
P2	Izobraževanje za svetovalce se organizira preko fakultete (mi ga organiziramo). Fakulteta je dvolična: na eni strani nas spodbuja (deklarativno) naj se čim bolj strokovno udejstvujemo, da se lahko navzven predstavljamo z našimi rezultati, na drugi strani pa ne razume, koliko časa je za to potrebnega oz., da to ne prinaša znanstvenih točk.
P3	Biotehniška fakulteta, oz. raziskovalci posamičnih katedr, zelo prenaša znanje v prakso na vseh področjih. Čeprav so npr. biologi čisti bazalci, njihove raziskave lahko veliko prispevajo k varovanju narave in posledično prispevajo k uporabnemu znanju. Seveda je pa na mestu vprašanje, koliko znanja vseh naših oddelkov se dejansko uporabi oz. upošteva.
P4	So določeni oddelki v okviru fakultete, ki so bolj usmerjeni v to, so pa oddelki, ki nimajo nobenega prenosa do kmetov in so v bistvu bolj uspešni, ker vso energijo vložijo v pisanje člankov in nabiranje točk za lastno kariero. To bi se moralo sistemsko urediti na nivoju države. Ta angažiranost prenosa znanja je bolj stvar posameznikov kot pa same fakultete.
P5	Mi (na fakulteti) organiziramo izobraževanja za kmetijsko svetovalno službo, oni pa pridejo, ker potrebujejo pike. Veliko večje zanimanje je s strani industrije. Oni veliko bolj kritično razpravljajo kot pa svetovalci in tudi vsebine jih veliko bolj zanimajo.
P6	Mi (fakulteta) ponudimo svetovalni službi nabor predavanj, oni pa jih izberejo. Kako pa oni naprej prenašajo znanje, ne vem.
P7	Oddelek (na fakulteti) organizira vsako leto ali pa vsako drugo leto precej delavnic. Osrednja prireditve pa so Gozdarski študijski dnevi. Letos je katedra organizirala posvet o aktualnih problemih odpiranja gozdov, varovanja, gospodarske dejavnosti v varovanih območjih z vnosom novih tehnologij v gozdarstvo, gospodarjenje po ujmah ipd.
P8	Letno organiziramo študijske dneve, tj. tradicionalna oblika, ki povezuje cel oddelek na fakulteti. V sklopu katedre organiziramo tudi terenske delavnice in odprto katedro, v katero vključimo tujce (vabljeni predavanja).
P9	Šola organizira izobraževanje v realnem okolju (formalno, neformalno); občinstvo je praviloma motivirano
P10	Šola organizira izobraževanje v realnem okolju (formalno, neformalno); občinstvo je praviloma motivirano
P11	Šola organizira izobraževanje v realnem okolju (formalno, neformalno); občinstvo je praviloma motivirano
P12	Evalvacije: rezultati kažejo, da kmetje niso zadovoljni s predavatelji o ekoloških vsebinah (statistično pomembne razlike med regionalnimi zavodi oz. KSS); toga organiziranost KGZ
P13	BF MB organizira nacionalne in mednarodne znanstvene in strokovne prireditve (angažma inštituta); občinstvo je praviloma motivirano (bolj kot študenti)
P14	KIS ne organizira neposredno ampak posredno preko KSS predavanja za kmete; preko spleta, publikacij, člankov
P15	Inštitut organizira strokovno znanstvene konference (cca 10) v sodelovanju z Zavodom za gozdove ali pa KGZ ali pa s strojnimi krožki; soorganiziranje tudi izobraževanja za lastnike gozdov

P16	Podjetje letno organizira 10 predavanj za skupine kmetov in opravi več sto individualnih obiskov kmetijskih gospodarstev z namenom optimizacije prehrane njihovih čred. Večina kmetov je zainteresirana.
-----	--

Glede načina sodelovanja s kmetijsko svetovalno službo (KSS) so sogovornice in sogovorniki dokaj kritični. Prav vsi ugotavljajo, da je tega sodelovanja (pre)malo, da je bolj formalno kot pa dejansko in da ga je bilo v preteklosti veliko več. Razloge za to na eni strani identificirajo ponovno v vrednotenju znanstvene uspešnosti po metodologiji ARRS, ki ne vrednoti organizacij predavanj in posvetov, na drugi strani pa v preobremenjenosti zaposlenih v KSS z administrativnim delom. Vsi pa priznavajo, da je tovrstno sodelovanje nujno in da bi ga kazalo v bodoče okrepiti.

Tabela 9: Sodelovanje producentov znanja s KSS

P1	Na predavanjih, ki jih organiziramo zanje je veliko zanimanje zlasti po praktičnem znanju. Če tako predavanje organiziramo, pa je to v našo škodo. Oni sicer plačajo predavanja, denar vzame fakulteta, jaz pa porabim veliko časa za organizacijo takega predavanja, ki ni ovrednoteno kot raziskovalni dosežek.
P2	Opažam, da povezovanja med fakulteto in KSS, kot je bilo pred desetletji, ni več. Fakulteta je vedno bolj usmerjena v raziskave, torej delujemo drug mimo drugega.
P3	Naš oddelek kar dobro sodeluje s KSS, za druge pa težko ocenim. Po njihovem naročilu sestavimo program seminarjev (1-2 na leto), na katerih kolegi z oddelka predavajo.
P4	Naš center ne sodeluje neposredno z njimi, ker nima takih vsebin, ki bi jih zanimale. Bi pa želeli imeti več predavanj zanje, če bi nam to tudi točkova sistem priznal.
P5	Mi organiziramo izobraževanje za svetovalno službo. Tako vsako leto organiziramo nekaj teh izobraževanj, oni pa pridejo, ker potrebujejo pike. Veliko večje zanimanje je s strani industrije. Oni veliko bolj kritično razpravljajo kot pa svetovalci in to vsebine jih veliko bolj zanimajo.
P6	Formalni stiki so se ponovno vzpostavili. Te stike bi v bodoče želeli okrepiti.
P7	Mi bolj sodelujemo s svojo resorno Javno gozdarsko službo, čeprav je vidna težnja, da bi se del te službe preusmeril v Kmetijsko svetovalno zbornico, ki bi imela neke vrste pospeševalce gospodarjenja z gozdovi – <i>Forest extension</i> . To bi bile službe, ki bi bile v pomoč lastnikom gozdov.
P8	Ni veliko sodelovanja. Pred časom sem bil vključen v izobraževanje svetovalcev v KGZ; na Rodici je bil organiziran posvet, včasih pripravijo tudi kakšen seminar. Tudi na terenu ni veliko stika, čeprav je kar nekaj kmetij mešanih. Mi delamo načrt za gozdarski del in ne kmetijski del. Vsa skupina, ki neposredno izvaja dela v gozdu, bi morala biti deležna izobraževanja. Praksa pa kaže, da je udeležba na tečajih, ki jih organizira Zavod za gozdove, bolj odvisna od zasebnega zanimanja kot pa od površine gozdov, ki jo imajo v lasti lastniki.
P9	So sicer skupni projekti (praktični pouk, mentorstva, izmenjava predavateljev) vendar je še premalo sodelovanja.
P10	Ni sodelovanja; le enkrat letno soorganiziramo skupne dogodke; premalo!
P11	Sodelujemo: »daj-dam« (izmenjava predavateljev)
P12	Velikokrat strokovnjaki s KSS niso izkazali zanimanja – konflikt interesov
P13	Občasno sodelujemo: na BF se zanje izpeljejo usposabljanje na področju ekološkega kmetijstva in travništva; predsodki o ekološkem kmetijstvu, ki se »namenoma« prikazuje kot konvencionalno kmetijstvo; KSS je preveč pod vplivom KGZ.
P14	Zavzemam se za javno svetovalno službo, ki pa se danes preveč ukvarja z izpolnjevanjem subvencijskih vlog.
P15	Malo sodelovanja s KSS, bolj preko diseminacije projektnih rezultatov
P16	Malo sodelovanja s KSS; občasno terenskim svetovalcem posamično predstavimo naše krmne rešitve in jih informiramo o našem naboru izdelkov.

Glede sugestij in predlogov za izboljšanje prenosa znanja v prakso so sogovornice in sogovorniki v večini primerov ponovno na prvem mestu izpostavili neprimerno vrednotenje raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS. Večina predlogov se nanaša na oblikovanje nove metodologije (po zgledu s tujine), ki bi primerno ovrednotila tudi strokovno delo raziskovalcev. Trenutno je stanje tako, da odlično ocenjeni raziskovalci po obstoječi metodologiji niso avtomatično tudi dobri inženirji, praktiki, razvojniki, kakršne potrebuje kmetijstvo. Nekateri sogovornice in sogovorniki zagovarjajo oblikovanje posebnih skupin, celo katedr, ki bi bile usmerjene v prenos znanja v prakso, nekateri pa celo nujno oblikovanje zunaj institucionalnih skupin, ki bi kandidirale za projekte prenosa znanja. Veliko je bilo govora tudi o oblikovanju take kmetijske svetovalne službe, ki bila neodvisna od strokovno-političnega sistema (KGZ). Nekateri so predlagali večjo povezanost akterjev v lokalni ali regionalni skupnosti, zlasti služb na področju kmetijstva z gospodarstvom, turizmom, kulturo. Spet drugi so predlagali izboljšave v smeri preoblikovanja strokovnega dela KSS, odprave regijske zaprtosti njihovega delovanja in izvzetja iz KGZ. Nenazadnje posamični predlogi poudarjajo oblikovanje demonstracijskih kmetij za multipliciranje znanja na ravni celotne države in ne samo regije.

Tabela 10: Sugestije/predlogi za izboljšave prenosa znanja v prakso

P1	Vsekakor je prenos znanja v prakso treba ovrednotiti, mu dati veljavo v okviru ARRS metodologije vrednotenja raziskovalne uspešnosti. Svetovalne službe pa so preobremenjene z administracijo. Tudi oni si želijo drugačen sistem.
P2	Najprej je nujno nagraditi vse, ki se ukvarjamo s prenosom znanja v prakso. Tudi kmetijski svetovalci so v podobni koži, saj morajo večino svojega dela opraviti v pisarni, izpolnjevati obrazce namesto, da bi svetovali kmetom in se soočali z njihovimi problemi.
P3	Splošna slovenska praksa je, da morajo vsi ljudje vse delati – raziskovalno, pedagoško, strokovno. Obstajati bi morala skupina, ki bi bila izobraževalno tehnološko usmerjena v prenos znanja v prakso. To je povsem drugačno izobraževanje. Obstajati bi morala intervencijska skupina, ki bi reševala probleme na terenu. Ukvarjati se moramo z nabiranjem denarja, s pisanjem poročil, mnenj, skratka pokrivamo preveč področij.
P4	Zgublja se vrednost inženirskega dela. Ena ideja je, da bi se moral spremeniti sistem točkovanja v okviru ARRS. Zaradi zdajšnjega sistema vrednotenja pridobivajo projekte na razpisih skupine, ki niso dovolj strokovne za take projekte. Država bi morala nameniti določen denar svojim zavodom, ki jih je ustanovila za dolgoročne naloge.
P5	Če želite katedro za prenos znanja, potrebujete tudi ljudi, ki imajo to znanje. Ni takih, ki imajo članke z vplivnimi faktorji in so zelo dobri v praksi. Tisto kar je v Sloveniji merodajno raziskovalno delo, je neuporabno v praksi. Zato tudi mi s svetovalno službo ne sodelujemo, ker ne moremo člankov objavljati, z industrijo pa lahko. Specializacije bi morale biti v domeni Kmetijske zbornice.
P6	<u>Prva ideja</u> se nanaša na oblikovanje vertikalne mreže, zunaj institucionalne skupine, ki bi kandidirale za projekte prenosa znanja. Koordinirala pa bi jih skupina različnih oseb: z zbornice, fakultete, KISa. Takšno prakso mreženja poznajo v Nemčiji, Švici. <u>Druga ideja</u> se nanaša na demonstracijske centre (hlevov, polj). Pogoj je dobra infrastruktura. Oblikovati bi morali seznam nalog, funkcij, dogajanja v centru. Oglaševati bi jih morali na spletni strani, da bi se lahko kmet sam usmerjal. <u>Tretja ideja</u> se nanaša na oblikovanje NEODVISNE svetovalne službe, neodvisne od strokovno-političnega sistema. To ne pomeni, da jo izločimo iz zbornice, ampak bi jo lahko prenesli pod KIS. Taka je praksa na Irskem. Vrh te službe bi moral biti neodvisen od političnih argumentov za prerazdelitev v slovenskem kmetijstvu in od ohranjanja interesnih pozicij. Taka svetovalna služba bi se lažje integrirala z inštituti. <u>Četrta ideja</u> je ta, da vključimo še gospodarstvo. V kmetijstvu in gozdarstvu so verige akterjev, ki bi jih bilo nujno prežeti z znanjem, toda to bi načelo vprašanje intelektualne lastnine. Zdaj je problem v tem, da se

	znanje zapira v mrežo iz katere ne gre ven (znanost zaradi znanosti). In tisti, ki so terenci, ki delajo z ljudmi, so izpadli iz sistema, nimajo točk.
P7	Postaviti bi bilo treba sistem, v katerem bi promovirali tiste dejavnosti, katere potrebuje naša družba. Torej ne samo visoke znanosti. Vrednotiti bi morali tudi, koliko uspešnih akcij si izpeljal doma. Država bi morala razpisati take projekte, ki se ne zaključijo s črko na papirju ampak z izvedbo. Če bi naši naročniki tako razmišljali, bi imeli boljše rezultate prenosa.
P8	Kolegi s tujine morajo v svojih poročilih navajati, koliko ljudi je bilo udeleženih na delavnicah, koliko je bilo neposrednih uporabnikov. Pri nas se pa zanemari razvoj v korist znanosti. Razviti bi morali primerna merila za strokovno delo, kot so razvita v tujini.
P9	Oživiti bi morali celoten lokalni (regijski) prostor: tj. povezati različne akterje (službe na področju kmetijstva) in segmente (gospodarstvo, turizem, kulturo itd.); ideja o razvojno-izobraževalnem središču (povezava šolstva in gospodarstva) za razvoj podeželja
P10	Tudi profesorji s fakultet bi morali imeti več praktičnih znanj in veščin ter bolj sodelovati s srednjimi šolami; več skupnih projektov.
P11	Nujno vlagati v mladino (!), da bo več želje po predaji kmetij mladim; ozaveščati kupce po EKO izdelkih; dvigniti ugled poklica; oblikovati odlično izobraževalno ponudbo; dvigniti ugled učitelja – učitelj-inovator-mentor
P12	Spremeniti sistem, njegove temelje, na katerih zdaj delujeta KGZ in KSS (ukiniti njun monopol); odpreti trg znanja v kmetijstvu (izmenjave z znanjem, ki ga imajo kmetje); razširiti nabor prijaviteljev prenosa znanja in narediti tak prenos transparenten; uvesti mojstrske kmetije
P13	Nujno preučiti tuje dobre prakse; zgled ameriških <i>advisory service</i> ; preoblikovati strokovni del KSS, razbremeniti regijsko zaprtost njihovega delovanja, jih izvzeti iz KGZ, usposobiti tudi za ekološko kmetovanje; podeliti koncesijo za izvajanje svetovalnega dela tudi drugim subjektom; prenos znanja organizirati ob uri, ki je primerna za kmete
P14	Ločiti funkcije nadzora, svetovanja in izpolnjevanja vlog! Tudi fakultete ne delajo tistega, kar bi potrebovala praksa! Oblikovati hierarhijo specialističnih znanj in povezati specialistične svetovalce s splošnimi; uvesti demonstracijske kmetije za multipliciranje znanja
P15	Predlagam razmejitev znanstveno-strokovnega dela: kot JRZ oz. znanstveno-strokovna institucija smo med nakovalom zahtev ARRS in podeželjem
P16	Oblikovati specialistične strokovne time za izobraževanje in prenos tehnološkega znanja iz različnih področij v prakso; uvesti evidenco uporabnikov (kmetijskih gospodarstev) in njihovih proizvodnih usmeritev in prodajnih modelov; izdelati nabor potrebnih znanj in skušati ugotoviti ključne manke po proizvodnih in tržnih usmeritvah; z nosilci kmetijskih gospodarstev oblikovati poslovne cilje razvoja kmetijskega gospodarstva in določiti časovne roke, do katerih je potrebno osvojiti nova znanja.

Sklepi in priporočila

1. Prvi in najpomembnejši sklep pogovorov s producenti znanja se nanaša na vrednotenje bibliografskih kazalcev raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS, ki je prepoznan kot eden izmed močnejših zaviralcev učinkovitega prenosa znanja v prakso. Sedanji sistem pretirano vrednoti znanstveno-raziskovalno delo v primerjavi z raziskovalno-strokovnim delom, kamor (v slednjega) spada prenos znanja v prakso. S tega vidika se je priporočljivo zgledovati po nekaterih praksah s tujine, ki so oblikovale mehanizme za vrednotenje strokovnega dela, in ga vpeljati tudi v naš sistem vrednotenja raziskovalne uspešnosti. Na ta način bi se izognili prevladujoči smeri razvoja - »znanosti zaradi znanosti« in upoštevali tudi odziv pri uporabnikih znanja.
2. Pester nabor oblik posredovanja znanj naročnikom od strokovnih zapisov, javnih predstavitev (seminarjev, konferenc, okroglih miz, simpozijev) do množičnih medijev

(tisk, radio, TV) kažejo, da se izbrani producenti znanj zavedajo pomembnosti diseminacije rezultatov svojega dela tudi v drugih oblikah in ne le na način oblikovanja obveznih projektnih poročil. Pri tem pa kaže poudariti, da je veliko tovrstnega posredovanja znanj bolj posledica njihovega osebnega angažmaja kot pa sistemsko vpeljane in primerno ovrednotene dejavnosti. To delo bi prav tako kazalo dodatno ovrednotiti v preoblikovanih sistemih vrednotenja raziskovalne in strokovne dejavnosti.

3. Pester je tudi nabor oblik posredovanja znanj neposrednim uporabnikom – kmetom. Razteza se od dela na poskusnih njivah, ogledov raznovrstnih poskusov, neposrednega terenskega stika s kmeti, osebnih svetovanj kmetom ter ozaveščanja kmetov preko spletnih portalov, predavanj, seminarjev, tečajev do izobraževanja za odrasle (srednje kmetijske šole), oz. tečajev za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije. Pri tem pa kaže opozoriti na premislek o različno zahtevnih, izobraženih in usposobljenih uporabnikih znanj, ki zahteva tudi njim primerno prilagoditev načinov podajanja znanj.
4. Producenti so poudarili, da danes kmetje najbolj potrebujejo temeljna tehnološka znanja in raznovrstna ekonomska znanja (o trženju izdelkov, ekonomiki pridelave, prodaji, medsebojnem povezovanju, skupnem nastopu na kmetijskih trgih). Prav tako so zanje nujna tudi znanja o zakonodaji, o načrtovanju dela z gozdovi (nove tehnologije, razmere na trgu, trženje ekoloških funkcij gozda, o varnosti in gospodarjenju z gozdovi), o varovanju kmetijskih tal ipd. Te vsebine bi bilo nujno primerno predstaviti ne samo različno zahtevnim skupinam kmetov temveč tudi kmetijskim svetovalcem.
5. Producenti znanja s fakultete UNL niso zadovoljni z vlogo svoje delovne organizacije pri prizadevanju učinkovitega prenosa raziskovalnih dosežkov v prakso. Prav tako so predstavniki srednjih kmetijskih šol poudarili nezainteresiranost projektnega sodelovanja fakultet z njimi. To težavo bi ponovno lahko premostili s preoblikovanim sistemom nagrajevanja-vrednotenja prenosa znanja v prakso, ki je trenutno zanemarljivo. Še nadalje pa bi kazalo podpirati obstoječe usmeritve izbranih srednjih kmetijskih šol, ki so s svojimi uveljavljenimi praksami prenosa znanja veliko bolj uspešne od fakultet. Kot dobra praksa se kaže tudi spletni portal ažuriranih informacij, povezanih s tekočimi zadevami v kmetijstvu, kot je oblikovan v okviru KIS in izbrane NOV. Vsi producenti znanja pa so poudarili potrebo po neposrednem delu na terenu, oz. na posamičnih kmetijskih gospodarstvih.
6. Sodelovanje producentov znanja s KSS je danes zanemarljivo v primerjavi s preteklim obdobjem. Zgolj formalno šibko sodelovanje s KSS se kaže v primerih fakultet, srednjih kmetijskih šol, nacionalnega gozdarskega inštituta in celo v primeru gospodarstva (Jata). Ponovno se razlogi za takšno stanje kažejo na eni strani v vrednotenju znanstvene uspešnosti po metodologiji ARRS, ki ne vrednoti organizacij predavanj in posvetov, na drugi strani pa v preobremenjenosti zaposlenih v KSS z vedno bolj obsežnim administrativnim delom. Vsi producenti znanja pa priznavajo, da je tovrstno sodelovanje nujno in da bi ga kazalo v bodoče okrepiti.
7. Predlogi za izboljšavo prenosa znanja v prakso s strani producentov znanja so številni in raznovrstni. Po prednostni obravnavi se kažejo v takem zaporedju:
  - bolj ovrednotiti strokovno delo v primerjavi z znanstveno-raziskovalnim delom tako na Univerzi kot pri svetovalcih (KSS)
  - uveljaviti kader, ki bi se ukvarjal samo s prenosom znanja v prakso

- zagotoviti stalno financiranje za zavode, ki jih je država ustanovila za dolgoročnejše naloge, ki se nanašajo na dolgotrajno sledenje pojavov, pomembnih v kmetovanju (npr. analize tal)
- razširiti nabor upravičenih prijaviteljev projektov prenosa znanja v prakso in s tem povečati njihovo konkurenčnost
- oblikovati vertikalne mreže, zunaj institucionalne skupine, ki bi kandidirale za projekte prenosa znanja, koordinirala pa bi jih skupina kompetentnih oseb z več institucij, npr. KGZ, fakultete, KIS
- oblikovati demonstracijske centre po zavodih in na kmetijah za multipliciranje znanja na državni ravni
- oblikovati intervencijske skupine za reševanje težav na terenu
- oblikovati od strokovno-političnega sistema **neodvisne** svetovalne službe, da bi se lažje integrirale z inštituti
- odpraviti monopol KGZ in KSS! Ločiti funkcije nadzora, svetovanja in izpolnjevanja administrativnih vlog
- povezati različne akterje (službe na področju kmetijstva, gospodarstvo, turizem, kulturo) na lokalni oz. regionalnem ravni
- bolj spodbujati sodelovanje fakultet in srednjih šol (skupni projekti)
- z nosilci kmetijskih gospodarstev oblikovati poslovne cilje razvoja kmetijskega gospodarstva.

REZULTATI INTERVJUJEV S KMETI

OSNOVNI PODATKI O INTERVJUVANCIH IN NJIHOVIH KMETIJAH

Večina kmetij, na katerih so bili opravljeni intervjuji, so usmerjene v živinorejo oz. prirejo mleka. Na eni izmed kmetij (A1) se ukvarjajo z vinogradništvom in vinarstvom, na kmetiji A3, ki je ekološko usmerjena gojijo zelenjavo in se ukvarjajo s prašičerejo ter ovčerejo, na kmetiji A10 pa se ukvarjajo z oljkarstvom. Vse kmetije so podrobneje predstavljene v spodnji preglednici (Tabela 1).

Tabela 1: Pregled kmetij na katerih smo opravili intervjuje

Kmetija	Spol	Starost	Geo. lega kmetije	Velikost	Usmeritev	Dopolnilna dejavnost	Dohodek	Subvencije	Opombe
A1	m	26	JZ Slovenija	17 ha	vinogradništvo in vinarstvo		100.000 €	4.000 €	integ.
A2	m	28	SV Slovenija	30 ha	mlečna živinoreja in gozdarstvo		30.000 €	3.700 €	integ.
A3	m	43	Osrednja Slovenija	1 ha	vrtnarstvo, prašičereja, ovčereja		/	/	ekološka kmetija
A4	m	26	Osrednja Slovenija	77 ha	mlečna živinoreja		100.000 €	16.000 €	konvenc.
A5	ž	28	Osrednja Slovenija	25 ha	mlečna živinoreja		/	/	konvenc.
A6	m	21	Osrednja Slovenija	67 ha	mlečna živinoreja	ogrevanje na biomaso	/	/	konvenc.
A7	m	52	Osrednja Slovenija	43 ha	živinoreja, poljedelstvo, vrtnarstvo		35.000 €	/	integ.
A8	m	26	JV Slovenija	28 ha	mlečna živinoreja		/	/	integ.
A9	ž	45	Z Slovenija	30 ha	mlečna živinoreja	sirarstvo	/	/	konvenc.
A10	m	32	JZ Slovenija	3000 m ²	oljkarstvo		/	/	konvenc.
A11	ž	31	SZ Slovenija	50 ha	živinoreja	sirarstvo	30.000 €	/	integ.

Analize intervjujev smo se lotili tako, da smo podrobno pregledali dobljene odgovore in se osredotočili na informacije, za katere smo menili, da so pomembne za našo raziskavo in postavljene hipoteze.

Delitev dela na kmetiji

Večina intervjuvancev (A1, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A10, A11) na domači kmetiji večinoma opravlja vsa dela, od molže, obdelave tal in sajenja, do dela v sirarni in v gozdu.

Intervjuvanec na kmetiji A2 pri fizičnih opravilih pomaga kadar lahko oz. kadar ima čas, saj je redno zaposlen, ponavadi pa skrbi za administracijo na kmetiji. Intervjuvanka na kmetiji A9 skrbi predvsem za kmečko gospodinjstvo in kot vodja sirarne vodi družinsko podjetje (nekoč dopolnilna dejavnost). Vsi intervjuvanci so pri tem vprašanju podali izjavo, da ko so vsi člani družine doma, pri delu na kmetiji sodelujejo vsi.

A 11: Jaz na kmetiji delam vse...em, od dela v sirarni, do košnje...pol pomagam v štali pa v gmajni tud. Drugač pa pri vseh opravilih sodeluje cela družina in se delo mal razdeli – pač, kukr je pa kukr ma kdo časa ane.

Pridobljena znanja in veščine, potrebna za delo na domači kmetiji

Pri tem vprašanju nas je zanimalo, od koga so intervjuvanci pridobili največ znanj in veščin, ki jih potrebujejo za delo na domači kmetiji. Kar osem intervjuvancev (A1, A2, A4, A5, A6, A7, A8, A11) je največ znanja pridobilo od svojih staršev in pa domačih (A6). Intervjuvanec na kmetiji A3 je ustrezna znanja pridobil na raznih delovnih praksah (tečajih, delavnice,...) in na fakulteti, saj se nihče od staršev ni nikoli ukvarjal s kmetovanjem. Intervjuvanka na kmetiji A9 je potrebna znanja osvojila s pomočjo svojega tasta in moža, znanje pa še dodatno nadgrajuje s prebiranjem ustrezne literature. Le eden izmed intervjuvancev (A10) je večino znanja pridobil od drugih, starejših kmetov in sicer tako, da jim je kot otrok pomagal pri opravilih na njihovi kmetiji.

Pridobljena stopnja kmetijske izobrazbe in leta formalnega šolanja

Kar osem intervjuvancev (A1, A2, A3, A4, A5, A6, A8, A11) ima zaključeno srednjo šolo in zaključuje (A1, A4, A5, A6) ali pa ima zaključeno fakulteto (A2, A3, A8, A11). Intervjuvanec na kmetiji A2 ima poleg gimnazije zaključeno pravno fakulteto, vsi ostali zgoraj naštetih intervjuvanci pa imajo zaključeno oz. zaključujejo študij na Biotehniški fakulteti. Srednjo kmetijsko šolo ima narejeno le intervjuvanka na kmetiji A5. Brez kakršnekoli kmetijske izobrazbe pa so intervjuvanci na kmetijah A7, A9 in A10. Intervjuvanca na kmetiji A7 in A10 imata zaključeno nekmetijsko srednjo poklicno šolo, intervjuvanka na kmetiji A9 pa ima zaključeno gimnazijo.

Koristnost formalnih izobraževanj pri delu na kmetiji

S tem vprašanjem smo želeli izvedeti, ali so intervjuvancem znanja, pridobljena v teku formalnega izobraževanja v zadostno oporo pri njihovem delu na kmetiji in kaj jim še posebej

pride prav ter katerih znanj jim primanjkuje. Vsi intervjuvanci (A1, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11) razen enega (A2) so odgovorili, da jim znanja, pridobljena na fakulteti oz. v srednji šoli niso dovolj v pomoč pri delu na kmetiji. Kot glavni razlog navajajo dejstvo, da izobraževalne ustanove ne nudijo dovolj praktičnega pouka, kar pa je pri njihovem delu ključnega pomena. Prav tako pa so skoraj vsi poudarili, da je formalno izobraževanje potrebno zaradi same osnove za delo, intervjuvanca na kmetijah A1 in A4 pa sta kot pozitivni prispevek fakultete navedla pridobljeno znanje o izdelavi gnojilnega načrta (A4) in pa sposobnost iskanja ustrezne literature (A1). Intervjuvanka na kmetiji A5 je kot edini pozitivni prispevek študija navedla dejstvo, da ji zaradi ustrezne izobrazbe ne bo treba opravljati potrebnih kvalifikacij za delo na kmetiji. Intervjuvanec na kmetiji A2 je zadovoljen z znanjem, pridobljenim na pravni fakulteti, saj mu je v veliko pomoč pri vodenju administracije na kmetiji, vendar tudi njemu primanjkuje praktičnih znanj, poleg tega pa se čuti šibkega na naravoslovnem področju.

A3: Ja tko bom reku, faks se mi zdi da je bil kar potreben, pač dal je neko osnovo – ampak to še zdaleč ni dovolj, če ti hočeš nekej dejansko nardit...

Udeleževanje dodatnih neformalnih izobraževanj in spodbuda za udeležbo

Pri obravnavi te teme nas je zanimalo, ali se intervjuvanci udeležujejo kakšnih dodatnih neformalnih izobraževanj, ki jih organizira KSS in druge organizacije ter društva. Vprašali smo jih tudi, kaj jih je spodbudilo k udeležbi izbranega predavanja oz. tečaja.

Kar devet intervjuvancev (A1, A2, A3, A5, A6, A7, A8, A9, A10) se predavanj in tečajev KSS udeležuje zgolj zato, ker so obvezna ali pa se jih sploh ne udeležuje. Večina se udeležuje le obnovitvenega tečaja o varstvu pri delu in FFS (A1, A2, A3, A5, A7, A8, A11). Intervjuvanec na kmetiji A4 se edini v večji meri udeležuje predavanj, organiziranih s strani KSS, ker se mu zdijo koristna, čeprav je v svojem odgovoru podal mnenje, da velikokrat ne izve nič novega.

Intervjuvanka na kmetiji A9 se neformalnih izobraževanj KSS razen obveznih ne udeležuje saj meni, da zanjo ni nobenega takega tečaja, ki bi ji prišel prav in ji koristil pri njenem delu na kmetiji. Sama se je udeležila enomesečnega neformalnega tečaja v Švici, kjer se je učila, kako se dela sir. S tem znanjem je kasneje v Sloveniji skupaj z možem na kmetiji začela z dopolnilno dejavnostjo, sirarstvom, zato je s tem tečajem zelo zadovoljna, saj je izboljšal ekonomski in socialni položaj celotne družine in kmetije na sploh.

Intervjuvanec na kmetiji A1 se je v zadnjem letu udeležil tečaja iz vinarstva, ki pa ni bil organiziran s strani KSS. Intervjuvanec na kmetiji A3 se veliko izobražuje v tujini, prav tako pa na svoji kmetiji organizira različne delavnice in tečaje, kjer z drugimi udeleženci izmenjuje izkušnje.

Intervjuvanec na kmetiji A2 se je udeležil tečaja za osemenjevanje, ki ga je organizirala Veterinarska zbornica Slovenije in pa tečaja za obrezovanje parkljev. Intervjuvanca na kmetijah A5 in A7 se udeležujeta predavanj različnih semenarskih hiš ter društev,

intervjuvanec na kmetiji A8 pa se neformalno izobražuje preko različnih krožkov kot tudi društev.

Pri tej temi navajamo tudi ugotovitev, da je večina intervjuvancev precej slabo ocenila predavanja, ki se izvajajo s strani KSS.

A4: Ja na ta predavanja od KSS kr velik hodm. Sej so itak zastoj (smeh). Sicer ne zveš nč novga, kdaj kako neumnost, ampak drugač pa nč posebnega.

A6: Pa moram povedat, da so ta predavanja v zadnjem času zelo slabo obiskana – če govoriva o KSS. So prišli zelo na slab glas. Zadnjič je bilo v Naklem 5 kmetov na nekem predavanju...pri nas predavajo 4krat na leto o kmečkem turizmu – pa kva ti to nuca, če ni nobenega novga, ki bi se s tem ukvarjal pa še popolnoma nč novga ne povejo...

Potrdilo oz. preverjanje znanja ob koncu izbranega tečaja

Pri tem vprašanju smo ugotovili, da so intervjuvanci prejeli potrdilo večinoma le za opravljanje tečaja o FFS in Varstvu pri delu (A6, A7, A9, A11). Intervjuvanec na kmetiji A1 je za opravljen tečaj iz vinarstva prejel potrdilo oz. licenco, intervjuvanec na kmetiji A2 je od Veterinarske uprave Slovenija prejel potrdilo, ki mu dovoljuje opravljanje osemenjevanja.

Zadovoljstvo z izvajalci neformalnih izobraževanj

Intervjuvance smo povprašali, kako so zadovoljni s tečaji in predavanji, ki so se jih udeležili v zadnjem letu. Zanimalo nas je, ali so zadovoljni s predavatelji in vsebino snovi, ki jim je bila podana na izobraževanjih.

Intervjuvanec na kmetiji A1 je bil s tečajem vinarstva zadovoljen in na vsebino kot tudi na predavatelje ni imel pripomb.

Intervjuvanec na kmetiji A2 je mnenja, da je bilo na tečajih in predavanjih, ki se jih je udeležil preveč teorije in zakonodaje ter premalo prakse. Tudi z načinom predavanja ni bil preveč zadovoljen, saj se mu zdi predavanje s prosojnicami preveč suhoparno in precej nezanimivo. Prav tako intervjuvanec s kmetije A4 meni, da bi bilo treba ubrati drugačen pristop predavanj kot samo preko prosojnic in dati več poudarka praktičnemu prikazu vsebine.

Intervjuvanci s kmetij A3, A4, A5 in A7 so mnenja, da je kvaliteta predavanja povezana z usposobljenostjo in motiviranostjo predavateljev.

Na preveč strokovno in za kmete nerazumljivo razlago sta opozorila intervjuvanca s kmetij A4 in A6.

A6: Pa lej, kmetu ti ne morš razlagat neki v pravilni slovenščini, mislm en dohtar al pa profesor sej velik vsta sam kmetom je treba po domače povedat, na primeru stvar pokazat ne pa neki prosojnec gor zmetat pa iz knjig brat...

Koristnost na novo pridobljenega znanja pri delovanju kmetije

Večini intervjuvancev (A1, A2, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11) predavanja, ki so se jih udeležili v zadnjem letu, niso pomagala pri izboljšanju delovanja njihove kmetije, prav tako jih niso usmerila oz. spodbudila k razvoju dopolnilne dejavnosti. Intervjuvanec na kmetiji A3 pa je s tečajji, pridobljenimi v tujini, zelo zadovoljen, saj so ga spodbudili k odločitvi za uvedbo dopolnilne dejavnosti. Udeležba na tečajjih ga je tudi spodbudila k različnim idejam o izboljšavi kmetije in svojega ekonomskega položaja.

Tak primer je intervjuvanka s kmetije A9, ki je z znanjem, pridobljenim na tečaju v Švici, skupaj z možem na kmetiji uvedla dopolnilno dejavnost, ki je danes prerasla v uspešno družinsko podjetje.

Načini seznanjanja z novostmi v kmetijstvu

Kar devet intervjuvancev (A1, A2, A3, A4, A5, A6, A8, A9, A10) se z novostmi v kmetijstvu najpogosteje seznanja preko interneta, šest (A3, A4, A5, A7, A9, A11) pa se jih poleg interneta poslužuje še ustrezne literature (predvsem kmetijskih revij in časopisov). Intervjuvanec na kmetiji A1 veliko hodi po sejmih, precej koristnih informacij pa pridobi od sosedov in so-vinarjev oz. drugih vinogradnikov. Prijatelje in sosede omenjajo še intervjuvanci s kmetij A2, A3, A6, A7, A8, A10 in A11.

Najboljša oblika izobraževanja

Štirje intervjuvanci (A1, A3, A4, A11) so izjavili, da so zadovoljni tako s formalno kot tudi neformalno obliko izobraževanja, saj menijo, da je za delo potrebno oboje. Intervjuvanci s kmetij A2, A5 in A6 so bili najbolj zadovoljni s formalnim izobraževanjem (fakulteta), neformalna izobraževanja pa so najbolje ocenili intervjuvanci s kmetij A7, A8 in A9. Intervjuvanec s kmetije A7 se najraje udeležuje strokovnih ekskurzij, medtem ko je intervjuvanec s kmetije A8 najbolj zadovoljen s strojnim krožkom. Intervjuvanka s kmetije A9 je najbolj zadovoljna s tečajem, ki ga je opravila v Švici, kjer se je naučila vsega, kar ji je potrebno za izdelavo različnih vrst sirov, intervjuvanec na kmetiji A10 pa je najbolj zadovoljen z nasveti, ki jih dobi oz. jih je dobil od starejših oljkarjev.

Oblike in vsebine izobraževanj, ki bi bile potrebne za boljše delo na kmetiji

Pri tej temi smo želeli izvedeti, katere oblike in vsebine izobraževanj bi intervjuvanci potrebovali pri svojem delu oz. katere vsebine pogrešajo.

Intervjuvanci na kmetijah A1, A2, A3 in A4 so bili enotnega mnenja, da je premalo praktičnih vsebin, torej takih, kjer bi udeleženci lahko pridobili praktična znanja (delo v vinogradu, nastavitev pluga, obrezovanje parkljev). Intervjuvanec na kmetiji A3, ki se ukvarja s permakuturo, je še poudaril, da je v Sloveniji izredno malo ljudi, ki se ukvarja z njegovim načinom pridelave in zaradi tega izobraževanj iz takih vsebin, ki bi ga zanimalo, pri nas

praktično ni. Intervjuvanca na kmetijah A2 in A5 pogrešata računovodske in računalniške tečaje.

Intervjuvanec na kmetiji A6 je omenil tečaje, na katerih bi si udeleženci lahko pridobili znanje o tradicionalnih načinih pridelave in predelave kmetijskih izdelkov.

Znanje o pripravi dokumentacije za javne razpise in uspešnem trženju pridelkov pa so vsebine, ki bi zanimale intervjuvanca s kmetij A1 in A7.

Intervjuvanka na kmetiji A9 je izrazila željo po izobraževanju 'življenjskih' vsebin, s katerimi bi si lahko pridobila znanje o vzgoji naslednika na kmetiji, otrok na življenje izven kmetije in na kmetiji.

Oba intervjuvanca na kmetijah A10 in A11 pa sta izrazila željo po svetovanju oz. izobraževanju na terenu oz. na licu mesta.

Članstvo v različnih društvih oz. LAS-ih

Kar 6 intervjuvancev (A2, A5, A8, A9, A10, A11) ni včlanjenih v nobeno društvo ali LAS.

Intervjuvanec na kmetiji A1 je član Konzorcija Goriška Brda in je z njihovim delovanjem kar zadovoljen, ker s tem dobijo precej promocije.

Intervjuvanec na kmetiji A3 je predsednik Združenja ekoloških kmetov Slovenije in tudi član Društva za permakulturo. Meni, da društvom danes manjka fleksibilnosti.

Intervjuvanec s kmetije A4 je član Društva podeželske mladine, vendar je precej neaktiven, zato na delovanje društva ni imel pripomb.

Intervjuvanec s kmetije A6 je predsednik Zveze slovenske podeželske mladine. Z delovanjem zveze trenutno ni najbolj zadovoljen saj meni, da bi zveza lahko delovala bolje, če bi imeli na voljo več finančnih sredstev kot pa jim jih namenja KSS.

Intervjuvanec s kmetije A7 je član strojnega in Govedorejskega društva. Z delovanjem društev je zadovoljen, povečal bi le število izobraževanj v zimskem času.

Dodatna (ne)formalna izobraževanja – da ali ne?

Pri tem vprašanju smo želeli izvedeti, če bi bili intervjuvanci pripravljene sami kaj plačati za dodatna formalna oz. neformalna izobraževanja.

Odgovor je bil pri vseh intervjuvancih pritrdilen.

SKLEPI

Iz analize intervjujev lahko ugotovimo, da pri delu na družinski kmetiji še vedno sodeluje celotna družina oz. vsi njeni člani. Pri tem lahko rečemo, da je delitev dela na moška in ženska opravila še vedno prisotna.

Potrebna znanja in veščine za delo na domači kmetiji so intervjuvanci pridobili predvsem od svojih staršev in sorodnikov, le eden izmed njih se je za to izobraževal na različnih delavnicah in tečajih. S tem lahko potrdimo, da kmetje večino znanj, ki jih potrebujejo za svoje delo, pridobijo od prednikov oz. svojih staršev ali sorodnikov. Lahko bi rekli, da prenos znanja še danes najbolj aktivno in uspešno deluje skozi sorodstvene vezi in ne preko formalnih in neformalnih oblik izobraževanj.

Glede na to, da imajo vsi intervjuvanci zaključeno srednješolsko izobrazbo, večina med njimi tudi fakulteto bi lahko pričakovali, da bodo dovolj podkovani z znanjem za delo na kmetiji, vendar glede na dobljene odgovore temu ni ravno tako. Namreč skoraj vsi intervjuvanci so izjavili, da jim primanjkuje praktičnih znanj, saj je tako pri formalnih kot tudi neformalnih oblikah izobraževanja poudarek večinoma na teoriji. Znanje, pridobljeno tekom šolanja, se jim sicer zdi koristno, saj so mnenja, da je najbolj optimalno znanje za delo na kmetiji kombinacija obojega – teorije in prakse.

Vsi intervjuvanci se občasno udeležujejo predavanj, ki jih organizira KSS ali kakšna druga organizacija oz. društvo. Redki med njimi se jih udeležujejo zaradi samih vsebin, večina jih obiskuje zaradi obveznosti oz. potrdila, ki jim omogoča zakonito vodenje oz. delovanje njihove kmetije. Tu imamo v mislih predvsem tečaj Varstva pri delu in obnovitvene tečaje za uporabo FFS. Znanja in vsebine, ki jih ponujajo KSS in ostale kmetijske organizacije ter društva, so za kmete v veliki večini neprimerna in nezanimiva ter se jih udeležujejo le zato, ker so obvezna in ne zaradi pridobivanja novih znanj.

Vsebina izobraževanj se intervjuvancem ne zdi preveč zanimiva, prav tako niso zadovoljni s podajanjem snovi, ki v večini primerov poteka ob prosojnicah v predavalnici. Tudi tu se jim zdi vse preveč poudarka na teoriji. Izrazili so željo po praktičnem prikazu snovi in preprostejšem jeziku, saj se kot kmetje redko srečujejo z strokovno terminologijo, še posebej, če gre za zakonodajo. Ponudniki neformalnih izobraževanj bi morali bolj pozorno prisluhniti željam in potrebam kmetov, saj bi s tem lahko izboljšali svoja predavanja, povečali obisk tečajev in ne nazadnje tudi pripomogli k boljšemu in uspešnejšemu delovanju marsikatere kmetije. Tu kot primer dobre prakse navajamo izkušnjo intervjuvanke, ki se je udeležila tečaja sirsarstva v Švici in na podlagi pridobljenega znanja kasneje skupaj z možem uvedla dopolnilno dejavnost na kmetiji, ki je danes prerasla v uspešno družinsko podjetje.

Pri tem se lahko dotaknemo še oblik in vsebin izobraževanj, ki jih kmetje pri svojem delu na kmetiji pogrešajo. Odgovori so bili v zvezi s tem precej različni, pa vendar lahko najdemo nekaj skupnih točk, kot so računalniški in računovodski tečaji, trženje kmetijskih pridelkov in pomoč oz. svetovanje na licu mesta (na kmetiji). Zanimiv odgovor je navedla tudi ena izmed intervjuvank, ki pogreša predavanja o življenju na kmetiji, vzgoji otrok in pripravi otrok na nasledstvo kmetije. Odgovor je zanimiv predvsem iz tega razloga, ker veliko mladih še danes beži s podeželja in zapušča domačo kmetijo in ta s časoma propade. Z ustrezno vzgojo bi morda lahko pripomogli k porastu števila mladih prevzemnikov kmetij.

Glede seznanjanja kmetov z novostmi v kmetijstvu lahko rečemo, da internet prevladuje nad vsemi mediji. Ob tej ugotovitvi je potrebno dodati, da so vsi intervjuvanci relativno mladi in dokaj večji uporabe internetnih storitev. Verjetno bi z istim vprašanjem pri starejši populaciji prišli do popolnoma drugačnih odgovorov.

Zanimiva je bila tudi ugotovitev, da večina intervjuvancev ni včlanjena v nobeno društvo ali LAS. Da je to izključno posledica pomanjkanja časa, ne moremo z gotovostjo trditi, saj bi bile za to potrebne nadaljnje raziskave. Prav tako bi bilo potrebno podrobneje raziskati delovanje in aktivnosti posameznih društev oz. LAS-ov, ter preveriti izkušnje tako njihovih članov kot vodstva, da bi pridobili ustrezne podatke o kakovosti njihovega dela in izobraževanj.

Vsi intervjuvanci bi bili pripravljene za dodatna formalna oz. neformalna izobraževanja tudi sami kaj plačati, kar pomeni, da med kmeti obstaja interes in potreba po novih znanjih. Domnevamo, da se zavedajo pomembnosti znanja za prihodnost svoje kmetije, kar pomeni, da imajo tudi želje izboljšati in optimizirati delovanje svoje kmetije.

Intervjuji s kmetijskimi svetovalci

Septembra 2011 smo izvedli tri intervjuje s kmetijskimi svetovalci, enega s predstavnikom Kmetijskega zavoda Ptuj, enega s predstavnikom Kmetijskega zavoda Kranj in enega s predstavnikom Kmetijskega zavoda Celje

Glavne ugotovitve:

Spremembe dela svetovalne službe

Organizacijsko postaja delo bolj kompleksno, več je birokracije in papirologije zaradi ukrepov kmetijske politike; manj dela je na terenu, a več stikov s kmeti; omejeno je financiranje materialnih stroškov dela iz javnih virov,

b) Struktura in deleži dela:

Prenos tehnologije (40%)

Dopolnilne dejavnosti (12%)

Ukrepi KP (20%)

Delo z društvi in zadrugami (8-10%)

Tržne storitve (10%)

c) Ocena lastne pozicije

- Ne želijo si političnega temveč strokovnega delovanja, ni jim prav, da usklajujejo interese MKGP in KGZ. 'Naš položaj, čigavi smo, ni prav jasen' (Predstavnik KZ Ptuj)

Vrednotenje dela svetovalne službe

Ni napredovanj,

'Največja nagrada je, da te kmetje iščejo' (Predstavnik KZ Celje)

e) Razmerje med javnimi in zasebnimi viri: Na trgu si morajo pridobiti 30% svojih sredstev

f) Ocena programov lastnega izobraževanja

Vsa izobraževanja so plačljiva, plača njihov zavod, omejena sredstva vplivajo na razpoložljivost izobraževanj.

Celoten program izobraževanj bi bilo potrebno preoblikovati, morali bi biti ciljno naravnani za delo na terenu, manjka jim organizacijskega in ekonomskega znanja:

'Popoln nasvet je tisti, ki je tudi ekonomsko učinkovit' (Predstavnik KZ Ptuj), vpeljati je potrebno tudi socialne in komunikacijske teme.

Viri novega znanja

Izobraževanja so centralno organizirana preko KGZ v sodelovanju z obema univerzama in kmetijskim inštitutom, nekaj kontaktov je tudi s tujino (10-15%).

Obstaja prenos znanja med zavodi, med samimi svetovalci. V omejem obsegu tudi razna zasebna podjetja. Lastno učenje preko literature, debatni krožki, strokovne skupine v okviru zbornice.

h) Ocena posredovanega znanja:

Premalo je aplikativnega znanja

‘Pri ustvarjanju znanja bi morale raziskovalne inštitucije več sodelovati s svetovalci v skupnih projektih’

Vsebine so preveč znanstvene, a premalo aplikativne za povprečno velike slovenske kmetije.

i) Posredovanje lastnega znanja kmetom

Telefonski klici, obiski na terenu, poizkusi, predavanja.

Pisanje člankov, prispevkov za lokalni časopis, radijske oddaje, lastna spletna stran, izdajanje brošur

Izdelava gnojilnih načrtov, ki pa se kmetom zaračunava.

V načrtu je izdelava aplikacije za izdelavo ekonomskih predračunov.

j) Ocena lastnega posredovanja znanja kmetom

‘Povprečna slovenska kmetija lahko v naši službi dobi dovolj, tiste bolj v špici bi pa potrebovale kakšne specialiste, ki bi jih poslali na izobraževanje v tujino.’ (Predstavniki KZ Ptuj)

‘Zmanjkuje nam časa za več takih obiskov na kmetiji, ko si vzameš čas in preveriš tehnologijo.’ (Predstavnica KZ Kranj)

k) Ocena odzivnosti kmetov

Po oceni kmetijskih svetovalcev dobijo izven svetovalne službe kmetje 20% svojega znanja.

Strategije: na obveznih predavanjih vključijo tudi druge vsebine, povezujejo se z društvi

Možne izboljšave: sodelovanje v posredovanju znanja s specializiranimi zadrugami

l) Profil slušateljev med kmeti

Najpogostejši slušatelji so nosilci kmetijskih gospodarstev (starejši moški), v manjši meri drugi družinski člani, podrobnih analiz o tem pa ni.

m) Ocena uspešnosti svojega posredovanja znanja kmetom

- Evalvacije so redka praksa

m) Predlogi izboljšav

Mnenje predstavnika KZ Kranj: 'Vsaj za področje živinoreje (govedoreja, prašičereja), bi bilo dobro v Sloveniji postaviti "Živinorejski poskusni in izobraževalni center". Delal bi v obliki posestva - hlevi, objekti za skladiščenje krme, vsa potrebna mehanizacija, kmetijske površine za pridelavo krme,... Na ta center bi hodili na prakso študentje, dijaki, kmetje, kmetijski svetovalci,... iz vse Slovenije, kjer bi se seznanjali in praktično preizkušali različne tehnologije reje, opremo, lahko bi izvajali poizkuse,... Poleg učilnic, bi bile na posestvu tudi nastanitvene kapacitete za tečajnike, tako da bi poleg pridobivanja teoretičnih znanj na tečajih tudi praktično delali nekaj dni ...'

Rezultati ankete s kmeti

Anketo s kmetijskimi svetovalci smo oblikovali z namenom odgovoriti na sledeča raziskovalna vprašanja, izhajajoča iz delovnih hipotez, oblikovanih v prijavi projekta:

1. Ali se kmetje z različnimi socialno- ekonomskimi značilnostmi med seboj razlikujejo glede
a) uporabe različnih virov informacij oz. naslavljanja na izvajalce posredovanj novih znanj,
b) zadovoljstva z dosedanjim delovanjem posameznih delov sistema prenosa znanja in
dobrobiti, ki jih jim nudi neformalno izobraževanje
c) potreb glede vsebine in oblike posredovanja novega znanja ter značilnosti posredovalcev
znanj
d) glede motivov udeležbe v programih neformalnega izobraževanja v kmetijstvu
2. Ali in kateri kmetje so pripravljeni prispevati svoja finančna sredstva za izobraževalne
programe kmetijske svetovalne službe in v kakšnem časovnem obsegu bi se jih bili
pripravljeni udeleževati?

Uvodna pojasnila

Anketo z nosilci kmetijskih gospodarstev oz. člani njihovih gospodinjstev smo izvajal z osebnim razgovorom na podlagi posebej za to raziskavo pripravljenega vprašalnika. Osebne razgovore pod našim strokovnim vodstvom so izvedli kmetijski svetovalci na vseh osmih kmetijskih zavodih v Sloveniji med 15. januarjem in 15. marcem 2012. Vzorec anketirancev je bil izbran naključno; vsak od kmetijskih svetovalcev je k izpolnjevanju anketnega vprašalnika povabil kmete - svoje stranke, ki so se v navedenem obdobju oglasili na sedežu njihovih zavodov zaradi svojih drugih opravkov, povezanih s kmetijo. V vzorec smo vključili 513 anketirancev, s čimer smo zadostili našim prvotnim raziskovalnim načrtom. Ob splošnem dejstvu precejšnje nenaklonjenosti splošne javnosti kakor tudi kmetov za sodelovanje v anketah, to štejemo kot sto odstoten odziv. Socio-demografske značilnosti vzorca so predstavljene v prilogi A.

Anketni vprašalnik je vključeval tri vsebinsko ločene sklope ob dodatnih bolj splošnih vprašanjih, ki so se nanašala na socio-ekonomske značilnosti anketirancev. S prvim sklopom vprašanj smo od anketirancev pridobili informacije o:

- njihovi formalni izobrazbi s področja kmetijstva ali nekmetijstva;
- virih, preko katerih pridobivajo informacije, ki jih potrebuje pri svojem delu na kmetiji;
- njihovi udeležbi na dodatnih, neformalnih obveznih ali neobveznih izobraževanjih iz kmetijstva in izvajalcih, pri katerih ste se udeležili izobraževanj v zadnjih 12 mesecih;
- ocenah posameznih izvajalcev, ki so vključevale: 1. pomembnost, zanimivost podane snovi, 2. primernost uporabljenih metod podajanja snovi, 3. prilagojenost snovi predhodnemu znanju udeležencev, 4. usposobljenost predavatelja/ev in 5. praktična uporabnost podane snovi;
- ocena ustreznosti ponudbe neformalnih izobraževanj v kmetijstvu;
- udeležbi anketirancevih drugih članov gospodinjstva na neformalnih izobraževanjih iz kmetijstva;
- dobrobitih, ki jih je neformalno izobraževanje dalo kmetom.

Drugi vsebinski sklop v vprašalniku je vključeval vprašanja, s pomočjo katerih smo želeli izvedeti:

- ali so kmetje za udeležbo na izobraževanjih kmetijske svetovalne službe pripravljeni dodatno kaj plačati in v kakšnem časovnem obsegu bi se bili pripravljene udeleževati izobraževanj v programu kmetijske svetovalne službe;
- katere značilnosti predavateljev kmetje posebej visoko vrednotijo;
- kateri so razlogi, ki kmete motivirajo k udeležbi neformalnih izobraževalnih programov v kmetijstvu;
- katerih vsebinskih področij neformalnega izobraževanja iz kmetijstva bi se kmetje želeli udeleževati;
- katere metode prenosa znanja se jim zdijo najbolj primerne oz. učinkovite;

V zadnjem vsebinskem sklopu smo anketirancem postavili vprašanja, s katerimi smo želeli dobiti vpogled v njihov socialni kapital (povezanost in zaupanje z drugimi ljudmi) in njihovo naravnost v trajnostni način kmetovanja. Te informacije smo uporabili v nadaljnji analizi.

Metode analize podatkov

Podatke smo analizirali z univariatnimi (frekvenčna porazdelitev), bivariatnimi (križanja z izračuni H_i^2 testa in analizo variance z izračunom F testa, Spearman r) in multivariatnimi statističnimi analizami (faktorska analiza).

Formalna izobrazba s področja kmetijstva/nekmetijstva

Tretjina kmetov (32%), zajetih v raziskavo, ima štiriletno ali petletno srednjo šolo, četrtna (24%) pa dvoletno ali triletno srednjo šolo, osnovno šolo ima 18% anketirancev, 18,5% višjo ali univerzitetno izobrazbo, enoletno ali dvoletno srednjo šolo pa ima 5% vprašanih. Le polovica kmetov (48%) je formalno izobrazbo pridobila na kmetijskem področju. Primerjava s podatki Popisa kmetijskih gospodarstev 2010 pokaže, da smo v naš vzorec zajeli nadpovprečno bolj izobražene anketirance, kot jih najdemo v dejanski kmečki populaciji. Ta razkorak nakazuje, da so bolj izobraženi kmetje v pogostejšem stiku s kmetijskimi svetovalci kot manj izobraženi kmetje.

Preglednica 1: Formalna izobrazba anketirancev

	Vzorec		Kmetijski popis 2010
	N	%	%*
Nedokončana osnovna šola	11	2,1	6,0
Osnovna šola	91	17,7	37,2
Enoletno ali dvoletno srednjo šolo (skrajšan program)	25	4,9	33,1
Dvoletna ali triletna srednja šola	123	24,0	14,9
Štiriletna ali petletna srednja šola	166	32,4	2,5
Visoko šolo ali fakulteto, 2-3 letni program (višja izobrazba)	55	10,7	3,9
Visoko šolo ali fakulteto, 4-5 letni program (univerzitetna izobrazba)	40	7,8	1,9
Magisterij ali doktorat znanosti	2	0,4	0,4
CELOTA	513		

* SURS 2012

Vir informacij novih znanj

Naši podatki kažejo, da kmetje pridobivajo informacije in znanja, ki jih potrebujejo pri svojem delu na kmetiji, iz zelo različnih virov oz. kombinirajo več različnih virov hkrati. Tako:

- časopisne članke bere 78% anketirancev,
- 75% pridobiva nove informacije z obiski svetovalcev na njihovih kmetijah,
- 72% anketirancev pridobiva nova znanja s pogovori s kmetijskimi svetovalci po telefonu,
- internet uporablja 65% anketirancev,
- TV in radijske oddaje posluša 63% anketirancev,
- organizirana neformalna izobraževanja obiskuje 62% anketirancev,
- strokovno literaturo bere 60% anketirancev,
- od sosedov in prijateljev znanje iz kmetijstva pridobi polovica anketirancev 55%,
- druge oblike pa uporablja le 8% oz 42 anketirancev: strokovni sejmi, posveti, individualno svetovanje, predavanja društev,...

Pri uporabi virov se med anketiranci kažejo naslednje razlike:

Z vidika formalne izobrazbe se statistično pomembne razlike med anketiranci kažejo pri uporabi interneta in strokovne literature (bolj izobraženi te vire uporabljajo v večji meri kot manj izobraženi) ter pogovorih s sosedi in prijatelji (ta vir v večji meri uporabljajo manj izobraženi kot bolj izobraženi). Manjše, a še veno pomembne razlike se kažejo tudi pri pridobivanju informacij preko TV in radija (manj izobraženi ta vir uporabljajo v večjem deležu kot bolj izobraženi).

Razlike se kažejo tudi po starosti in sicer pri uporabi interneta (mlajši ga uporabljajo pomembno bolj pogosto kot starejši anketiranci) in obiskih svetovalca (svetovalci najmanj obiskujejo mlade kmete (55%) največ pa kmete, stare od 41 do 61 let (80%)).

Razlike po spolu se kažejo le delno in sicer pri branju časopisnih člankov (moški 80%, ženske 72%) in udeleževanju neformalnih izobraževanj (moški 65%, ženske 55%).

Statistično pomembne razlike se kažejo tudi po velikosti kmetije: udeležba anketirancev na neformalnih izobraževanjih narašča z velikostjo kmetije: udeležuje se jih 44% anketirancev iz najmanjših (< 5 ha) kmetij in 67,6% z največjih kmetij (> 20 ha).

Podatke o virih informacij novih znanj smo opazovali tudi z vidika obsega njihove uporabe (Preglednica 2). V tem primeru podatki kažejo, da kmetje največ novih znanj (22,61%) pridobijo preko obiskov svojih kmetijskih svetovalcev na njihovih kmetijah in preko telefonskih pogovorov z njimi (22,39%). Sledita internet in neformalno izobraževanje, pomembno manjši obseg novega znanja pa kmetje pridobivajo z branjem strokovne literature in časopisov.

Preglednica 2: Viri novih znanj glede na obseg njihove uporabe, v deležih (%)

	N	Minimalno	Maksimalno	Povprečje	St. odklon
Obisk svetovalca na kmetiji	387	2,00	100,00	22,61	14,65
Svetovalac po telefonu	372	3,00	90,00	22,39	14,97
Internet	340	1,00	100,00	20,10	16,24
Neformalno izobraževanje	321	5,00	100,00	19,26	14,47
Strok. literatura	311	2,50	80,00	15,55	10,50
Časopisni članki	404	1,00	80,00	15,24	10,70
Sosedje in prijatelji	285	1,00	60,00	13,97	10,18
TV in radio	328	1,00	100,00	12,91	9,70

Najmanjši delež novih znanj pa pridobijo preko kontaktov s sosedi in prijatelji ter gledanjem in poslušanjem TV in radia.

Razlike v obsegu (deležu) uporabe virov se glede na socio-demografske značilnosti anketirancev kažejo:

Po izobrazbi: čim višjo izobrazbo imajo anketiranci, v večjem obsegu uporabljajo internet. Nekoliko manj izrazite razlike se kažejo tudi po velikosti kmetije, pri pogovorih s sosedi in prijatelji (kar je pogostejša praksa na manjših kmetijah kot na večjih kmetijah) in spremljanju kmetijskih prispevkov na TV in radiju (na manjših kmetijah je ta vir uporabi v večjem deležu kot na večjih kmetijah).

Razlike se kažejo tudi po spolu: ženske večji delež novega znanja pridobijo preko pogovorov s sosedi in prijatelji kot pa moški.

Pogostost obiskov in skupna ocena posameznih izvajalcev neformalnih izobraževanj

Vir novega znanja v zadnjih 12 mesecih je bila kmetom, kot kaže Preglednica 3, najpogosteje (86%) Kmetijsko svetovalna služba (KSS), ki pa se je po oceni vseh izbranih kriterijev kakovosti izvedbe izobraževanj uvrstila za društvi, a pred drugimi izvajalci, kot so različne predstavitve, ki ji izvajajo Univerza v Ljubljani in Univerza v Mariboru, Zavod za gozdove, Inštitut za ekologijo in drugi). Analiza podatkov v preglednici 4 kaže, da anketiranci dokaj podobno ocenjujejo kakovost izobraževanj KSS in društev ter drugih izvajalcev, medtem ko pa se pomembne razlike kažejo med KSS in drugimi izvajalci, še zlasti s splošno zadrugo in komercialnimi podjetji. Anketiranci so slednji skupini izvajalcev ovrednotili z najnižjimi ocenami.

Preglednica 3: Pogostost obiskov pri posameznih izvajalcih izobraževanj (deleži v %) in povprečne ocene kakovosti njihovih storitev+

	N	%	Mini	Maksi	Povprečje	St. odklon
Društva	181	34,9	10,00	25,00	20,95	3,11
Kmetijsko svetovalna služba (KSS)	449	86,5	4,00	25,00	20,86	2,91
Drugo*	19	3,7	15,00	25,00	20,53	2,97
Strojni krožek	106	20,4	10,00	25,00	19,74	3,41
Specializirana zadruga	34	6,6	10,00	25,00	18,71	3,56
Komercialno podjetje	128	24,7	10,00	24,00	18,51	3,12
Splošna zadruga	95	18,3	10,00	25,00	18,17	3,12

* razne predstavitve, Fakulteta za kmetijstvo Maribor, sejmi, Zavod za gozdove, Biotehniška fakulteta UL, Gozdarstvo NPK, Inštitut za ekologijo, eko Maribor, sirarstvo

+ Ocene (1 = nezadostno, 2 = zadostno, 3 = dobro, 4 = prav dobro, 5 = odlično) po vseh vidikih/kriterijih: 1. pomembnost, zanimivost podane snovi, 2. primernost uporabljenih metod podajanja snovi, 3. prilagojenost snovi predhodnemu znanju udeležencev, 4. usposobljenost predavatelja/ev, 5. praktična uporabnost podane snovi),

Preglednica 4: Razlike v ocenah med posameznimi izvajalci kmetijskih izobraževanj

		t	Sig.
Primerjava 1	KSS - splošna zadruga	8,398	0,000
Primerjava 2	KSS - specializirana zadruga	3,650	0,001
Primerjava 3	KSS - društva	0,179	0,858
Primerjava 4	KSS - strojni krožek	3,676	0,000
Primerjava 5	KSS - komercialno podjetje	6,117	0,000
Primerjava 6	KSS -drugo	-1,394	0,180

Razlike v ocenah po posameznih izvajalcih nadalje pokažejo, da se anketiranci glede na izobrazbo, starost ter velikost kmetij med seboj ne razlikujejo. Razlike se kažejo samo po spolu: ženske pomembno bolj ocenjujejo izvedbo izobraževanj društev kot moški (statistika analize variance: $F = 8,453$; sig. = ,004). Mejno pomembne razlike med spoloma se kažejo tudi pri oceni izobraževanj KSS, ki jo ženske zopet ocenjujejo nekoliko bolj ugodno kot moški ($F = 4,071$; sig. = ,044).

Po posameznik kriterijih pa so anketiranci med vsemi izvajalci izobraževanj najboljše ocenili:

- Pomembnost, zanimivost podane snovi: DRUŠTVA 4,33
- Primernost uporabljenih metod podajanja snovi: DRUŠTVA 4,10
- Prilagojenost snovi predhodnemu znanju udeležencev: DRUGO 4,16
- Usposobljenost predavateljev: KSS 4,34
- Praktična uporabnost podane snovi: DRUŠTVA 4,22

Obveznost/neobveznost izobraževanj

Za večino (68.6%) so bila izobraževanja delno obvezna za 14% anketirancev pa v celoti obvezna.

Preglednica 5: Obveznost/neobveznost izobraževanj

	N	%
V celoti obvezna	69	14,4
Delno obvezna delno neobvezna	328	68,6
V celoti neobvezna	81	16,9
Celota	478	

Ponudba neformalnih izobraževanj v kmetijstvu

Ponudba neformalnih izobraževanj se zdi primerna 70% anketirancem.

Preglednica 6: Ocena ponudbe neformalnih izobraževanj

	N	%
Jih je premalo	129	27,0
Jih je ravno prav	334	69,9
Jih je preveč	15	3,1
Celota	478	

Udeležba drugih članov gospodinjstva pri neformalnih izobraževanjih iz kmetijstva

V 48% primerov se izobraževanj udeležujejo le anketiranci sami, le v 25% pa tudi drugi člani gospodinjstva obeh spolov in generacij, v 13% le moški člani gospodinjstva.

Preglednica 7: Vključenost anketiranca in drugih članov gospodinjstva v neformalna izobraževanja iz kmetijstva

	N	%
Tudi drugi člani gospodinjstva obeh spolov in generacij	171	35,8
Tudi drugi člani starejše generacije	30	6,3
Tudi drugi člani mlajše generacije	25	5,2
Tudi drugi člani starejše generacije	21	4,4
Tudi drugi člani mlajše generacije	24	5,0
Samo anketiranec	207	43,3
CELOTA	478	

Ocena prispevka novih znanj, pridobljenih z neformalnim izobraževanjem, h kmetovanju

Nova znanja, ki so jih anketiranci pridobili z neformalnim izobraževanjem v kmetijstvu, so jim, kot je razvidno iz Preglednice 8, v največji meri pomagala pri izboljšanju delovanja kmetije in pri pridobivanju idej za nove dejavnosti na kmetiji. Neformalno izobraževanje je nekoliko manj prispevalo k medsebojnemu povezovanju kmetov, še nekoliko manj pa k trženju kmetijskih proizvodov in vključevanju kmetov v nacionalne in evropske projekte. Najmanj so po mnenju anketirancev obstoječa neformalna izobraževanja prispevala k izboljšanju odnosov med člani kmečkih gospodinjstev.

Preglednica 8: Strinjanje s trditvami glede prispevka novih znanj, pridobljenih z neformalnim izobraževanjem, h kmetovanju (5 = močno se strinjam do 1 = močno se ne strinjam)

	N	Mini.	Maksi.	Povp.	Std. odklon
Novo znanje mi je pomagalo pri izboljšanju delovanja kmetije	477	2	5	4,10	,609
Dobil/a sem sveže ideje za nove dejavnosti na kmetiji	471	1	5	3,88	,778
Novo znanje me je bolj povežalo z drugimi kmeti/kmeticami	470	1	5	3,62	,913
Novo znanje mi je olajšalo trženje proizvodov	469	1	5	3,32	,916
Lahko sem se vključil/la v nacionalne/evropske projekte	467	1	5	3,31	1,110
Izboljšali so se odnosi med člani gospodinjstva	470	1	5	2,97	1,084

Statistično pomembne razlike pri zgoraj navedenih trditvah so se pokazale po:

- spolu: ženskam so nova znanja preko neformalnega izobraževanja pomembno bolj kot moškim olajšala trženje ($F = 9,276$; $\text{sig.} = ,002$) in jih tudi bolj povezala z drugimi kmeti in kmeticami ($F = 11,324$; $\text{sig.} = ,001$).

- izobrazbi: bolj izobraženi oz. tisti s srednjo in višjo izobrazbo so se lahko z novimi znanji pomembno bolj vključili v nacionalne/evropske projekte ($F = 5,380$; $\text{sig.} = ,005$). Bolj izobražene, zlasti tiste s srednjo izobrazbo, je novo znanje bolj povežalo z drugimi kmeti ($F = 3,872$; $\text{sig.} = ,022$).

- starosti: mejno signifikantno pomembno je formalno izobraževanje povečalo mlajšim kmetom/kmeticam možnosti vključevanja v nacionalne/evropske projekte ($F = 2,237$; $\text{sig.} = ,050$).

Na osnovi teh rezultatov je moč sklepati, da se obstoječa neformalna izobraževanja najbolj posvečajo kmetijskim opravilom in dopolnilnim dejavnostim na kmetiji, manj pa vsebinam, ki bi kmete usposabljale za trženje in medsebojno sodelovanje ter prijavljanje in izvajanje nacionalnih in mednarodnih projektov. Odnosom v kmečkih družinah pa obstoječa izobraževanja namenjajo najmanj pozornosti. Rezultati tudi kažejo, da obstoječe neformalno izobraževanje različno prispeva k delovanju posameznih skupin kmetov.

Pripravljenost plačati udeležbo na neformalnih izobraževanjih KKS

Kot kažejo rezultati v Preglednici 9, je polovica anketirancev izrazila pripravljenost plačati neformalna izobraževanja KKS, vendar večina med njimi (29%) za to ne bi bila pripravljena dati več kot 50 Evrov na letni ravni. Kar 44% anketirancev v našem vzorcu bi se takih izobraževanj udeležila le, če bi bila v celoti brezplačna. Slaba desetina (8,9%) pa se jih ne bi udeležila v nobenem primeru.

Preglednica 9: Plačila na letni ravni za udeležbo na neformalnih izobraževanjih KKS

	N	%
Ne, v nobenem primeru	44	8,6
Da, če bi bilo to izobraževanje brezplačno	224	43,8
Da, če bi za to moral prispevati manj kot 50€	150	29,4
Da, če bi za to moral prispevati 50€ - 100€	64	12,5
Da, če bi za to moral prispevati 100€ - 150€	6	1,2
Da, če bi za to moral prispevati 150€ - 200€	5	1,0
Da, če bi za to moral prispevati 200€ - 400€	4	0,8
Da, če bi za to moral prispevati več kot 400€	3	0,6
Da, tudi če bi moral plačati celotni znesek	11	2,2
Celota	511	100,0

Nadaljnja analiza je pokazala, da pripravljenost anketirancev plačati za izobraževanje v okviru KKS ni povezana niti z njihovo izobrazbo niti spolom niti starostjo niti z velikostjo njihovih kmetije. Nadalje, pripravljenost plačati za neformalno izobraževanje ni povežano niti s tem, ali ima anketiranec kmetijsko ali nekmetijsko formalno izobrazbo, niti z deležem dohodka, ki ga gospodinjstvo ustvarja s kmetijstvom. Je pa pripravljenost anketirancev statistično pomembno ($\text{sig.} = .000$), čeprav šibko (Spearman $r = 0,19$) povežana z oceno ekonomskega stanja kmetije: čim boljše anketiranci ocenjujejo ekonomsko stanja svojih

kmetij, tem bolj so pripravljene plačati udeležbo na neformalnem izobraževanju KKS. Njihova pripravljenost je statistično pomembno povezana tudi s razvojno perspektivnostjo kmetije (Preglednica 10): tisti, ki bodo kmetovanje zmanjšali oz opustili, so pripravljene plačati v pomembno nižjem deležu za neformalna izobraževanja kot tisti, ki nameravajo svoje kmetije razširiti ali pa jih ohraniti na sedanji ravni.

Preglednica 10: Pripravljenost plačati za udeležbo na neformalnih izobraževanjih KKS glede na razvojno perspektivnost kmetije

Razvojna perspektivnost kmetije	Pripravljen plačati		Celota	
	N	%	N	%
Se bo povečala, razširila	70	52,6	133	26,1
Bo ostala na sedanji ravni	155	50,5	307	60,3
Se bo zmanjšala, nazadovala	16	32,0	50	9,8
Kmetovanje se bo opustilo	3	15,8	19	3,7
Hi ²	14,931**			

Torej, tisti kmetje, ki prihajajo z razvojno bolj perspektivnih kmetij in katerih kmetije so v boljšem ekonomskem stanju, so pripravljene plačevati različne zneske za neformalna izobraževanja KKS.

Čas, ki bi ga bili pripravljene porabiti na neformalnih izobraževanjih KKS

Glede na rezultate, predstavljene v preglednici 11, ocenjujemo, da velika večina (85%) kmetov v našem vzorcu ni pripravljena nameniti daljšim obdobjem svojega časa nadaljnemu neformalnemu izobraževanju v kmetijstvu. Le en odstotek bi se jih izobraževalo več kot en mesec.

Preglednica 11: Pripravljenost plačati za udeležbo na neformalnih izobraževanjih KKS

	N	%
Manj kot 2 dni	125	24,4
3-7 dni	315	61,4
1-2 tedna	51	9,9
2-4 tedne	17	3,3
4 tedne do 2 mesecev	1	,2
2 do 3 mesece	4	,8
Celota	513	100,0

Pomembne značilnosti predavateljev

Kot je razvidno iz preglednice 12, je za anketirance najpomembnejša lastnost dobrega predavatelja, da zna dobro komunicirati in da ga kmetijstvo zanima. Pomembno je tudi, da svoje delo (posredovanje znanja) dobro organizira in da zna udeležence motivirati ter da je pri tem sposoben prepoznati njihove potrebe in da je do njih iskren in etičen.

Preglednica 12: Pomembne značilnosti predavateljev (ocene od 1=zelo nepomembno do 5=zelo pomembno)

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. odklon
Zna dobro komunicirati	511	1	5	4,59	,583
Ga kmetijstvo zanima	511	1	5	4,59	,609
Je dobro organiziran	512	1	5	4,45	,639
Motivira udeležence	513	1	5	4,44	,665
Je sposoben prepoznati posebne potrebe kmetov	510	1	5	4,38	,704
Je iskren in etičen	511	1	5	4,35	,715
Je brez predsodkov, nepristranski	508	1	5	4,26	,748
Se dobro spozna na trajnostno kmetijstvo	512	1	5	4,17	,814
Spodbuja in svetuje udeležencem	511	1	5	4,11	,767
Uporabljajo različne metode poučevanja	510	1	5	4,04	,793
Dobro sodeluje z drugimi predavatelji	511	1	5	3,94	,826
Med podajanjem snovi uporablja različne tehnologije	510	1	5	3,92	,828
Vzdržuje disciplino v predavalnici	510	1	5	3,89	,825
Skrbi za udeležence	510	1	5	3,77	,860

Med anketiranci se pri oceni pomembnih značilnosti predavatelja ne kažejo statistično pomembne razlike niti po spolu niti po starosti, pri izobrazbi pa se mejno pomembna razlika (sign. = 0,014) kaže v pričakovanju, da mora predavatelja kmetijstvo zanimati (čim bolj so izobraženi, bolj jim je to pomembno). Tudi velikost kmetije ni povezana s pogledi, kakšne kvalitete naj ima dober predavatelj. So pa ti povezani z razvojno perspektivnostjo kmetije. S tega vidika se razlike kažejo pri pričakovanjih, da zna predavatelj dobro komunicirati in da spodbuja udeležence (čim bolj je perspektivna kmetija, večja so v zvezi s tem pričakovanja kmetov). Da dobro sodeluje z drugimi predavatelji, je statistično signifikantno bolj bistveno kmetom, ki se ukvarjajo s sadjarstvom in vinogradništvom ter tistim kmetom, ki pridelujejo vsega po malem, kot pa kmetom, ki se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo (slednji so, kot se zdi, glede tega manj zahtevni).

Glede na takšne rezultate lahko sklenemo, da imajo kmetje na razvojno usmerjenih kmetijah, še zlasti, če se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo, pomembno večja pričakovanja do usposobljenosti predavateljev kot drugi kmetje.

Razlogi, zaradi katerih bi se kmetje udeležili nadaljnjih neformalnih izobraževalnih programov v kmetijstvu

Kmetje bi se bili v največji meri (Preglednica 13) pripravljene udeleževati takih programov za to, da bi bili obveščeni o sodobnih tehnologijah, se seznanili z inovacijami, povečali svoj gospodarski donos, se seznanili z vsebinami programov, ki jih zanimajo, si omogočili dostop do neposrednih plačil in izboljšali svoje znanje o naravnem okolju. Pri tem pa manj zanimanja izražajo za tako imenovane nekmetijske teme; izboljšanje kakovosti življenja, izboljšanje zaposlitvenih možnosti in ohranitev delovnega položaja, zadostiti svoji radovednosti, razširiti krog poznanstev in dobro izkoristiti svoj čas.

Preglednica 13: Motivi za udeležbo na izobraževalnih programih iz kmetijstva (ocene od 1=zelo nepomembno do 5=zelo pomembno)

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. Odklon
Bili obveščeni o sodobnih tehnologijah	510	2	5	4,35	,600
Se seznanili z inovacijami	510	2	5	4,34	,664
Povečali svoj gospodarski donos	510	1	5	4,29	,669
Se seznanil s temami programa, ki me zanimajo	511	1	5	4,21	,659
Si pridobili dostop do neposrednih plačil	512	1	5	4,03	,941
Izboljšali svoje znanje o naravnem okolju	511	1	5	3,85	,860
Si izboljšali kakovost življenja	512	1	5	3,94	,922
Si povečali svoj zaposlitvene možnosti	508	1	5	3,65	,973
Zagotovili ohranitev delovnega položaja	510	1	5	3,63	,954
Zadostili svoji radovednosti	510	1	5	3,41	1,035
Si razširili svoj socialni krog	510	1	5	3,31	1,018
Izkoristili svoj prosti čas	510	1	5	2,77	1,221

Pri izraženih motivih so se statistično pomembne razlike pokazale po:

- spolu: ženske so močnejše motivirane za seznanjanje z njim zanimivimi temami in za izboljšanje svojega znanja o naravnem okolju;
- starosti: čim mlajši so, tem bolj od kmetijskih izobraževanj pričakujejo povečanje svojega gospodarskega donosa, zaposlitvenih možnosti in izboljšanje kakovosti življenja;
- izobrazbi: čim bolj so izobraženi, tem bolj bi se radi seznanili z inovacijami;
- vključenosti v dopolnilne dejavnosti: tisti, ki se ukvarjajo z več dopolnilnimi dejavnostmi, od kmetijskega izobraževanja bolj kot drugi pričakujejo boljši izkoristek svojega prostega časa;
- razvojnih možnosti kmetij: čim bolj je kmetija razvojno usmerjena, tem bolj kmetje od kmetijskega izobraževanja pričakujejo izboljšanje svojih zaposlitvenih možnosti in pridobitev novih znanj o sodobnih tehnologijah. Kmetje razvojniki tudi bolj kot drugi kmetje od kmetijskega izobraževanja pričakujejo seznanjanje z informacijami o inovacijah in zanimivimi vsebinami ter znanja za ohranjanje svojega delovnega položaja.
- vključenosti v Program razvoja podeželja: tisti, ki so vključeni v ta program (v mejah statistične pomembnosti), izražajo večja pričakovanja do tega, da jim bo kmetijsko izobraževanje povečalo njihov gospodarski donos.

Pridobljeni rezultati kažejo, da se v okviru neformalnega izobraževanja kmetje prvenstveno bolj zanimajo za kmetijske teme, medtem ko pomen nekmetijskih tem, ki sicer tudi prispevajo k uspešnemu kmetovanju, prepoznavajo v manjši meri. Se pa pri tem kmetje med seboj razlikujejo: ženske, mlajši, tisti, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi in razvojno bolj naravnani kmetje, izražajo večji interes po nekmetijskih temah.

Vsebine, ki si jih kmetje želijo pridobiti v izobraževalnih programih KKS

Kmetje v našem vzorcu so izrazili precejšnje zanimanje za veliko večino v izbor ponujenih tem novih znanj. Med vsemi možnostmi jih najbolj zanimajo sledeče teme (Preglednica 14): 1. sheme neposrednih plačil, EU programi financiranja programa podeželja in EU programi financiranja kmetijstva;

2. prehrana rastlin in gnojenje ter rodovitnost tal ter
3. zatiranje škodljivcev.

Vsebine, kot so knjigovodstvo in trženje kmetijskih proizvodov ter tržne strategije, ki so jih kot pomembne vsebine za kmete prepoznali kmetijski svetovalci in kreatorji znanja, so po izboru kmetov uvrščeni na sredini (povprečja izbire so sicer še vedno nadpovprečno visoka). Podpovprečno zanimanje pa so kmetje izrazili za teme, kot so namakalni sistemi in njihovo upravljanje ter projektiranje vrtljivih sistemov.

Preglednica 14: Vsebine, ki si jih kmetje želijo pridobiti v izobraževalnih programih KKS (1= sploh me ne bi zanimalo do 5= zelo bi me zanimalo):

	N	Povprečje	Std. odklon
SHEME neposrednih plačil	502	4,22	,815
Prehrana rastlin – gnojenje	507	4,08	,760
EU programi financiranja programa podeželja	504	4,08	,844
Rodovitnost tal	504	4,07	,757
EU programi financiranja kmetijstva	506	4,07	,892
Zatiranje škodljivcev in upravljanje bolezni	501	3,97	,847
Ohranjanje / povečanje organske snovi v tleh	503	3,90	,871
Celostno zatiranje škodljivcev	504	3,87	,880
Ohranjanje naravnih virov	502	3,87	,808
Varstvo okolja	501	3,86	,835
Ohranjanje / varovanje vodnih virov	500	3,85	,848
Nadzor plevelov	501	3,85	,811
Primernost in uporaba pesticidov	500	3,81	,977
Izbira kmetijske mehanizacije	505	3,85	,911
Skrb za kmetijske stroje in njihova uporaba	504	3,79	,885
Finančno načrtovanje kmetijskega podjetja	499	3,78	,963
Biološko zatiranje škodljivcev	505	3,75	,986
Konkurenčnost kmetijskega podjetja	502	3,74	,967
Različni načini kmetovanja	498	3,70	,845
Faze razvoja bolezni pridelkov	499	3,70	,911
Uporaba tehnoloških inovacij v kmetijstvu	499	3,69	1,018
Uporaba sončne in vetrne energije v kmetijstvu	499	3,68	1,061
Vzorčenje zemlje za analize	499	3,64	,839
Knjigovodstvo	500	3,63	1,658
Trženje kmetijskih proizvodov in tržne strategije	502	3,95	,914
Uporaba stročnic za zmanjševanje uporabe kemičnih gnojil	498	3,62	2,086
Ohranjanje fizikalnih lastnosti tal	503	3,62	,873
Uničevaje mrčesa v tleh	498	3,60	,924
Biologija in življenjski cikel rastlinskih škodljivcev	499	3,57	,901
Prevoz, pakiranje in shranjevanje kmetijskih proizvodov	499	3,56	1,009
Sistemska kompostiranje tal	497	3,54	,931
Načrtovanje in saditev poljščin	498	3,47	1,108
Podor	491	3,44	,999
Standardizacija-predelava kmetijskih proizvodov	499	3,43	1,014
Pogoji skladiščenja	500	3,43	,989
Biologija in življenjski cikel plevelov	496	3,35	,970
Upravljanje kmetijskih proizvodov po žetvi	497	3,18	1,070
Biologija in življenjski cikel poljščin	497	3,10	1,017
Proizvodnja semen	500	3,00	1,178
Namakalni sistemi in njihovo upravljanje	502	2,98	1,111
Projektiranje vrtljivih sistemov	496	2,69	1,051

V nadaljnjem koraku preučevanja smo s pomočjo faktorске analize širok nabor vsebin združili v deset ožjih, sorodnih tematik in na njihovi osnovi ugotavljali razlike med posameznimi kategorijami kmetov.

Statistično pomembne razlike po posameznih zbranih temah so se pokazale pri:

1. Biologija kmetovanja

- po kmetijski dejavnosti: za to skupino tematik se najbolj (v mejah statistične pomembnosti) zanimajo kmetje, ki se ukvarjajo s poljedelstvom, pridelujejo vsakega po malem oz. se ukvarjajo z več panogami hkrati, najmanj pa se za to skupino tematik zanimajo vinogradniki;
- po vključenosti v PRP: tisti, ki so vključeni v ta program, so pomembno bolj zainteresirani za takšne tematike;

2. Trženje in skladiščenje pridelkov

- po starosti: čim mlajši so anketiranci, bolj jih zanima področje trženja in skladiščenja
- po kmetijski dejavnosti: tisti, ki se ukvarjajo z več kmetijskimi panogami in posebnimi (drugimi) kmetijskimi panogami, se pomembno bolj zanimajo za te teme, kot pa kmetije, ki se ukvarjajo le z živinorejo, poljedelstvom, sadjarstvom in vinogradništvom;
- način kmetovanja: kmetje, ki kmetujejo na ekološki in integrirani način, se bolj zanimajo za te teme kot kmetje, ki kmetujejo konvencionalno;
- ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi: tisti kmetje, ki se ukvarjajo z dvema ali več dopolnilnimi dejavnostmi, so pomembno bolj zainteresirani za tovrstne teme, kot kmetije, ki se s temi dejavnostmi ne ukvarjajo oz. se ukvarjajo le z eno dopolnilno dejavnostjo;
- po razvojnih možnostih kmetij: kmetje, ki bodo razširili svojo dejavnost, so za te teme pomembno bolj zainteresirani, kot kmetje, ki bodo kmetovanje opustili;

3. Zatiranje talnih škodljivcev

po kmetijski dejavnosti: tisti, ki se ukvarjajo z živinorejo, se pomembno manj zanimajo za te teme, kot pa kmetje, ki se ukvarjajo z drugimi dejavnostmi;

način kmetovanja: kmetje, ki kmetujejo na ekološki način, se pomembno manj zanimajo za te teme kot kmetje, ki pridelujejo na integriran in konvencionalni način;

4. Rodovitnost tal

po razvojnih možnostih kmetij: kmetje, ki bodo razširili svojo dejavnost, so za te teme pomembno bolj zainteresirani, kot kmetje, ki bodo kmetovanje opustili;

5. Zatiranje škodljivcev/bolezni na pridelku

po izobrazbi: čim bolj so kmetje izobraženi, tem bolj jih zanima ta tema;

po vključenosti v PRP: tisti kmetje, ki so vključeni v ta program, so pomembno bolj zainteresirani za takšne tematike;

6. Varovanje okolja

po velikosti kmetije: za te teme se bolj (v mejah statistične pomembnosti) zanimajo kmetje z manjših kot pa večjih kmetij;

- ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi: tisti kmetje, ki se ukvarjajo z dvema ali več dopolnilnimi dejavnostmi, so bolj zainteresirani za to temo, kot kmetije, ki se s temi dejavnostmi ne ukvarjajo oz. se ukvarjajo le z eno dopolnilno dejavnostjo;
- strinjanje s trditvijo 'Trajnostno kmetijstvo zahteva več znanja in upravljanja' : tisti, ki se strinjajo s to trditvijo, izražajo večji interes za tovrstne teme (Spearmanov $r=0,11$; sig.=0,02)

7. Finančno upravljanje kmetijskega podjetja

- po starosti: čim mlajši so anketiranci, tem bolj jih zanima to področje;
- po izobrazbi: čim bolj so izobraženi, tem bolj jih ta tema zanima;
- po velikosti kmetije: za te teme se bolj (v mejah statistične pomembnosti) zanimajo kmetje z večjih (> 20 ha) kot pa manjših kmetij (< 10 ha);
- ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi: tisti kmetje, ki se ukvarjajo z eno dopolnilno dejavnostjo, so pomembno bolj zainteresirani za to tematiko, kot kmetije, ki se s temi dejavnostmi ne ukvarjajo oz. se ukvarjajo z dvema ali več dopolnilnimi dejavnostmi;

po razvojnih možnostih kmetije: kmetje, ki bodo razširili svojo dejavnost, so za te teme bolj (v mejah statistične pomembnosti) zainteresirani, kot kmetje, ki bodo kmetovanje opustili;

- po kmetijski/nekmetijski izobrazbi: tisti anketiranci, ki imajo kmetijsko izobrazbo, so za te teme pomembno bolj zainteresirani kot pa anketiranci, ki so pridobili svojo formalno izobrazbo na drugih področjih;

8. Pridobivanje finančnih sredstev s projekti

- po velikosti kmetije: (v mejah statistične pomembnosti) za te teme se bolj zanimajo kmetje t večjih (> 20 ha) kot pa z manjših kmetij (< 10ha);
- po razvojnih možnostih kmetij: kmetje, ki bodo razširili svojo dejavnost, so za to temo bolj (v mejah statistične pomembnosti) zainteresirani, kot vsi drugi kmetje;
- po kmetijski/nekmetijski izobrazbi: tisti anketiranci, ki imajo kmetijsko izobrazbo, so za te teme pomembno bolj zainteresirani kot pa anketiranci, ki so pridobili svojo izobrazbo na drugih področjih;
- tendenca strinjanja s trditvijo 'Trajnostno kmetijstvo je izziv za gospodarski položaj kmetije': tisti, ki se strinjajo s to trditvijo, izražajo večji interes za tovrstne teme (Spearmanov $r=0,12$; sig.=0,01)

9. Mehanizacija

- po spolu: moški so pomembno bolj zainteresirani za to te teme kot ženske;
- po velikosti kmetije: za te teme se bolj (v mejah statistične pomembnosti) zanimajo kmetje s kmetij velikosti med 10 in 15 ha kot pa na manjših ali večjih kmetijah;
- način kmetovanja: kmetje, ki kmetujejo na integriran način, se pomembno bolj zanimajo za tematike, povezane z mehanizacijo, kot pa kmetje, ki kmetujejo na ekološki ali konvencionalni način;
- po vključenosti v PRP: tisti, ki so vključeni v ta program, so pomembno bolj zainteresirani za nova znanja iz mehanizacije;
- po kmetijski/nekmetijski izobrazbi: tisti anketiranci, ki imajo kmetijsko izobrazbo, so za to temo bolj zainteresirani kot pa anketiranci, ki so pridobili svojo izobrazbo na drugih področjih;

10. Energetika

- po starosti: čim mlajši so anketiranci, tem bolj (v mejah statistične pomembnosti) jih zanima to področje;
- po izobrazbi: čim bolj so izobraženi, tem bolj jih zanimajo te teme;
- po velikosti kmetije: za te teme se bolj (v mejah statistične pomembnosti) zanimajo kmetje z najmanjših kot pa z večjih kmetij;
- način kmetovanja: kmetje, ki kmetujejo na ekološki in integriran način, se pomembno bolj zanimajo za te teme, kot pa kmetje, ki kmetujejo na konvencionalni ali na kakšen drugačen način;

Dobljeni rezultati kažejo, da se kmetje v našem vzorcu najbolj zanimajo za nova znanja in informacije o finančnih shemah neposrednih plačil in financiranju kmetijstva ter programa podeželja, ki jih ponujajo institucije EU. Obenem pa jih zanimajo zelo konkretne kmetijske vsebine, kot so prehrana rastlin, gnojenje ter rodovitnost tal ter zatiranje škodljivcev.

Hkrati pa rezultati tudi kažejo, da imajo različne kategorije kmetov glede na spol, starost, izobrazbo, velikost kmetije, način kmetovanja, nadaljnje razvojne možnosti, ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi, vključenost v PRP in glede na kmetijsko dejavnost, zelo različne potrebe po vsebinah neformalnih kmetijskih izobraževanj.

Ocena učinkovitosti posameznih metod podajanja snovi

Kmetje iz našega vzorca, izražajo največji interes (Preglednica 15) za konkretne predstavitve na kmetijah, skupinske razgovore bodisi s strokovnjaki bodisi z drugimi kmeti, ekskurzije tako doma kot v tujini, zanimajo se tudi za praktični pouk, pomembna pa se jim zdijo tudi predavanja in predstavitve študijskih kmetij. Kot manj pomembne oz. učinkovite metode posredovanja znanja v kmetijsko prakso so ocenili članke v časopisih in revijah, TV oddaje in celo internet. Manj zanimanja kažejo tudi za znanja, posredovana na DDV-jih.

Preglednica 15: Ocena učinkovitosti posameznih metod podajanja snovi (ocene od 1=zelo neučinkovita do 5=zelo učinkovita)

	N	Mini	Maksi	Povprečje	Std. Odklon
Konkretne predstavitve na kmetiji	505	1	5	4,36	,697
Skupinski pogovori s strokovnjaki	504	2	5	4,32	,673
Obiski agronomskih strokovnjakov na kmetiji	502	1	5	4,25	,732
Ekskurzije izven Slovenije	505	1	5	4,24	,798
Predavanja	508	1	5	4,24	,664
Ekskurzije po Sloveniji	506	1	5	4,20	,814
Skupinski pogovori med kmeti	505	1	5	4,10	,763
Praktični pouk	504	1	5	4,04	,821
Obiski kmetov pri agronomskih strokovnjakih	503	1	5	3,99	,770
TV oddaje	507	1	5	3,94	,770
Skupinski pogovori s kmeti iz drugih območij in Sosednjih držav	503	1	5	3,93	,846
Predstavitve študijskih, vzorčnih kmetij	503	1	5	3,90	,832
Članki v časopisih	507	1	5	3,86	,662
Članki v revijah	508	1	5	3,84	,672
Strani na internetu	503	1	5	3,75	,982

Preglednica 15: Ocena učinkovitosti posameznih metod podajanja snovi (ocene od 1=zelo neučinkovita do 5=zelo učinkovita)(nadaljevanje)

Brošure	503	1	5	3,72	,759
Radijske oddaje	507	1	5	3,72	,814
Delovne skupine	501	1	5	3,70	,814
Teoretični pouk	502	1	5	3,65	,845
Predavanja na videu-DVD	503	1	5	3,20	,923
Dokumentarci na videu-DVD	504	1	5	3,18	,902

V nadaljevanju preučevanja smo s pomočjo faktorske analize prvotni nabor vsebin povezali v šest sorodnih, ožjih tematik in na podlagi tega preverjali statistično pomembne razlike po različnih značilnostih anketirancev:

1. Neposredni stik s strokovnjaki v različnih oblikah

- po razvojnih možnostih kmetije: tisti kmetje, ki nameravajo razširiti oz. povečati svojo dejavnost, bolje ocenjujejo neposredne stike s strokovnjaki kot drugi kmetje.
- po količini socialnega kapitala¹: nakazana je tendenca, da čim bolj kmetje zaupajo ljudem v svoji skupnosti, tem bolj se jim zdijo učinkovite neposredne oblike prenosa znanja (obiski kmetov pri agronomskih strokovnjakih, obiski agronomskih strokovnjakov na kmetiji, predstavitve študijskih oz. vzorčnih kmetij, praktični pa tudi teoretični pouk) (Pearson $r=0.13$, $\text{sig}=0.000$).

2. Predstavitve, ekskurzije

- po izobrazbi: čim bolj izobraženi so anketiranci, višje ocenjujejo učinkovitost predstavitev in ekskurzij.
- po ukvarjanju z dopolnilnimi dejavnostmi: kmetje, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi, bolje ocenjujejo predstavitve in ekskurzije kot kmetije, ki se z dopolnilnimi dejavnostmi ne ukvarjajo.
- po kmetijski izobrazbi: kmetje, ki imajo kmetijsko izobrazbo, to obliko boljše ocenjujejo kot kmetje brez formalne kmetijske izobrazbe.

3. Skupinski pogovori

- po ukvarjanju z dopolnilnimi dejavnostmi: kmetje, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi, boljše ocenjujejo predstavitve in ekskurzije kot kmetije, ki se z dopolnilnimi dejavnostmi ne ukvarjajo.
- po razvojnih možnostih kmetije: tisti kmetje, ki nameravajo razširiti oz. povečati svojo dejavnost, boljše ocenjujejo skupinske pogovore kot drugi kmetje.

4. Množični mediji (časopisi, RTV)

- po starosti: čim mlajši so anketiranci, tem slabše ocenjujejo množične medije.
- po izobrazbi: čim bolj izobraženi so anketiranci, tem slabše ocenjujejo učinkovitost množičnih medijev;
- po načinu kmetovanja: anketiranci, ki kmetujejo na ekološki način, slabše ocenjujejo množične medije kot vire novega znanja v kmetijstvu kot druge skupine kmetov;
- po kmetijski izobrazbi: kmetje, ki imajo kmetijsko izobrazbo, boljše ocenjujejo to obliko kot kmetje brez formalne kmetijske izobrazbe;

¹ Oblikovanje omenjenega indeksa je predstavljeno v razdelku Socialni kapital na str. 18.

- po količini socialnega kapitala: nakazana je tendenca, da čim bolj kmetje zaupajo ljudem v svoji skupnosti, tem bolj se jim zdi pri prenosu znanja učinkoviti množični mediji (Pearson $r=0.10$, $\text{sig}=.000$).

5. Viri na DDV

- po izobrazbi: čim bolj izobraženi so anketiranci, bolje ocenjujejo učinkovitost virov na DDV-jih.

- po načinu kmetovanja: anketiranci, ki kmetujejo na ekološki in integrirani način, bolje ocenjujejo DDV-je kot kmetje, ki kmetujejo konvencionalno ali na kakšen drugačen način.

- po vključenosti v PRP: tisti, ki so vključeni v ta program, so tej metodi prenosa znanja bolj naklonjeni kot kmetje, ki vanj niso vključeni.

6. Strokovni viri (internet, brošure, revije)

- po spolu: ženske bolje ocenjujejo strokovne vire in množične medije kot moški.

- po starosti: čim mlajši so anketiranci, tem bolje ocenjujejo strokovne vire.

- po izobrazbi: čim bolj izobraženi so anketiranci, bolje ocenjujejo učinkovitost strokovnih virov.

Kmetje v našem vzorcu najbolje ocenjujejo konkretne, praktične in neposredne pristope podajanja snovi manjši pomen pa pripisujejo tiskanim in elektronskim medijem ter teoretičnemu pouku. Tudi v tem primeru so se pokazale pomembne razlike med anketiranci po spolu, starosti, (kmetijski) izobrazbi, načinu kmetovanja, vključenosti v PRP, razvojnih možnostih in ukvarjanju z dopolnilnimi dejavnostmi ter po obsegu socialnega kapitala; neposreden, praktičen stik je še posebej poudarjen pri bolj razvojno usmerjenih kmetih, ki imajo kmetijsko izobrazbo in se ukvarjajo tudi z dopolnilnimi dejavnostmi.

Socialni kapital

Zaupanje in povezanost anketirancev z drugimi sovaščani smo preučevali na podlagi desetih trditvev, katerih rezultati – strinjanje z izbranimi trditvami – so predstavljeni v preglednici 16. Že v prvem koraku smo ugotovili, da zaupanje naših anketirancev v sovaščane ni naj bolj visoko, saj se dosežene povprečne vrednosti gibljejo od vrednosti 4 navzdol. To ne najbolj močno zaupanje se je še bolj nazorno odrazilo v nadaljnjem koraku, ko smo v analizo vključili le pozitivne odgovore ('se strinjam' oz. 'se zelo strinjam'); čim več pozitivnih odgovor naklonjenosti in zaupanja je izkazal posameznik, tem večji, štejeemo, je njegov socialni kapital. Kot prikazuje Preglednica 17, kar polovica anketirancev pozitivno poroča le pri štirih od vseh desetih trditvev, 90% pa le pri šestih trditvah. Tako oblikovano spremenljivko smo uporabili kot pojasnjevalno spremenljivko v prejšnjem razdelku pri oceni učinkovitosti posameznih metod podajanja snovi.

Preglednica 16: Strinjanje anketirancev s trditvami o zaznavanju življenja v skupnosti (1=zelo se ne strinjam do 5=zelo se strinjam):

	N	Mini.	Maksi	Povpr.	Std. odklon
Kot prebivalec te vasi se čutim sprejet	506	1	5	4,00	,698
Če imam kakšen problem, se vedno lahko obrnem na koga po pomoč	508	1	5	3,97	,725
Večina ljudi vaše vasi je pripravljena pomagati, kadar kdo potrebuje pomoč	509	1	5	3,86	,769
Ljudi vedno zanima samo lastna blaginja	507	1	5	3,60	,859
Če bi v vaši soseščini izgubili svojo denarnico, bi jo vam tisti, ki bi jo našel, vrnil	506	1	5	3,57	,897
Večina ljudi v vašem kraju, vasi je iskrena in vredna zaupanja	508	1	5	3,45	,826
Na oziram se kaj dosti na mnenja drugih ljudi v svoji vasi/soseščini	508	1	5	3,45	,942
Vaša vas/soseščina se je v zadnjih petih letih uspešno razvijala	506	1	5	3,45	,862
Ljudje vaše vasi/soseščini so vedno bolj zanesljivi, kot so drugi ljudje	507	1	5	3,34	,743
V vaši vasi/soseščini so ljudje, na katere je treba biti pozoren, ker te lahko izkoristijo	507	1	5	3,23	,841

Preglednica 17: Socialni kapital, merjen s pozitivnimi odgovori (se zelo strinjam, se strinjam) na izbrane trditve o zaznavanju življenja v skupnosti

	N	%	Kumulativa v %
Nobena	29	5,6	5,6
Ena	30	5,8	11,4
Dve	47	9,1	20,4
Tri	74	14,3	34,7
Štiri	87	16,8	51,4
Pet	92	17,7	69,2
Šest	104	20,0	89,2
Sedem	32	6,2	95,4
Osem	19	3,7	99,0
Devet	5	1,0	100,0
Celota	519	100,0	

Stališča do sonaravnega kmetovanja

Kot kažejo rezultati v Preglednici 18, se kmetje na načelni ravni strinjajo z dobrobitmi sonaravnega kmetovanja; s tako kmetijsko prakso se vzpostavlja večja harmonija z naravo in omogoča varovanje okolja in naravnih virov. Kot celotna skupina pa so manj prepričani v to, da je praksa trajnostnega kmetijstva mogoča na vsaki kmetiji, da so priporočila trajnostnega kmetijstva vsesplošno sprejeta in da lahko zagotovi ustrezno oskrbo s hrano celotnemu svetovnemu prebivalstvu.

Preglednica 18: Strinjanje anketirancev s trditvami o odnosa do sonaravnega kmetijstva (1=zelo se ne strinjam do 5=zelo se strinjam):

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. odklon
S sonaravnim kmetovanjem živijo kmetje v večji harmoniji z naravo	509	1	55	4,12	2,384
Prakse trajnostnega kmetijstva (npr. ohranjanje tal, celostno zatiranje škodljivcev, zmanjšana uporaba umetnih gnojil in drugih kemikalij, itd.) omogočajo varovati okolje in naše naravne vire	506	2	5	4,05	,712
Trajnostni način kmetovanja zahteva več upravljanja kot pa konvencionalno kmetovanje	506	1	5	3,89	,733
Za trajnostni način kmetovanje ni na voljo dovolj delovne sile	505	1	5	3,84	,900
Prehod na trajnostno kmetovanje je počasen proces, ker kmetje za to nimajo dovolj znanja	507	1	5	3,71	,805
S trajnostnim kmetovanjem se lahko zmanjša čisti dohodek kmetije	507	1	5	3,63	,818
Na vsaki kmetiji je mogoče trajnostno kmetovati	507	1	5	3,41	,903
Z metodami zatiranja škodljivcev, ki jih priporoča trajnostno kmetovanje, se na dolgi rok potencialno lahko razvije še več škodljivcev	506	1	5	3,25	,890
Priporočila sonaravnega kmetovanja so danes v kmetijstvu splošno sprejeta	504	1	5	3,21	,783
Sistem trajnostnega kmetovanja lahko zagotoviti ustrezno oskrbo s hrano za celotno svetovno prebivalstvo	505	1	5	2,86	,974

V nadaljnjem koraku smo med navedenimi povezavami s pomočjo Spearmanovega korelacijskega koeficienta iskali močne in signifikantne povezave. Te so se pokazale pri naslednjih dveh parih spremenljivk:

S trajnostnim kmetovanjem se lahko zmanjša čisti dohodek kmetije
Za trajnostni način kmetovanje ni na voljo dovolj delovne sile 0,403***

Prehod na trajnostno kmetovanje je počasen proces, ker kmetje za to nimajo dovolj znanja
Trajnostni način kmetovanja zahteva več upravljanja kot pa za konvencionalno kmetovanje 0,453***

Za potrebe nadaljnje analize smo pare teh dveh spremenljivk preoblikovali v dve novi spremenljivki, s tem da smo upoštevali le njihove pozitivne odgovore ('se zelo strinjam' in 'se strinjam').

Trajnostno kmetijstvo je izziv za gospodarski položaj kmetije (1)
Trajnostno kmetijstvo zahteva več znanja in upravljanja (2)

Ugotovitve

V vzorec smo zajeli nadpovprečno bolj izobražene anketirance, kot jih je dejansko v kmečki populaciji. Ta razkorak nakazuje, da so bolj izobraženi kmetje v pogostejšem stiku s kmetijskimi svetovalci kot manj izobraženi kmetje.

Kmetje pridobivajo informacije in znanja iz kmetijstva s kombinacijo različnih virov.

Najpogosteje berejo strokovne članke in se posvetujejo s svojimi kmetijskimi svetovalci. Pogosta je tudi uporaba interneta ter TV in radija, pri čemer bolj izobraženi kmetje več uporabljajo internet, medtem ko manj izobraženi TV in radio. Internet tudi bolj pogosto uporablja mlajša generacije kmetov, vendar pa ima manj stikov s kmetijskimi svetovalci. Gledano z vidika obsega novih znanj kmetje največ teh pridobijo z obiski svojih kmetijskih svetovalcev na svojih kmetijah ali s pogovori z njimi preko telefona. Neformalnih izobraževanj se udeležuje 60% anketirancev, med katerimi prevladujejo kmetje z velikih ali pa majhnih kmetij.

V zadnjih 12 mesecih je bila kmetom najpogostejši vir novega znanja Kmetijska svetovalna služba, ki pa se je po vseh izbranih kriterijev kakovosti izvedbe izobraževanj uvrstila za društvi. Med vsemi posredovalci znanja so bili kmetje najmanj zadovoljni s splošnimi zadrugami in komercialnimi podjetji.

Nova znanja, pridobljena z neformalnim izobraževanjem, so kmetom v največji meri pomagala pri izboljšanju delovanja njihovih kmetij manj pa k povezovanju z drugimi kmeti, trženju njihovih proizvodov ter vključevanju v nacionalne in evropske projekte. Le v manjši meri so imela tovrstna izobraževanja kakršenkoli vpliv na odnose v kmečkih gospodinjstvih. **Glede na splošno znan kroničen problem nasledstva in obnavljanja kmečkih družin v Sloveniji, bi veljalo v prihodnje več pozornosti nameniti tudi vsebinam, povezanih s komuniciranjem in odnosi v kmečkih družinah, ki jih kmetje sicer ne prepoznajo kot pomembne za njihovo delo na kmetiji, in jih v zvezi s tem nagovoriti na novi, bolj strokovni ravni.**

Polovica anketirancev bi bila pripravljena plačati is svojega žepa za neformalna izobraževanja KKS, vendar večina med njimi ne bi bila pripravljena dati več kot 50 Evrov na letni ravni. Med njimi prevladujejo kmetije z razvojno bolj perspektivnih in ekonomsko bolje stoječih kmetij. Velik delež anketirancev v našem vzorcu bi se takih izobraževanj udeležil le, če bi bila v celoti brezplačna. Slaba desetina se jih ne bi udeležila v nobenem primeru. Velika večina kmetov se tudi ni pripravljena udeleževati tovrstnih daljših izobraževanj, le odstotek bi se jih izobraževalo več kot en mesec. **Pridobljeni rezultati tako kažejo, da kmetje niso pripravljeni na večjo privatizacijo storitev kmetijske svetovalne službe.**

Razlogi, ki kmetje spodbujajo k udeležbi programov neformalnih izobraževanj, so želja po novem znanju o sodobnih tehnologijah, inovacijah, povečevanju gospodarskega donosa, neposrednih plačilih in naravnem okolju. Pri tem jih manj zanimajo nekmetijske teme, kot je npr. kakovosti življenja. Vendar pa med posamezniki, ki jih slednje teme zanimajo, prevladujejo ženske, mlajši kmetje, tisti, z razvojno bolj naravnani kmetje in ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi. **Pri načrtovanju prihodnjih programov neformalnega izobraževanja je potrebno za te skupine kmetov tako pripraviti več nekmetijskih vsebin.**

Kmete najbolj zanimajo nova znanja in informacije o finančnih shemah neposrednih plačil in financiranja kmetijstva ter programa podeželja, ki jih ponujajo institucije EU. Obenem jih zanimajo zelo konkretne kmetijske vsebine, kot so prehrana rastlin, gnojenje ter rodovitnost tal ter zatiranje škodljivcev. Kmetje tudi najbolje ocenjujejo konkretne, praktične in neposredne pristope podajanja snovi manjši pomen pa pripisujejo tiskanim in elektronskim medijem ter teoretičnemu pouku.

Ob tem se je pokazalo, da imajo različne socio-ekonomske skupine kmetov različne želje tako glede lastnosti predavateljev, vsebin kakor tudi metod podajanja snovi. Denimo, kmetje na razvojno usmerjenih kmetijam imajo pomembno večja pričakovanja do usposobljenosti predavateljev kot drugi kmetje. Bolj izobraženi kmetje pa se bolj kot manj izobraženi zanimajo za vsebine, povezane s finančnim upravljanjem kmetijskih podjetij in pridobivanjem finančnih sredstev s projekti kot manj izobraženi kmetje. Prav tako bolj izobražene kmete npr. bolj zanimajo nova znanja o zatiranju boleznih in škodljivcev kot manj izobražene kmete. Bolj izobraženi kmetje so v primerjavi z manj izobraženimi kmeti tudi bolj prepričani v učinkovitost predstavitev študijskih, vzorčnih kmetij in študijskih ekskurzij po in izven Slovenije, a manj v učinkovitost podajanja novega znanja preko množičnih medijev. **Ti in drugi podobni rezultati v tem poročilu kažejo, da je v bodoče pri zasnovi izobraževalnih programov potrebno upoštevati heterogenost interesov in potreb kmetov, kakor tudi njihova različna nagnjenja do metod podajanja novih znanj, kar do zdaj ni bila uveljavljena praksa.**

Priloga A

SOCIO-DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI ANKETIRANCA/KE IN ZNAČILNOSTI KMETIJE

	N	%		
Moški	377	72,6		
Ženske	134	25,8		
ni podatka	8	1,5		
Starost:	Mini.	Maks.	Povpr.	Std. odklon
21	81	45,97	11,162	
Tip bivanja:				
N	%			
1. mesto		5	1,5	
2. primestje		22	4,2	
3. vas		433	83,4	
4. hiša na samem		52	10,9	
Nadmorska višina:	Mini.	Maks.	Povpr.	Std. odklon
40	1000	371,22	184,253	
Velikost kmetije:				
	Mini.	Maks.	Povpr.	Std. odklon
a. njive, travniki	0	153	14,67	16,139
b. pašniki, senožeti	0	65	7,48	9,969
c. gozd	0	130	10,93	14,050
d. sadovnjaki	0	25	2,49	4,192
e. vinogradi	0	18	1,70	2,808
Kmetijske panoge:				
N	%			
1 živinorejo		275	53,7	
2 poljedelstvom		76	14,8	
3 vinogradništvom		34	6,6	
4 pridelujemo vsakega nekaj		84	16,2	
6 sadjarstvo		15	2,9	
5 drugo, kaj? _____		17	3,3	
7 več panog hkrati		11	2,1	
Način kmetovanja:				
N	%			
Ekološki		59	11,7	
Integrirani		180	35,6	
Konvencionalni		245	48,4	
Drugo, navedite:		22	4,3	
Ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi:				
N	%			
Ne		393	76,6	
Da, z eno,		97	18,9	
Da, z dvema ali več,		23	4,5	

Gospodar kmetije:

N	%			
1	anketiranec	330	64,8	
2	soproj/soproga	53	10,4	
3	oče/tast	55	10,8	
4	mati/tašča	14	2,8	
5	otroci	5	1,0	
6	ank. in soproj/soproga	49	9,6	
7	soproj/soproga in njegovi sorodniki	2	0,4	
9	nekdo drug	3	0,6	

Delež dohodka gospodinjstva od kmetijstva:

Mini.	Maks.	Povpr.	Std. odklon
0	100	62,25	30,991

Ocena sedanjega ekonomskega položaja kmetije:

Mini.	Maks.	Povpr.	Std. Odklon
0	10	4,95	1,888

Razvojne možnosti kmetije v prihodnosti:

N	%		
1.	se bo povečala, razširila	133	26,1
2.	bo ostala na sedanji ravni	307	60,3
3.	se bo zmanjšala, nazadovala	50	9,8
4.	kmetovanje se bo opustilo	19	3,7

Vključenost v program razvoja podeželja:

N	%		
Ne		258	50,9
Da		249	49,1

Prejemanje neposrednih plačil:

N	%		
Ne		25	4,9
Da		487	95,1

REZULTATI ANKETE S KMETIJSKIMI SVETOVALCI

Uvodna pojasnila

Anketo z kmetijskimi svetovalci, ki smo jo oblikovali prav za namene pričujoče raziskave, smo izvedli z elektronskim izpolnjevanjem. Vsem vodjem osmih kmetijskih zavodov smo poslali vabilo k sodelovanju skupaj z elektronskim naslovom ankete.

Od pričakovanih 310 anket, kolikor je trenutno kmetijskih svetovalcev v Sloveniji, je anketo izpolnilo 259 svetovalcev, kar predstavlja 88,5% realizacijo prvotnega vzorca. V vzorec smo zajeli 63 % terenskih svetovalcev, 22 % specialistov in 10% svetovalcev/svetovalk za delo s kmečko družino in dopolnilnimi dejavnostmi. V vzorcu je 5% anketirancev neopredeljenih. Anketiranje je trajalo od 15. februarja do 15. aprila 2012.

Kot je razvidno iz preglednice 1, je razmerje med svetovalci specialisti v našem vzorcu dokaj uravnoteženo, medtem kot je delež moških med terenskimi svetovalci pomembno večji kot delež žensk, v primeru svetovalcev za delo s kmečko družino in dopolnilne dejavnosti pa je razmerje med spoloma ravno nasprotno.

Preglednica 1: Anketiranci po delovnem mestu in spolu

		Moški	Ženske	Celota
Terenski svetoalec/ska	N	63	78	141
	%	70,00	64,50	66,80
Specialist/specialistka	N	24	25	49
	%	26,70	20,70	23,20
Svetoalec/ka za delo s kmečko družino in dopolnilne dejavnosti	N	3	18	21
	%	3,30	14,90	10,00
Celota	N	90	121	211
	%	42,70	57,30	100,00

V povprečju so svetovalci v našem vzorcu stari 46 let s standardnim odklonom 8,3 let, na sedanjem delovnem mestu pa v povprečju delajo 18 let s st. odklonom 9 let. Visoko šolo ali fakulteto, 2-3 letni program (višjo izobrazbo)) ima 39.4% svetovalcev oz. svetovalk, visoko šolo ali fakulteto, 4-5 letni program (univerzitetna izobrazba) pa 57.9%, 2.7% jih ima magisterij ali doktorat.

Z anketo smo želeli pridobiti podatke, s katerimi bi lahko ocenili položaj kmetijsko svetovalne službe v sistemu prenosa znanja. Ker smo na podlagi predhodnega študija literature (predstavljene v prijavi projekta) predpostavili, da je individualno praktično delo kmetijskih svetovalcev s kmeti v današnjem času slabše družbeno vrednoteno kot pa njihovo delo na administrativno-upravnih zadevah, smo v anketo vključili vprašanja, ki so se nanašala na značilnosti njihovega delovnega mesta in posamezne vsebine in količino njihovega dela, med njimi koliko časa namenjajo izobraževanju kmetov in pa tudi lastnemu izobraževanju. Predpostavili smo tudi, da so kmetijski svetovalci slabo povezani z drugimi akterji v sistemu prenosa znanja iz akademske sfere v kmetijsko prakso, zato smo v anketni vprašalnik vključili tudi sklope vprašanj o pogostosti njihovega sodelovanja in povezanosti z različnimi akterji v

njihovem delovnem okolju. Zanimalo nas je tudi, katere vsebine in metode dela ocenjujejo kot tiste, ki bi bile v prenosu znanja za kmete še posebej pomembne in koliko jih lahko sami s svojimi znanji udejanjajo. Na koncu smo kmetijskim svetovalcem zastavili še nekaj vprašanj o morebitnih vsebinskih in organizacijskih spremembah kmetijsko svetovalne službe.

Zadovoljstvo svetovalcev z njihovim delovnim mestom

Svetovalci so, kot je razvidno iz Preglednice 2, s svojim delovnim mestom dokaj, čeprav ne prav zelo zadovoljni. Pri oceni svojega delovnega mesta svetovalci najvišje ocenjujejo zanimivost svojega dela (povp.=7.32, st. dokl. =1.61) in odnose s sodelavci (povp.=7.23, st. dokl. =1.53), sledijo samostojnost dela, varnost delovnega mesta, delovni pogoji in organiziranost dela. Nadpovprečno dobro so ovrednotili tudi možnosti svojega strokovnega razvoja, ugled in količino dela in povprečno pa možnost strokovnega napredovanja in dohodek. Ugotovimo lahko, da so po vsebinski, organizacijski in socialni plati kmetijski svetovalci s svojim sedanjim delom bolj zadovoljni kot pa z njegovimi statusnimi in materialnimi vidiki.

Preglednica 2: Ocena delovnega mesta (na lestvici od 1 = zelo nezadovoljen do 9 = zelo zadovoljen)

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. odklon
Zanimivost dela	252	1	9	7,32	1,612
Odnosi s sodelavci	248	2	9	7,23	1,535
Samostojnost dela	251	1	9	6,81	1,710
Varnost del. mesta	249	1	9	6,30	1,888
Delovni pogoji	249	1	9	6,19	1,959
Organiziranost dela	250	1	9	5,72	1,839
Možnost strokovnega razvoja	249	1	9	5,65	1,902
Ugled	245	1	9	5,59	2,018
Količina dela	251	1	9	5,47	2,115
Možnost strok. napredovanja	250	1	9	4,92	2,246
Dohodek	250	1	9	4,18	2,175

Pomen vsakodnevnih dejavnosti svetovalcev za njihov profesionalni razvoj

Rezultati kažejo (Preglednica 3), da je, kot menijo svetovalci, njihov profesionalni razvoj v največji meri odvisen od lastnega izobraževanja in svetovanja kmetom bodisi na terenu bodisi v njihovih pisarnah ter izobraževanja kmetov. Za svoj profesionalni razvoj so relativno visoko cenili tudi delo, ki ga izvajajo za potrebe kmetijske politike. Manjši pomen pa vidijo v izvajanju tržnih storitev in delu na projektih ter drugih dejavnostih, kot je delo z društvi in drugimi institucijami, pisanje evidenc ter podobnih drugih delih.

Preglednica 3: Pomen vsakodnevnih dejavnosti za profesionalni razvoj kmetijskih svetovalcev (ocenjen z odgovori na lestvici od 1= sploh ni pomembno, 2=nepomembno, 3=niti pomembno niti nepomembno, 4=pomembno, 5= zelo pomembno)

	N	(Zelo) Pomembno (%)	Povprečje	Std. odklon
Lastno izobraževanje	242	69	4,65	,550
Svetovanje kmetom na terenu	242	64	4,60	,584
Svetovanje kmetom na vašem delovnem mestu	241	54	4,49	,578
Izobraževanje kmetov	239	52	4,47	,593
Drugo*	24	42	4,08	1,060
Izvajanje ukrepov kmetijske politike	242	36	4,18	,734
Izvajanje tržnih storitev	240	19	3,77	,917
Delo na projektih	233	15	3,71	,846

* delo z društvi in krožki, ogledi dobrih praks, sodelovanje z drugimi inštitucijami in lokalnimi skupnostmi, razvoj podeželja, izvajanje preizkušanj sort, gnojil, ffs,..., kontakti s tujimi strokovnjaki

Dejansko delo svetovalcev v zadnjih 12 mesecih

Delo, ki so ga svetovalci opravili v zadnjih 12 mesecih, pa je glede na obseg njihovih posameznih zadolžitev razporejeno v drugačnem vrstnem redu, kot je bilo nakazano v prejšnjem razdelku. Na prvo mesto med delovnimi nalogami se umeščata izvajanje ukrepov kmetijske politike in svetovanje kmetom v njihovih pisarnah. Obseg dela, namenjen svetovanju kmetom na terenu, je znatno manjši kot pri navedenih prvih dveh dejavnostih prav tako tudi izobraževanju kmetov. Še nižji, skoraj za polovico, je obseg dela, ki ga svetovalci porabljajo za lastno izobraževanje. Manjši delež njihovega dela odpade še na izvajanje tržnih storitev in druge dejavnosti, kot so delo z društvi, občinami ter lokalnimi skupnostmi ter delo na projektih.

Preglednica 4: Razporeditev dejanskega dela svetovalcev v zadnjih 12 mesecih, v deležih

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. odklon
Izvajanje ukrepov kmetijske politike	231	0	80	27,30	15,466
Svetovanje kmetom na delovnem mestu	229	2	70	24,62	10,894
Svetovanje kmetom na terenu	239	0	60	15,60	10,160
Izvajanje izobraževanj kmetov	237	0	53	12,28	7,857
Lastno izobraževanje	239	0	50	8,30	5,560
Izvajanje tržnih storitev	207	0	45	8,15	6,100
Drugo	80	0	70	8,01	9,390
Delo na projektih	186	0	75	7,20	8,666

Razlike v razporeditvi delovnih nalog med posameznimi svetovalci po njihovi specializaciji prikazuje Preglednica 5. Videti je, z vidika obsega posameznih dejavnosti v okviru delovnih obveznosti svetovalci specialisti pomembno lažje izpolnjujejo svoje poklicno poslanstvo s svetovanjem in izobraževanjem kmetom kot terenski svetovalci in svetovalci za delo z družino in dopolnilnimi dejavnostmi. Obenem so terenski svetovalci tudi bolj vpeti v dejavnosti, povezane z ukrepi kmetijske politike, medtem ko so svetovalci za delo z družino in dopolnilnimi dejavnostmi v večji meri kot drugi svetovalci vključeni v delo na projektih. Glede na številčno prevlado terenskih svetovalcev pred specialisti pa lahko sklepamo, da imajo kmetje dandanes dejansko bolj redke stike s svojimi svetovalci na terenu in pri izobraževanju.

Razlike med svetovalci se kažejo tudi glede števila kmetij na terenu, za katere so zadolženi. Svetovalci specialisti delajo lahko tudi s po več 1000 kmetijami, terenski svetovalci pa z od 150 do 600. Večina (60 %), takšno 'zadolžitev' ocenjuje kot ustrezno, 38 % pa kot preveliko breme, med slednjimi močno prevladujejo svetovalci za delo z družino in dopolnilnimi dejavnostmi (s kar 62 %). Le 2 % svetovalcem - vsi so terenski svetovalci - število kmetij, ki so jim dodeljene, ne zadošča.

Preglednica 5: Svetovalci različnih usmeritev glede na razporeditev dejanskega dela (rezultati pridobljeni z analizo variance)

		N	Povp.	Std. Odklon	F
Svetovanje kmetom na delovnem mestu	Terenski	149	26,06	10,025	3,387
	Specialist	50	21,56	12,977	
	Specialist DDD	21	23,33	11,655	
	Celota	220	24,78	11,031	
Svetovanje kmetom na terenu	Terenski	154	14,00	8,381	7,345***
	Specialist	53	20,00	13,776	
	Specialist DDD	23	15,35	7,779	
	Celota	230	15,52	10,102	
Lastno izobraževanje	Terenski	154	7,73	5,546	2,516
	Specialist	53	9,43	5,590	
	Specialist DDD	23	9,61	5,821	
	Celota	230	8,31	5,620	
Izobraževanje kmetov	Terenski	152	9,88	4,962	28,981** *
	Specialist	53	18,40	11,018	
	Specialist DDD	23	13,91	7,681	
	Celota	228	12,27	7,922	
Izvajanje ukrepov kmetijske politike	Terenski	154	31,25	13,136	25,120** *
	Specialist	47	14,62	14,911	
	Specialist DDD	21	25,57	18,771	
	Celota	222	27,19	15,587	
Izvajanje tržnih storitev	Terenski	136	7,71	5,328	2,560
	Specialist	42	10,14	8,510	
	Specialist DDD	20	8,00	4,974	
	Celota	198	8,26	6,154	
Delo na projektih	Terenski	116	5,92	7,984	5,015*
	Specialist	43	9,42	8,104	
	Specialist DDD	20	11,35	12,360	
	Celota	179	7,37	8,783	
Drugo	Terenski	48	7,40	10,453	,496
	Specialist	18	9,39	8,971	
	Specialist DDD	9	10,22	5,805	
	Celota	75	8,21	9,633	

Vključenost kmetijskih svetovalcev v poslovne povezave z drugimi organizacijami in institucijami

Pri svojem delu je večina svetovalcev (86 %) v svojem vsakodnevnem stiku s kmeti, vsaj enkrat tedensko oz. enkrat mesečno so najpogosteje srečujejo z Agencijo za kmetijske trge in razvoj podeželja (AKTRP) (35 oz. 30 %), društvi (30 oz. 40%), Kmetijsko in gozdarsko zbornico (KGZ) (24 oz. 36%), občinami (11 oz. 51%) ter splošnimi zadrugami (8 % oz. 28 %). V občasnih stikih so v največji meri s kmetijskimi podjetji (54 %), Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) (46%), univerzami (42%), in trgovskimi podjetji (31%). Z srednjimi kmetijskimi šolami, regionalnimi razvojnimi agencijami in raziskovalnimi inštituti pa so v največji meri srečujejo oz. sodelujejo le ob redkih priložnostih (45 %, 37%, 36%,). Večina svetovalcev nima nobenih stikov s kmetijskim sindikatom (58%), redke stike pa imajo tudi s specializiranimi zadrugami (ob redkih priložnostih 27 % ali nikoli 31%).

Preglednica 6: Pogostost sodelovanja svetovalcev s podjetji, institucijami in posamezniki (v %)

	Vsak, skoraj vsak dan	Vsaj enkrat na teden	Vsaj enkrat na mesec	Občasno	Le ob redkih priložnostih	Nikoli	Skupaj
Živilska podjetja	0	2	6	25	39	28	100
Trgovska podjetja	0	3	7	31	37	22	100
Kmetijska podjetja	0	6	19	54	15	7	100
Raziskovalni inštituti	1	3	13	36	37	9	100
Univerze	1	3	8	42	38	8	100
Kmetijske srednje šole	0	1	8	31	45	14	100
Regionalne razvojne agencije	1	1	12	37	33	15	100
Občine	1	11	51	31	5	1	100
Društva	7	31	40	17	6	0	100
Splošne zadrug	2	8	28	33	20	10	100
Specializirane zadrug	1	2	13	26	27	31	100
Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano	2	10	25	46	17	1	100
Kmetijsko gozdarska zbornica	11	24	36	24	5	0	100
Agencija za kmetijske trge in razvoj podeželja	8	35	30	20	5	1	100
Kmetijski sindikat	0	1	1	12	29	58	100
Kmetje	86	9	3	1	0	0	100
Drugo	5	26	32	32	0	5	100

Kot je razvidno iz Preglednice 7, se svetovalci pri svojem delu čutijo najbolj povezane s kmeti in društvi. Precej povezane se čutijo tudi s KGZ, AKTRP, občinami ter MKGP-jem. Srednje povezane se čutijo s splošnimi zadrugami, kmetijskimi podjetji, raziskovalnimi inštituti in univerzami. Manj povezane se čutijo s specializiranimi zadrugami, regionalnimi razvojnimi agencijami, kmetijskimi srednjimi šolami in trgovskimi podjetji. Dokaj nepovezane pa se čutijo z živilskimi podjetji in kmetijskimi sindikati. Z vidika vloge kmetijske svetovalne službe kot pglavitnega vmesnega člana v prenosu znanja v kmetijsko prakso take povezave ne odsevajo najbolj optimalnih razmerij, zlasti je podpopprečna vez z akademsko sfero (univerzami in inštituti) in še bolj šibka vez s kmetijskimi srednjimi šolami.

Preglednice 7: Občutenje povezanosti kmetijskih svetovalcev s podjetji, institucijami in posamezniki (1= zelo nepovezan do 9=zelo povezan)

	N	Minimum	Maksimum	Povprečje	Std. odklon
Kmetje	225	1	9	8,24	1,511
Društva	229	0	9	6,89	1,954
Kmetijsko gozdarska zbornica	230	1	9	6,86	2,018
Agencija za kmetijske trge in razvoj podeželja	228	1	9	6,56	2,022
Občine	228	1	9	6,21	2,063
Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano	228	0	9	6,01	2,072
Splošne zadrug	228	1	9	5,09	2,236
Drugo	23	0	9	4,61	3,434
Univerze	227	0	9	4,33	2,128
Kmetijska podjetja	228	0	9	4,27	2,150
Raziskovalni inštituti	226	0	9	4,21	2,193
Specializirane zadrug	225	0	9	4,00	2,435
Kmetijske srednje šole	227	0	9	3,95	2,153
Regionalne razvojne agencije	228	0	9	3,86	2,085
Trgovska podjetja	227	0	9	2,87	1,780
Živilska podjetja	227	0	9	2,83	1,888
Kmetijski sindikat	227	0	9	2,78	2,092

Lastno izobraževanje kmetijskih svetovalcev

Izmed vseh kmetijskih svetovalcev se le dva v zadnjem letu nista udeležila nobenih izobraževanj. Najpogosteje so se udeležili tistih, ki so jih organizirali v okviru MKGP (Izvajanje ukrepov kmetijske politike) in Univerze v Ljubljani, sledila so izobraževanja na Kmetijskem inštitutu Slovenije in Univerzi v Mariboru ter v društvih. Na tujih institucijah se je izobraževalo 33 % kmetijskih svetovalcev na drugih domačih izvajalcih, kot so skupine kmetov, zadrug, zasebna podjetja in kmetijske šole pa do 40 % anketirancev. Najmanj pogosto so se kmetijski svetovalci izobraževali pri drugih izvajalcih izobraževanj.

Preglednica 8: Najpogostejši izvajalci izobraževanj kmetijskim svetovalcem

Izvajalci:	
MKGP	65 %
Univerzi v Ljubljani in KGZ	63 %
Kmetijski inštitut Slovenije	58 %
Univerza Maribor	58 %
Društva	46 %
Zadrug in kmetijske šole	40 %
Skupine kmetov in zasebnih podjetij	39 %
Izobraževalne institucije v tujini	33 %
Drugi izvajalci*	12 %

* Zavod Demeter, ARSKTRP, Projekt NATREG, Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije, IHPS, fitofarmaceutsko podjetje, LAS.

Z vidika števila izobraževalnih ur se je največ izobraževanj realiziralo v okviru KGZ in društev, krajša so bila predavanja na UL, MKGP in UM, sledijo zadruga in drugi izvajalci. Najmanj ur izobraževanj za svetovalce je bilo izvedenih na kmetijskih šolah in zasebnih podjetjih.

Preglednica 9: Izvajalci, pri katerih so se svetovalce izobraževali v zadnjih 12 mesecih (št. ur)

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. odklon
KGZ	164	0	100	18,91	16,174
Društva	118	0	200	14,97	25,589
UL	166	0	100	10,72	12,492
MKGP	168	0	50	10,39	9,494
UM	152	0	50	8,51	8,690
Zadruga	104	0	50	6,76	10,841
Drugo	31	0	45	6,10	9,772
KIS	151	0	100	6,08	9,300
Tuje institucije	86	0	60	5,22	12,125
Skupine kmetov	102	0	50	4,01	7,309
Kmetijske šole	103	0	20	2,76	4,532
Zasebna podjetja	100	0	30	2,68	5,390

Med vsemi ponudniki izobraževalnih vsebin in programov so kmetijski svetovalci po vrstnem redu najbolje ocenili, ob upoštevanju 1. pomembnosti, 2. zanimivosti podane snovi, 3. primernosti uporabljenih metod podajanja snovi, 4. prilagojenosti snovi predhodnemu znanju udeležencev, 5. usposobljenosti predavatelja/ev in 6. praktični uporabi podane snovi, tuje izvajalce, Univerzo Maribor, druge izvajalce in KIS. Univerza Ljubljana je zasedla sedmo mesto, za njo pa se je uvrstilo MKGP in kmetijske šole. Njim sledijo skupine kmetov in zasebne podjetje. Na zadnje mesto so se uvrstile splošne zadruga. Bolj podrobni rezultati ocen so podani v Prilogi.

Preglednica 10: Ocene posameznih izvajalcev po vseh upoštevanih kriterijih skupaj Ocene od 1 (nezadostno) do 5 (odlično)

	N	Mini.	Maksi.	Povprečje	Std. odklon
Tujina	26	15,00	25,00	20,19	2,98
UM	103	13,00	25,00	19,43	3,17
Drugo	11	15,00	25,00	19,36	3,07
KIS	93	9,00	25,00	19,33	3,23
KGZ	144	10,00	25,00	18,90	3,48
Društva	71	10,00	25,00	18,35	3,76
UL	138	6,00	25,00	18,14	3,81
MKGP	140	5,00	25,00	17,74	3,74
Kmetijsko šola	37	14,00	23,00	17,57	2,64
Skupine kmetov	37	12,00	25,00	17,57	3,24
Zasebno podjetje	27	10,00	25,00	17,19	3,00
Splošna zadruga	44	5,00	25,00	15,77	3,99

Primerjava med ocenami, ki so jo kmetijski svetovalci namenili Univerzi v Ljubljani in drugim izvajalcem, kaže (Preglednica 11), da so kmetijski svetovalci pomembno bolje ocenili izobraževanja, ki so jim prisostvovali v tujini in ki so jih izvedli na Univerzi v Mariboru in

Kmetijskem inštitutu Slovenije kot na Univerzi v Ljubljani. Pomembno slabše ocenjena kot na Univerzi v Ljubljani pa so bila izobraževanja, ki so jih izvedle splošne zadruga.

Preglednica 11: Primerjava ocen po vseh upoštevanih kriterijih med UL in drugimi izvajalci (t test)

	t
UL - UM	-3,076**
UL - KIS	-3,538*
UL – Kmetijske šole	,061
UL – Zasebna podjetja	-,771
UL – Splošna zadruga	2,665*
UL - Društva	-,037
UL - MKGP	,560
UL - KGZ	-1,769
UL - tujina	-3,391**
UL – Skupine kmetov	-,351
UL - drugo	-1,820

Primerjava izobraževanj, izvedenih v tujini in vsemi upoštevanimi izvajalci pa je pokazala (Preglednica 12), da so bila ta pomembno boljše ocenjena kot pri večini domačih izvajalcev: KGZ, kmetijskih šolah, splošnih zadrugah, Univerzi v Ljubljani in MKGP. Takšni rezultati nakazujejo, da bi se bilo potrebno pri oblikovanju in načrtovanju nadaljnjih programov izobraževanj za kmetijske svetovalce zgledeovati po tovrstnih dobrih praksah iz tujine.

Preglednica 12: Primerjava ocen po vseh upoštevanih kriterijih med tujino in drugimi izvajalci (t test)

	t
tujina - UL	3,391**
tujina - UM	1,995
tujina - KIS	1,593
tujina – kmetijske šole	3,674**
tujina – zasebna podjetja	1,661
tujina – splošne zadruga	3,493**
tujina - društva	,748
tujina - MKGP	2,992**
tujina - KGZ	4,111***
tujina – skupine kmetov	,587

Posredovanje znanj kmetijskih svetovalcev kmetom

Prenos znanja h kmetom so kmetijski svetovalci v preteklem letu v daleč največji meri izvedli s individualnimi razgovori, vendar se pri tem glede na velikost standardnega odklona med svetovalci kažejo precejšnje razlike (Preglednica 13). Druge oblike so bile uporabljene v znatno manjši meri, še posebej tiste, ki so bolj praktično naravnane.

Preglednica 13: Oblike izobraževanj, ki so jih kmetijski svetovalci uporabili v preteklem letu, pri posredovanju novih znanj kmetom (št. izvedenih ur)

	N	Mini	Maxi	Povprečje	Std. odklon
Izvedba predavanj	207	0	450	63,85	79,819
Individualni razgovori	210	0	1800	275,88	254,402
Demonstracije novih postopkov v tehnologij	169	0	150	24,22	29,069
Pisanje strokovnih člankov in drugega gradiva	190	0	250	32,82	40,346
Izvedba praktičnega pouka	112	0	240	16,75	34,672
Drugo*	23	0	150	32,17	42,010

* krožek, tečaji, kvizi, imk, kmečke igre, kmečki praznik, ocenjevanja izdelkov, grajski praznik, občinski prazniki, ekskurzije

Kot kažejo rezultati v Preglednici 14, so kmetijski svetovalci specialisti v pomembno večji meri kot terenski svetovalci in svetovalci za delo z družino in dopolnilnimi dejavnostmi pri prenosu znanja h kmetom izvedli predavanja, demonstracije novih postopkov in tehnologij in pisanje strokovnih člankov. Medtem pa so svetovalci za delo z družino in dopolnilnimi dejavnostmi med vsemi svetovalci izvedli največ praktičnega pouka. Pri izvedbi individualnih razgovorov med svetovalci nismo odkrili statistično pomembni razlik, kar pomeni, da so znotraj vseh skupin svetovalcev velike razlike (npr. med svetovalci specialisti so nekateri izvedli veliko individualnih razgovorov, medtem ko so jih drugi znatno manj).

Preglednica 14: Razlike med posameznimi svetovalci glede uporabljenih oblik izobraževanj (št. izvedenih ur)

		N	Povprečje	Std. odklon	Minimum	Maximum	F
Izvedba predavanj	Terenski	137	32,72	29,093	0	200	78,888***
	Specialisti	45	163,58	112,091	14	450	
	Za KDDD	18	56,06	58,419	4	248	
	Celota	200	64,26	81,054	0	450	
Individualni razgovori	Terenski	138	283,83	275,515	0	1800	0,350
	Specialisti	46	248,65	186,465	20	800	
	Za KDDD	19	262,00	245,844	50	1052	
	Celota	203	273,82	254,637	0	1800	
Demonstracije novih postopkov, tehnologij	Terenski	110	16,70	20,587	0	100	14,707***
	Specialisti	39	43,97	42,117	0	150	
	Za KDDD	13	30,08	19,763	10	75	
	Celota	162	24,34	29,507	0	150	
Pisanje strokovnih člankov in drugega gradiva	Terenski	119	16,86	16,482	0	80	63,211***
	Specialisti	46	77,96	56,582	0	250	
	Za KDDD	18	23,11	13,051	10	60	
	Celota	183	32,83	40,921	0	250	
Izvedba praktičnega pouka	Terenski	75	7,44	12,223	0	80	13,474***
	Specialisti	23	30,61	39,212	0	120	
	Za KDDD	11	54,91	78,109	0	240	

	Celota	109	17,12	35,068	0	240	
Drugo*	Terenski	14	26,14	44,671	0	150	
	Specialisti	5	39,80	44,668	0	90	
	Za KDDD	2	70,00	14,142	60	80	0,955
	Celota	21	33,57	43,441	0	150	

Vse metode, s pomočjo katerih se lahko pridobiva nova znanja v kmetijstvu (Preglednica 15), so kmetijski svetovalci ocenili dokaj visoko. Med najbolj učinkovitimi pa so ocenili konkretne predstavitve na kmetiji, ekskurzije izven in po Sloveniji, obiske agronomskih strokovnjakov na kmetiji ter skupinske pogovore med kmeti. Nekoliko manjšo, čeprav še vedno pomembno težo dajejo praktičnemu pouku, skupinskim pogovorom s kmeti iz drugih območij in tujine. Spet nekoliko manjšo, a še vedno nadpovprečno dobro ocenjujejo predavanja in predstavitve študijskih kmetij ter obiske kmetov pri agronomskih strokovnjakih. Manj učinkovite pa se jim zdijo TV in radijske oddaje, članki in brošure, internet, teoretični pouk in gradiva na DVD-jih.

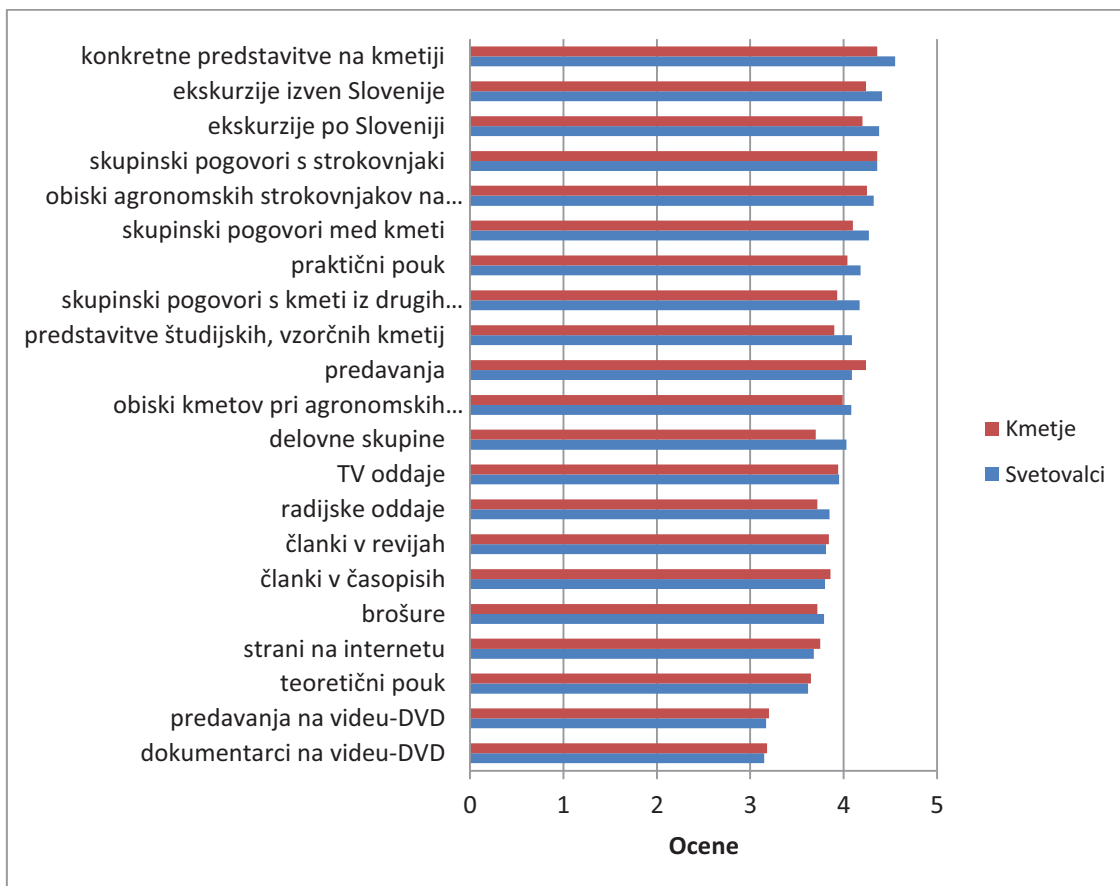
Preglednica 15: Mnenja kmetijskih svetovalcev o najbolj učinkovitih metodah izobraževanja za kmete (ocene odgovorov na lestvici od 1= sploh ni pomembno, 2=nepomembno, 3=niti pomembno niti nepomembno, 4=pomembno, 5= zelo pomembno)

	N	Mini.	Maksi.	Mean	Std. Odklon
konkretne predstavitve na kmetiji	222	1	5	4,55	,696
ekskurzije izven Slovenije	221	1	5	4,41	,658
ekskurzije po Sloveniji	222	1	5	4,38	,687
skupinski pogovori s strokovnjaki	220	1	5	4,36	,698
obiski agronomskih strokovnjakov na kmetiji	218	1	5	4,32	,684
skupinski pogovori med kmeti	221	1	5	4,27	,698
praktični pouk	219	1	5	4,18	,750
skupinski pogovori s kmeti iz drugih območij in sosednjih držav	220	1	5	4,17	,738
predavanja	221	1	5	4,09	,682
predstavitve študijskih, vzorčnih kmetij	219	1	5	4,09	,779
obiski kmetov pri agronomskih strokovnjakih	219	1	5	4,08	,735
delovne skupine	218	1	5	4,03	,808
TV oddaje	220	1	5	3,95	,763
radijske oddaje	221	1	5	3,85	,722
članki v revijah	221	1	5	3,81	,676
članki v časopisih	222	1	5	3,80	,697
brošure	222	1	5	3,79	,728
strani na internetu	219	1	5	3,68	,835
teoretični pouk	216	1	5	3,62	,769
predavanja na videu-DVD	218	1	5	3,17	,924
dokumentarci na videu-DVD	217	1	5	3,15	,882

Primerjava med ocenami kmetijskih svetovalcev in kmetov o učinkovitosti metod prenosa znanja v kmetijsko prakso kaže (Slika 1), da med obema skupinama ni pomembnih razlik, čeprav kmetijski svetovalci vse metode prenosa znanja razen predavanj ocenjujejo nekoliko

višje kot kmetje. Oboji na prvo mesto postavljajo konkretne predstavitve na kmetijah na zadnja mesta pa teoretični pouk in gradiva na DVD-jih.

Slika 1: Primerjava ocen med kmetijskimi svetovalci in kmeti o najbolj učinkovitih metodah izobraževanja kmetov

Med izobraževalnimi vsebinami za kmete se kmetijskim svetovalcem zdijo posebej pomembni trženje kmetijskih proizvodov in tržne strategije ter ekonomika kmetijstva . Sledijo uporaba tehnoloških inovacij v kmetijstvu , kmetijske tehnologije ter ekologija in varovanje okolja , EU programi financiranja kmetijstva. Najmanj se jim zdijo pomembne vsebine, povezane s procesiranjem kmetijskih pridelkov, informacijske tehnologije ter komuniciranje in veščine v socialnih odnosih .

Preglednica 16: Ocena kmetijskih svetovalcev o najbolj pomembnih vsebinah znanj za kmete (ocene odgovorov na lestvici od 1= sploh ni pomembno, 2=nepomembno, 3=niti pomembno niti nepomembno, 4=pomembno, 5= zelo pomembno)

	N	Mean	Std. Odklon	(Zelo) potrebujejo (6, 7) v %
Trženje kmetijskih proizvodov, tržne strategije	222	6,24	1,099	85
Ekonomika kmetijstva	221	6,09	1,148	78
Uporaba tehnoloških inovacij v kmetijstvu	221	5,95	1,071	72
Kmetijske tehnologije	221	5,78	1,235	68
EU programi financiranja kmetijstva	221	5,67	1,201	60
Ekologija in varovanje okolja	220	5,64	1,229	62
Informacijske tehnologije	221	5,57	1,236	57
Komuniciranje in veščine v socialnih odnosih	219	5,46	1,227	54
Knjigovodstvo	220	5,45	1,345	53
Procesiranje kmetijskih pridelkov	219	5,34	1,290	50

S pridobljenimi anketnimi podatki smo nadalje ugotavljali, katere vsebine bi po mnenju svetovalcev lahko sami zagotovo posredovali na njihovih kmetijskih zavodih. Najbolj kompetentne se čutijo za vsebine, povezane s EU programi financiranja kmetijstva in kmetijskimi tehnologijami (74 in 73 %). V nekoliko manjšem deležu se čutijo usposobljene za ekonomiko kmetijstva (64.0%), knjigovodstvo (56 %) ter ekologijo in varovanje okolja (52 %). V znatno manjšem deležu pa se čutijo usposobljene za poučevanje o uporabi tehnoloških inovacij v kmetijstvu (40 %), trženju kmetijskih proizvodov in tržnih strategijah (39 %) ter informacijskih tehnologijah (35 %). Svetovalci menijo, da imajo malo znanj na področju procesiranja kmetijskih pridelkov (28 %) in komuniciranja ter veščin v socialnih odnosih (21 %).

Preglednica 17: Vsebine, ki bi jih po mnenju svetovalcev zagotovo lahko posredovali (izobraževali) na njihovih kmetijskih zavodih

	nikakor ne	verjetno ne	verjetno da	vsekakor da
Kmetijske tehnologije	0 (0%)	2 (1%)	58 (26%)	159 (73%)
Procesiranje kmetijskih pridelkov	1 (0%)	24 (11%)	132 (61%)	61 (28%)
Informacijske tehnologije	2 (1%)	30 (14%)	109 (50%)	76 (35%)
Ekonomika kmetijstva	1 (0%)	3 (1%)	75 (35%)	138 (64%)
Ekologija in varovanje okolja	0 (0%)	7 (3%)	96 (45%)	112 (52%)
EU programi financiranja kmetijstva	0 (0%)	6 (3%)	49 (23%)	159 (74%)
Knjigovodstvo	2 (1%)	12 (6%)	81 (38%)	121 (56%)
Trženje kmetijskih proizvodov, tržne strategije	2 (1%)	30 (14%)	100 (46%)	84 (39%)
Uporaba tehnoloških inovacij v kmetijstvu	2 (1%)	25 (11%)	105 (48%)	87 (40%)
Komuniciranje in veščine v socialnih odnosih	3 (1%)	58 (26%)	113 (52%)	45 (21%)

Po mnenju kmetijskih svetovalcev **kmetje od njih dobijo** v povprečju **68% vsega novega znanja** (st. odklon 20%). Tu se kažejo pomembne razlike med svetovalci: specialisti menijo, da kmetje od njih v povprečju dobijo 78% vsega potrebnega znanja, med tem ko terenski svetovalci in svetovalci za družino in dopolnilne dejavnosti ocenjujejo svoj prispevek kot znatno manjši: med 64 in 65%.

(Ne)strinjanje z morebitnimi vsebinskimi in organizacijskimi spremembami kmetijsko svetovalne službe

Kmetijski svetovalci se večinoma ne strinjajo z možnostjo financiranja dejavnosti kmetijsko svetovalne službe iz zasebnih virov (močno ne strinja 64 % , ne strinja 28 %). Obenem se večina med njimi tudi močno strinja s tem, da se financiranje kmetijskega izobraževanja kmetov v celoti pokriva iz javnih virov (se strinja 28 %, se zelo strinja 37 %). Torej, po mnenju večine svetovalcev bi se moralo delovanje kmetijske svetovalne službe, vezano na posredovanje znanja kmetom, tako kot do zdaj pokrivati iz javnih sredstev - tudi rezultati ankete s kmeti so pokazali podobna pričakovanja kmetov.

Kmetijski svetovalci se precej šibko strinjajo s trditvijo, da bi bilo potrebno dejavnost kmetijsko svetovalne službe ločiti od izvajanja ukrepov kmetijske politike (močno se ne strinja 21 %, ne strinja 36 % , se niti strinja niti ne strinja 25 %). Le slaba petina se strinja s tem, da bi se svetovalna dejavnost ločila od izvajanja ukrepov kmetijske politike . Takšni rezultati nakazujejo, da so svetovalci to opravilo vzeli za svoje. Vendar se ob tem v veliki meri strinjajo, da bi se morali kmetijski svetovalci bolj posvečati posredovanju znanja kmetom kot pa papirologiji (se strinja 41%, se močno strinja 33%). Večina (49 %) svetovalcev je neodločena do tega, da bi morala kmetijska svetovalna služba največ svoje pozornosti posvečati ekonomiki kmetijstva, vendar se s tem strinja velik del svetovalcev (43 %).

Večina, slaba polovica kmetijskih svetovalcev (43%) je neopredeljena glede pomena, ki ga imajo lahko kmetje pri pridobivanju znanja kmetijskih svetovalcev - tretjina se jih strinja, da so kmetje pomemben vir znanja kmetijskim svetovalcem, petina pa se s tem ne strinja. Dobra polovica kmetijskih svetovalcev se ne strinja, da bi se znanje, ki nastaja v akademski sferi, ažurno prenašalo v kmetijsko prakso (močno ne strinja 15 %, ne strinja 39 %) oz. so glede tega izrazili nevtrarno stališče (se niti strinja niti ne strinja 34 %), le manjšina se s tem strinja (13 %). Med tem pa se 60% anketirancev strinja oz. zelo strinja s tem, da bi imela kmetijsko svetovalna služba za svoje delovanje oporo v posebnem znanstvenem centru, ki bi na nacionalni ravni združeval najnovejša znanja v kmetijstvu.

Preglednica 18: Strinjanje s trditvami o morebitnih vsebinskih in organizacijskih spremembah kmetijsko svetovalne službe ter

	Močno ne strinja	Se ne strinja	Se niti strinja niti ne strinja	Se strinja	Močno se strinja	Povp.	Std. Odklon
Kmetijski svetovalci bi se morali bolj posvečati posredovanju znanja kmetom kot pa papirologiji	9 (4%)	13 (6%)	30 (14%)	93 (42%)	75 (34%)	4.0	1.0
Kmetje so pomemben vir znanja kmetijskim svetovalcem	8 (4%)	38 (17%)	94 (43%)	67 (30%)	13 (6%)	3.2	0.9
Kmetijska svetovalna služba bi morala posvečati največ svoje pozornosti ekonomiki kmetijstva	1 (0%)	20 (9%)	104 (47%)	79 (36%)	16 (7%)	3.4	0.8
Kmetijsko svetovalna služba bi se morala v celoti financirati iz zasebnih virov	141 (64%)	61 (28%)	9 (4%)	4 (2%)	5 (2%)	1.5	0.8
Dejavnost kmetijsko svetovalne službe bi bilo potrebno popolnoma ločiti od izvajanja ukrepov kmetijske politike	46 (21%)	80 (36%)	54 (25%)	29 (13%)	11 (5%)	2.5	1.1
Znanje, ki nastaja v akademski sferi, se ažurno prenaša v kmetijsko prakso	33 (15%)	85 (39%)	74 (34%)	24 (11%)	4 (2%)	2.5	0.9
Kmetijsko svetovalna služba bi za svoje delovanje potrebovala oporo v posebnem znanstvenem centru, ki bi na nacionalni ravni združeval najnovejša znanja v kmetijstvu	9 (4%)	23 (10%)	46 (21%)	76 (35%)	66 (30%)	3.8	1.1
Financiranje kmetijskega izobraževanja kmetov bi se moralo v celoti pokrivati iz javnih virov	5 (2%)	22 (10%)	49 (22%)	62 (28%)	81 (37%)	3.9	1.1

Sklepi

Svetovalci so s svojim delovnim mestom po vsebinski, organizacijski in socialni plati dokaj zadovoljni, manj pa z njegovimi statusnimi in materialnimi vidiki. Menijo, da je njihov profesionalni razvoj v največji meri odvisen od lastnega izobraževanja in svetovanja kmetom na terenu/v pisarni ter izvajanja storitev za potrebe kmetijske politike. Pri tem manjši pomen pripisujejo izvajanju tržnih storitev, delu na projektih in delu z družbi ter drugimi institucijami. **Takšne ugotovitve nakazujejo, da v graditvi socialnega kapitala, t.j. v povezovanju in sodelovanju kmetijski svetovalci navzven z drugimi institucijami, ne vidijo večjega pomena za svoj profesionalni razvoj.**

Kmetijski svetovalci dejansko največ svojega delovnega časa porabijo za storitve, namenjene izvajanju ukrepov kmetijske politike in svetovanju kmetom v njihovih pisarnah. Za delo s kmeti na terenu in za njihovo ter zlasti lastno izobraževanje pa jim ostaja dosti manj časa. **Takšni rezultati nakazujejo našo predhodno domnevo, da se od kmetijskih svetovalcev danes bolj pričakuje, da so izvajalci administrativno-upravnih zadev kot pa svetovalci kmetom pri njihovih praktičnih vprašanjih in problemih in kot posredovalci novih znanj. To še posebej velja za terenske svetovalce. Med najbolj obremenjenimi v tem pogledu pa so svetovalci za delo z družino in dopolnilnimi dejavnostmi, ki opravljajo največ praktičnega dela oz. izobraževanj za kmete.**

Kljub navedenim opažanjem se kmetijski svetovalci pri svojem delu čutijo najmočnejše povezane s kmeti in društvi, pa tudi z glavnimi kmetijskimi inštitucijami v državi (AKTRP, MKGP in KGZ). Z vidika opravljanja administrativno-upravnih zadev se zdi to optimalno. Glede na poslanstvo kmetijskih svetovalcev v sistemu prenosa znanja v kmetijsko prakso pa **rezultati nakazujejo njihovo šibko povezavo s kreatorji znanja in kmetijskimi šolami, kar gotovo vpliva na kakovost njihovega dela v tem pogledu.**

Z zgoraj ugotovljenim se skladajo tudi rezultati o obsegu in nosilcih izobraževanj kmetijskih svetovalcev za lastne potrebe. V zadnjem letu so se ti predvsem udeleževali izobraževanj, povezanih z ukrepi kmetijske politike in izobraževanj, ki so jih organizirala društva. V manjši meri so se udeleževali izobraževanj na akademskih ustanovah. Še manj teh izobraževanj je bilo izvedenih v povezavi s kmetijskimi srednjimi šolami pa tudi z zasebnimi podjetji. Najbolj zadovoljni pa so bili kmetijski svetovalci z izobraževanji, ki so se jih udeležili v tujini. Anketni rezultati tudi kažejo, da kmetijski svetovalci v kmetih ne vidijo potencialnih partnerjev ustvarjanja in posredovanja novega znanja. **Rezultati tako potrjujejo našo domnevo, da je vez med svetovalno službo in domačimi kreatorji znanja šibka.**

Med metodami pri prenosu znanja h kmetom, kmetijski svetovalci najbolje ocenjujejo konkretne predstavitve na kmetiji, ekskurzije izven in po Sloveniji, obiske agronomskih strokovnjakov na kmetiji ter skupinske pogovore med kmeti. Pomembno težo dajejo tudi praktičnemu pouku, skupinskim pogovorom s kmeti iz drugih območij in tujine. Podobno preference izražajo tudi sami kmetje; oboji npr. na prvo mesto postavljajo konkretne predstavitve na kmetijah. **Vse to so metode, ki se v sedanjem delu kmetijsko svetovalne službe ne uporabljajo najbolj pogosto, kar pomeni, da so na tem področju zaželeno spremembe.**

Med izobraževalnimi vsebinami, ki bi jih po mnenju kmetijskih svetovalcev kmetje danes še posebej potrebovali, so trženje kmetijskih proizvodov, tržne strategije in ekonomika kmetijstva na drugem mestu pa nove tehnologije in inovacije. Med tem pa se kmetijski svetovalci čutijo najbolj kompetentne za posredovanje vsebin, povezanih s EU programi financiranja kmetijstva in kmetijskimi tehnologijami. Malo preferenc kakor tudi kompetenc pa izražajo za vsebine, povezane s komuniciranjem ter veščinami v socialnih odnosih, kar bi glede na šibke povezave in sodelovanje kmetov kakor tudi drugih akterjev v sistemu prenosa znanja vsekakor veljalo bolj poudarjati in razvijati. Če povzamemo, **kmetijska svetovalna služba bi se morala v prihodnje bolj usposobiti za vsebine na področju ekonomike in socialnih odnosov, v kar pa kmetijski svetovalci, kot kažejo rezultati ankete, niso najbolj prepričani.**

Kmetijski svetovalci se večinoma ne strinjajo s tem, da bi jim kmetje plačevali za njihove storitve iz lastnih virov, večina jim prav tako meni, da bi se moralo izobraževanje kmetov tudi v prihodnje v celoti pokrivati iz javnih virov. Takšna stališča se ujemajo tudi s stališči kmetov. Ob tem se svetovalci ne zavzemajo za ločitev svojega administrativnega od strokovnega/izobraževalnega dela s kmeti. Vendar pa obenem zagovarjajo stališče, da bi se morali bolj posvečati posredovanju znanja kmetom kot pa administrativnim zadevam. **Takšni rezultati nakazujejo določeno neskladje v vizije delovanja kmetijske svetovalne službe. V prihodnje bo zlasti potrebno preučiti možnost ustanovitve posebnega 'znanstvenega centra', ki bi na nacionalni ravni združeval najnovejša znanja v kmetijstvu med vsemi sedanji in morebitnimi novimi ponudniki in uporabniki.**

Rezultati fokusne skupine

Fokusno skupino smo izvedli 12. Junij 2012, v prostorih Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Med petimi udeleženci, s katerimi je razgovor vodila Majda Černič Istenič, so bili predstavnik Biotehniške fakultete, Univerza v Ljubljani, predstavnica Kmetijskega zavoda Murska Sobota, predstavnik Kmetijskega zavoda Nova Gorica, predstavnica kmetijske šole Grm, Novo mesto in predstavnica kmetov iz Gorenjske regije. Pogovor je trajal tri ure. V nadaljevanju sledi analiza prepisa celotnega pogovora.

1. Zakaj se s kmetijsko svetovalno službo pogosteje povezujejo bolj izobraženi kmetje?

Udeleženci se do tega vprašanja niso uspeli enoznačno opredeliti. Kmetijski svetovalci so prepričani, da lahko svetujejo vsem skupinam, da je za kmete zelo koristno, če so v stalnem stiku s svetovalci. Priznavajo pa, da manj izobraženi (še posebej tisti, ki imajo le osnovno šolo ali manj) težje sledijo novostim in spremembam, kar se izraža v njihovem manjšem interesu po pridobivanju novih znanj, tudi samostojno z branjem strokovne literature. Ta problem je še posebej izrazit pri starejših kmetih, ki poleg pomanjkljivega védenja o novostih v kmetijstvu tudi ne poznajo novejših izrazov, ki jih uporablja stroka. Udeleženci se zavedajo, da se manj izobraženi kmetje izobraževanju udeležujejo predvsem zaradi prejemanje subvencij – izobraževanja so obvezna. Vendar bi se v bodoče svetovalci morali vseeno več ukvarjati tudi s to skupino ('narediti kakšen korak do takega kmeta'), v katero sodi velik delež slovenskih kmetov.

Poleg bolj izobraženih kmetov informacije pri kmetijski svetovalni službi najbolj iščejo tudi kmetje z večjih kmetiji pa tudi nezaposleni prebivalci podeželja, ki želijo svoje posest ponovno izkoriščati v kmetijske namene. Zlasti zahtevni glede novih znanj postajajo večji kmetje, ki se tudi sami vse več samostojno izobražujejo in tako veliko vedo s spremljanjem strokovne literature. Po izkušnjah sogovornikov ti kmetje očitajo kmetijski svetovalni službi in pa tudi slovenski kmetijski stroki, da niso v zadostni meri na tekočem o vseh novostih v kmetijstvu. Kmetijski svetovalci, kot pravijo, teh zahtev v precejšni meri ne dosegajo tudi za to, ker se njihov delovnik vse bolj obremenjuje s papirologijo, pri čemer se soočajo z mnogimi zahtevami, ki jih Ministrstvo za kmetijstvo (MKGP) in Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) (m. p. tako organizirana v času pred spremembami sedanje vlade) nepreizkušene postavlja v prostor:

'Ne posluša se strokovnih argumentov in potem pridejo seveda do težav pri uvajanju teh ukrepov v prostoru, obenem pa vsak ukrep prinese s seboj tudi en kup nekega administrativnega dela, ki ga prevajajo na pleča kmetijskega svetovalca.' (Predstavnik Biotehniške fakulteta)

2. Kako upoštevati različne potrebe kmetov po kmetijskem izobraževanju?

Sogovorniki se niso znali najbolje opredeliti do tega, ali obstoječi sistem svetovanja omogoča upoštevanje raznolikosti potreb kmetov glede na njihovo predhodno izobrazbo in druge

karakteristike (spol, starost, formalno pridobljena izobrazba iz kmetijstva ali ne). Iz njihove pripovedi pa se je pokazalo, da se vprašanja, ki jih kmetje zastavljajo kmetijskim svetovalcem, pomembno razlikujejo glede na stopnjo dosežene izobrazbe. Sogovorniki iz vrst kmetijskih svetovalcev so pri tem povedali, da s svojimi specialističnimi znanji

'gredo precej na roko kmetom, če imajo kakšen poseben problem'. (predstavniki KZ Nova Gorica)

Če ga sami ne uspejo razrešiti, se posvetujejo z drugimi strokovnjaki na univerzah in inštitutih. Tako menijo, da lahko svetujejo in poiščejo rešitve vsem skupinam kmetov.

Različne potrebe kmetov, povezane s kmetijskim svetovanjem, bi bilo po mnenju sogovornikov možno udejanjiti v okviru posebnih krožkov, kjer bi se srečevali in povezovali posamezniki s podobnim znanjem in interesi. Vendar pa nekateri kmetje izražajo potrebo, da razgovori o njihovih problemih potekajo izključno na njihovih kmetijah: 'na štiri oči' (zahteva po zaupnosti). Zato je pri kmetijskem svetovju potrebno oblikovati različne oblike komuniciranja.

Bolj kot pa na potrebe kmetov se morajo kmetijski svetovalci, kot sami pravijo, ozirati na zahteve MKGP, ki jim s predpisi nalaga veliko administrativnega dela. Udeleženci so pri tem izrazili mnenje, da bi MKGP ob izdajanju predpisov (npr. uredba o kmetovanju na vodovarstvenih območjih)

'moralo tudi omogočiti svetovalcem in specialistom dodatna izobraževanja za svetovanje na npr. vodovarstvenih območjih, kar bi omogočilo, da bi bila politika in razvoj stroke med seboj bolj usklajena.... tako pa imamo na eni strani zahteve, ki prihajajo iz pisarn od ljudi, ki ne hodijo med kmete, ali zelo redko kdaj pride kdorkoli iz ministrstva na predavanje, na teren ali pa na kakšno demonstracijo na terenu, tako da je to eden glavnih problemov.' (Predstavniki Biotehniške fakulteta)

Po mnenju udeležencev bi bila pri tem potrebna tudi bolj dejavna vloga KGZ, ki bi morala opredeliti, kaj sodi v delokrog kmetijskih svetovalcev, kaj pa ne. Udeleženci so ocenili, da svetovalna služba kompetentno pokriva različna, razpršena področja delovanja, problem pa je vse te naloge časovno izvesti in jih uskladiti.

Ob tem naj ne bila naloga svetovalne službe le svetovanje kmetom, ampak tudi izvajanje praktičnih poskusov na kmetijah. Demonstracijski poskusi so po mnenju udeležencev

'eden od pomembnih elementov gradnje zaupanja in komunikacije med svetovalci in kmeti in pa tudi gradnje znanja na obeh straneh. To je ena stvar ki izjemno manjka. Seveda bi se tukaj lahko zelo dobro povezali tudi z univerzami oz. fakultetami, vendar je tudi tukaj težava, na univerzah se praktičen prenos znanja v oblikah raziskave ne ceni.' (Predstavniki Biotehniške fakulteta)) (m.p. na slednji problem so opozorili že tudi intervjuji)

Ob tem je bila izražena tudi dilema o povračilu stroškov poskusov, posebej v primerih, če poskus spodleti v smislu: 'Kdo bo kmetu povrnil stroške?' V zvezi s tem so udeleženci poudarili, da je premalo povezanosti in usklajenosti pri izkoriščanju obstoječih kapacitet - zemljišč, primernih za poskuse, ki so na voljo na nekem območju v okviru kmetijskih šol, kmetijskimi zavodov in kmetijskih zadrug. Med njimi bi lahko bilo več povezanosti in tudi skupnega sodelovanja s stroko.

Pri obravnavi te teme so udeleženci poudarili, da je med znanostjo, svetovalno službo in kmeti premalo povezave na praktični ravni, da se preveč poudarja le teorijo. Kot že zgoraj nakazano, se ne glede na deklarativno izrekanje aplikativni projekti, ki so povezani s prakso, redko financirajo.

'Financirajo se raziskave, ki prispevajo delček, majhen košček v mozaik svetovne znanosti, medtem ko pa prenos znanja, ki bi spodbudil razvoj slovenskega kmetijstva, ni podprt, oz. je premalo podprt.' (Predstavniki Biotehniške fakultete)

Poleg tega bi morala biti po mnenju udeležencev svetovalna služba tudi bolj usmerjena v posredovanje znanj o novih tehnologijah, medtem ko je trenutno največ njihovega dela koncentriranega v seznanjanje kmetov z omejitvami, ki jih npr. določajo vodovarstvena uredba, Natura 2000, zahteve navzkrižne skladnosti in podobno.

3. Na kakšen način bi bilo potrebno razvijati sistem v bodoče, da noben od kmetov (npr. ne glede na izobrazbo) ne bi izpadel, bil izključen?

Udeleženci vidijo smer razvoja celovito posredovanega kmetijskega znanja v oblikovanju krožkov in delovnih skupi (čim bolj homogenih) po vzoru nekaterih delujočih npr. v Avstriji: npr. skupina sadjarjev na vodovarstvenem območju. Pri tem gre za koncept ali projekt ciljnega svetovanja, ki ga nadgrajujejo posamezni podprojekti (npr. preprečevanje erozije tal, izboljšanje rodovitnosti tal, okolju prijazna raba gnojevke, koncept biotičnega varstva rastlin in drugo). Pri njegovi izvedbi sodelujejo vsi udeleženci sistema: fakultete, inštituti, srednje kmetijske šole, poskusna polja in prikazi delovanja. Prenos znanja se ne omejuje le na posamezna predavanja, temveč se udeleženci s skupnim praktičnim delom seznanjajo s preizkušenimi metodami, ki so se najprej razvile v akademski sferi.

Kadar gre za varovanje javnih dobrin kot so zemlja, zrak, voda in prilagajanje tehnologij npr. klimatskim spremembam bi moralo biti izobraževanje izpeljano kot vse nacionalni projekt. Pri nas pa se na tem področju, kot ocenjujejo udeleženci – kmetijski svetovalci, čeprav so za to opredeljeni (predpisani in zahtevani) evropski standardi, ne izvaja nič podobnega.

V zvezi s tem so udeleženci izpostavili problem izključevanja stroke in akademske sfere pri oblikovanju predpisov v kmetijstvu:

'Tisti, ki opravljajo miselno delo od Bruslja navzdol, sami izoblikujejo predpise, ob tem da ne vabijo stroke. Tako da se za glavo vsi skupaj držimo. Tako sodelovanje v naš sistem ni

vgrajeno. Projekti, ki so financirani leto, dve pa naredijo samo zmešnjavo... ko se pri nas nekaj vpeljuje, se na silo vključuje individualne strokovnjake, samo da nismo zaostali, ni pa izoblikovanih sistemskih rešitev, ni kontinuitete'. (Predstavnica KZ Murska Sobota)

4. Kje so ovire, da med udeleženci v sistemu ni večjega povezovanja?

Kot so povedali sogovorniki, se kmetijski svetovalci in kreatorji znanja med seboj povezujejo na prijateljski ne pa tudi na formalni oz. institucionalni ravni.

'Da se jaz lahko obrnem, po domače povedano, do enega profesorja na fakulteti, moram jaz tega profesorja poznati... mi dajo svoj mobilni telefon in mi jim vračamo včasih te usluge tako, da jim sprejmemo študente, ko jih pripeljejo na vaje, jih peljemo na kmetije pa bog ve kam in tako naprej... če pa človeka nisem poznal, saj nikoli nisem bil zavržen. Priznam vam pa da so bili odgovori bolj skopi, dobil sem take stvari, preberi si knjigo, to piše tam in tam in čau živjo, take slišiš. Da bi bila pa uradna pot, da se jaz lahko uradno obrnem na fakulteto, tega sploh praktično ni.' (Predstavnik KZ Nova Gorica)

Takšne prijateljske povezave so sicer zelo trajne in produktivne, vendar pa ne pokrivajo vseh segmentov v prenosu kmetijskega znanja. Razloge, da v sistemu prenosa znanja ni večjega povezovanja, nekateri udeleženci vidijo zlasti v naravi in vrednotenju dela, ki se je v zadnjem času izoblikoval in utrdil v akademski sferi:

'Postali smo neka zbirokratizirana družba. Vsak se zapira v neko svoje ozko področje. Na fakultetah se ceni zgolj neko zelo ozko specializirano znanstveno delo, ki se zapira v laboratorije, kar pa je za agronomijo in trajnostno kmetijstvo nesprejemljivo. Procese lahko študiraš v realnih sistemih. Tukaj je absolutno treba imet realen sistem, realno kmetijo. In seveda tudi svetovalca, ki pozna kmeta, ki pozna prostor, te povezave pa formalno ni, niso spodbujene.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

Udeleženci so skozi svojo pripoved potrdili, kar so pokazali tudi že rezultati ankete, da so danes v sistemu prenosa znanja najmočnejše vzpostavljene povezave med kmetijskimi svetovalci in MKGP ter Kmetijsko gozdarsko zbornico. Vendar pri tem ne gre za vzajemne, obojestransko izmenjujoče povezave:

'Zakonodajalec postavlja zahteve v prostor brez preizkušanj, brez komunikacije. Svetovalna služba tukaj nastrada, ker na eni strani nanjo pritiska ministrstvo na drugi strani pa nezadovoljni kmetje. Uvajanje ukrepov bi moralo potekati preko komunikacije s svetovalcem, prijateljem kmetov. Država pa želi uvajati ukrepe preko inšpekcijske službe s kaznovalno politiko. Kar absolutno ne gre. Uradniki bi se morali zavedati, da so nastavljeni zato, da ljudem pomagajo ne pa da jim postavljajo ovire. Že vrsto let imamo krasno organizirano svetovalno službo in tega država ne zna pametno izkoristiti. Se pravi, ljudi ne gre upravljati s prisilo, ampak je potrebno v ta proces vzpostaviti neko sodelovanje, vzajemnost.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

Kar pa se tiče povezovanja med akademsko sfero in kmeti pa je povezovanj še manj:

'Mislim, da ima vsak zainteresirani kmet odprta vrata pri svetovalni službi, do fakultet pa je težje. Razna predavanja, ki jih imamo za kmete, so na fakulteti gledana z nejevoljo.'

(Predstavniki Biotehniške fakultete)

Prenos znanja iz akademske sfere v kmetijsko prakso je omejen, ker se vloženo delo v te namene ne vrednoti. To se izraža v možnostih pridobitve aplikativnih projektov:

'Zdaj dobiš CRP le, če imaš dovolj znanstvenih točk, drugih kriterijev pa ni določenih. Dejansko se lahko za to potegujejo tisti, ki kmetije nikdar niso niti videli, ne grejo nikoli ven med kmete. Zaradi tega se zadeve izrojevajo. Jaz vidim, da imamo na fakulteti vse manj pravih agronomov in agronomska fakulteta počasi umira. Mnogo profesorjev se boji stopiti pred kmeta, ker ne poznajo njihovih resničnih problemov... in tudi znanja pravega nimajo. To je sistemski problem, ki pa ni specifičen le za Slovenijo, ampak je prisoten tudi drugje po svetu. V Ameriki je to manj izrazito, ker se kmetijstvo vse bolj ceni. Tam poznajo izraz 'extension professor', ki gre tistim, ki izvajajo aplikativne raziskave v neposredni povezavi s svetovalno službo in kmeti. Njihovo delo se nekoliko drugače točkuje. Lahko se odločiš ali boš 'scientific professor' ali boš 'extension professor'. Seveda se zavedajo, da vsaka aplikativna raziskava odpira nove znanstvene izzive in vprašanja. Res bi morali razmisliti o tem, kako ovrednotiti aplikativno preučevanje.' (univerzitetni profesor)

Predstavnica kmetijske šole Grm pa je potrdila, kar so tudi pokazali že intervjuji s kreatorji znanja, da kmetijske šole s kmeti precej bolje sodelujejo. So bolj praktično usmerjene in organizirajo precej tematskih izobraževanj, na katerih povezujejo teorijo s praktičnimi prikazi. Pri tem so pozorni na to, da oblikujejo homogene skupine udeležencev, ki lahko sledijo predavanjem in diskusijam in si med seboj ter s predavatelji izmenjujejo znanja in izkušnje. Obenem pa se je predstavnica kmetijske šole Grm kritično opredelila do kmetijske svetovalne službe, do njenega slabega sodelovanja z njihove šole. Razlog vidi v tem, da pravila medsebojnega sodelovanja niso formalno opredeljena: ni jasno, ali hierarhična organiziranost kmetijske svetovalne službe svetovalcem dovoljuje sodelovanje z učitelji kmetijskih šol ali je zaželeno, da ne sodelujejo in so zato obstoječe povezave zasnovane le na prijateljski ravni, ki poteka izven delovnega časa.

'Med nosilci znanja v kmetijstvu tako ostaja veliko praznega prostora, ko se pravzaprav ne ve točno, kako bi kaj lahko povezali oz. zapolnili.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

Nekateri sogovorniki (predstavnica kmetov) so ob tem razmišljali, da bi morala kmetijsko svetovalna služba, ki je sicer znotraj sebe dobro organizirana - še posebej dobra izmenjava med zavodi poteka na ravni specialističnega svetovanja - vzpostaviti neke oblike skupnega druženja in izobraževanja. Te naj ne bi bile rezervirane le za kmete, ampak bi vanje veljalo vključiti različno, za kmetijska znanja zainteresirano javnost in organizacije, s čemer bi se izognili sedanjemu izključevanju in zapiranju v ozke prijateljske kroge.

Predstavnica kmetijske šole Grm je predstavila tudi svoje mnenje o problemu slabega vrednotenja aplikativnih projektov:

'Zanimivo je, kako aplikativnost slabo cenimo. Jaz to vidim tudi na naši šoli. Dosežek nekoga, recimo na državnem tekmovanju v oranju ali recimo v neki drugi taki konkretni praktični zadevi pri splošnih učiteljih pravzaprav skorajda nič ne pomeni. Če je pa recimo v matematiki uspešen ali pa v biologiji, potem pa je to nekaj, kar si zasluži vse priznanje. Mislim, da smo kot narod na nek način tako usmerjeni, da praktične veščine niso cenjene, da se za to, kot se zdi, ni potrebno kaj dosti truditi. Zdi se mi, da bi res morali razmisliti vsi od srednjih šol pa do univerze navzgor, kaj nam pomeni aplikativno znanje.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

Na njihovi srednji šoli ta problem vrednotenja in spodbujanja bolj praktičnih znanj presegajo z naslednjimi rešitvami:

'Dejansko poudarjamo, da je vrednota kar, recimo, dijaki znajo narediti, da je to v bistvu izjemno pomembno. Recimo dijak, ki je na nekem področju zelo uspešen, to se pravi, prvo kot prvo, da zna nekaj narediti, recimo da pri delu s stroji upošteva vsa navodila iz varnosti in zdravja pri delu, da mu lahko zaupamo Poudarjamo torej, da morajo biti dijaki zaposljivi. Če so uspešni, dobijo določena priznanja, kot je interni 'certifikat zaupanja vreden', ki ima težo pri njihovem zaposlovanju. Dobi ga 10 do 30% dijakov. S tem na nek način dajemo težo praktičnemu delu izobraževanja.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

V tej točki je razprava tako pokazala, da je prispevek izobraževalnih inštitucij v sistemu prenosa znanja različen: univerza je najbolj znanstveno, teoretično usmerjena, visoke in višje šole so že bolj praktično naravnane, srednje kmetijske šole pa najbolj razvijajo medsebojno izmenjujejo znanja med kmeti in predavatelji.

Kot kažejo izkušnje iz drugih držav, se poleg akademske sfere, svetovalcev in kmetov v sistem prenosa znanja v kmetijstvo vključujejo tudi uporabniki-potrošniki, nevladne organizacije, kot so društva in alternativna gibanja v kmetijstvu. V zvezi s tem je bilo sogovornikom zastavljeno sledeče vprašanje:

5. Kaj menite, kako bi lahko tudi te akterje, od potrošnikov pa do nevladnih organizacij, kot so na primer društva, bolj vključili v sistem prenosa znanja v kmetijstvu?

Ob tem vprašanju sta se oba predstavnika kmetijske svetovalne službe dokaj kritično opredelila do delovanja nevladnih organizacij. Mnoga mesta njune pripovedi so zaznamovala občutenje ogroženosti in rivalstva teh organizacij s svetovalno službo za prostor in finančna sredstva delovanja na področju prenosa znanja v kmetijstvo.

'Pobrali so denar, potem so pa šli. Naredili so samo zmedo. Na primer, pri projektu Krajski park Goričko se je izvajalo 70 projektov, povezanih z na Naturo 2000. Lastniki zemljišč pri tem niso imeli nobene koristi. Zapravljali so čas, ko so hodili na ta izobraževanja. Polno teh organizacij je tudi pri raznih dopolnilnih dejavnostih. Vsak, ki ima pet minut časa, se ukvarja s

svetovanjem in izobraževanjem, da imajo kmetje tega že čez glavo. Skupaj sešteto je bilo samo v Pomurju čez 300 takih projektov, predvsem ekološko kmetovanje, natura in vodovarstvo, kjer bil je denar stran vržen. Tako se postavlja vprašanje, kdo potem te nevladne organizacije financira? Zdi se, da je velika želja po tem, da se sistem z dejavnostmi svetovalne službe, financiran s strani države, sesuje in da se financira njih. Nameni niso jasni. Kar se tiče pa resnega servisa, svetovalnega servisa, ga nobeno društvo, nobena nevladna organizacija ne more dati. Naši svetovalci ves subvencijski sistem odlično obvladajo, skrbijo, da kdo ne izpade ven iz tega sistema in pa tudi obvladajo ta specifična in posamezna tehnološka znanja pa okoljska znanja. Akcijski načrt ekološkega kmetovanja v Sloveniji so oblikovale nevladne organizacije in društva, ampak na koncu smo morali pa mi svetovalci vzeti stvari v roke za povečanje števila teh kmetij.' (Predstavnica KZ Murska Sobota)

'Bije se bitka za nek denar, za neko stvar. Poznam te ljudi, obljublajo marsikaj. Mirno lahko rečem, da gre pri teh projektih dostikrat za odkrivanje tople vode pa zapravljanje kupov denarja. Te zasebne organizacije in društva pridejo z enim velikim bumom, poberejo neke denarje, par stvari dajo od sebe potem pa običajno izginejo. Ko ti ljudje zginejo, najpogosteje potem nadaljevanje njihovih besed ljudi iščejo prav pri svetovalni službi. Vpadi teh, bi rekel strokovnih služb v navednicah, nam povzročajo veliko zmedo, lahko rečem, včasih tudi škodo.' (Predstavnica KZ Murska Sobota)

Obenem si svetovalna služba pripisuje tudi precejšnje zasluge pri nastajanju in delovanju društev na področju kmetijstva:

'Kmetijska društva vodijo svetovalci. On je tajnik, pomočnik, predsednik društva, organizira vse, tudi izobraževanja. Tako da nekako ni jasno, kaj kmetje dobijo od društev, ker v bistvu mi vse organiziramo. Mi smo postavili vsa prašičerejska in govedorejska društva ter strojne krožke in smo tudi njihovi strokovni tajniki. Društva delajo več ali manj toliko, kolikor zraven dela naš svetovalec. Nekatera društva, kot je prašičerejsko društvo, so malo prerasla, na predavanje brez naše vednosti vabijo profesorje, sedaj celo ministrsko ekipo in strokovno službo za živinorejo. Pa potem je to ena taka čista zmeda.' (Predstavnica KZ Murska Sobota)

Tudi predstavnica kmetijske šole Grm se je pridružila mnenju kmetijskih svetovalcev, da jih različna društva in organizacije, ki preko različnih, najpogosteje kratkotrajnih projektov, zasipavajo z izobraževanji dvomljive kakovosti.

'Nas v šolah tudi nenehno bombardirajo z vseh strani s temi izobraževanji, ki jih moraš res selekcionirati in se odločiti za tisto, kar je res ta pravo. Vprašljivo je, kakšni so nameni in posledice takih vrst izobraževanj.' (predstavnica kmetijske šole Grm)

Vendar pa je predstavnica kmetijske šole Grm obenem izrazila tudi pozitivno mnenje o društvih, ki delujejo na podeželju na njihovem območju v smislu, da so to še neizkoriščene možnosti povezovanja, ki bi jih bilo potrebno okrepiti.

'Mislim, da je prav, da imamo z njimi kvalitetne odnose, da smo z njimi povezani. Ena so tista, ki delujejo v povezavi s svetovalno službo, kot je Društvo kmečkih žena. Druga pa niso v sistemu, vendar se tudi obračajo na svetovalno službo in na šole na našem območju. S temi različnimi društvi imamo zelo dobre odnose. V naših prostorih imajo svoje letne skupščine in tudi izobraževanja za svoje člane. Zlasti pomembno pa se mi zdi, da lahko preko teh društev, če se jim pridružimo ob njihovih dnevih odprtih vrat, posredujemo tudi svoja sporočila potrošnikom. Kajti vsi ti ljudje, ki so v takšnih in drugačnih društvih, so tudi potrošniki, ki jih lahko izobražujemo za to, da bodo znali ceniti kmeta, ki dela v nekem okolju, in tudi njegove produkte. Ker konec koncev le tako je možno ohraniti in razvijati kmetijstvo.' (predstavnica kmetijske šole Grm)

V povezavi z razpravo o društvih se je razvilo tudi razmišljanje o tem, koliko lahko nevladne organizacije in društva s svojim delovanjem pripomorejo k spreminjanju oz. preseganju sodobne ekonomistične miselnosti, da je potrebno kapital čim hitreje obračati, kar pa za delovanje kmetijstva ni dobro.

'Seveda lahko pripomorejo, ampak bistveno je, da zrastejo iz potreb porabnikov in gospodarjev prostora. Tisti, ki res nekaj potrebujejo, lahko ustanovijo uspešno društvo, ker vejo, zakaj so ga ustanovili. Ustanavljanje od zunaj, kar je običajno, ne bo uspešno. Nekatera društva bi morala biti bolj dejavna in upam, da tudi bodo kot na primer agronomsko društvo, katerega cilj je dvigniti ugled in vpliv agronoma v slovenski družbi. Kmetijstvo je gospodarjenje s prostorom. Kmetje so lastniki prostora, agronom pa je izobraženec, ki kmetom svetuje. Se pravi, preko svetovalne službe, preko vseh teh inštitutov ima to društvo pomembno zadolžitev spodbujati zaposlovanje agronomov. Na primer, na Ministrstvu za okolje ni bilo praktično nobenega zaposlenega agronoma. Ukrepe, povezane s kmetijskim prostorom, so uvajali gradbeniki, strojniki, fiziki, kemiki..., kar je slabo. Kemik ve vse, biotehnolog ve vse. V resnici v določenih segmentih, pri gospodarjenju s prostorom, nimajo pojma, ne poznajo procesov v kmetijstvu in jih nato napačno ocenjujejo.' (Univerzitetni profesor)

6. Kako bi komentirali razliko med kmeti in kmetijskimi svetovalci ter kreatorji znanja glede mnenja, kakšna znanja kmetje danes potrebujejo? Po mnenju kmetov, kot so pokazali rezultati ankete, bi ti potrebovali več tehnološkega znanja, medtem ko kmetijskimi svetovalci ter kreatorji znanja ocenjujejo, da kmetje danes potrebujejo več ekonomskega in menedžerskega znanja in da je temu področju potrebno v prihodnje nameniti več pozornosti. Rezultati ankete se tudi pokazali, da so ekonomskega in menedžerskega znanja, ki jih ponuja kmetijsko svetovalna služba, šibka in da se kmetijski svetovalci na tem področju ne čutijo najbolj kompetentne.

Tudi kmetijski svetovalci, udeleženi na fokusni skupini, se strinjajo z ugotovitvijo, da kmetijski svetovalci nimajo ustreznega ekonomskega znanja. Kmetijska svetovalka s KZ Murska Sobota na tem področju opaža naslednje:

'Na kmetijski zavodih ni dobre povezave med kmetijskimi svetovalci tehnologi in kmetijskimi svetovalci ekonomisti. Slednji so pripravljeni, da jutri stopijo na trg. Že zdaj del storitev, ki jih kmetijska svetovalna služba opravi za kmete, kot je vodenje knjigovodstva, novi načini obdavčitve, obvezno vodenje FADN knjigovodstva, kmetje plačujejo. Že zdaj obstaja tak računovodski servis. Obenem pa je kmete strah neznanja ekonomije in knjigovodstva, teh znanj in njihovega učenja se zato še toliko bolj izogibajo.' (Kmetijska svetovalka s KZ Murska Sobota)

Zaradi spreminjajočih tržnih razmer in izzivov, v katerih kmetje danes delujejo, npr. vse večje ponudbe različnega blaga in storitev tudi dvomljive kakovosti, ki jih ponujajo zasebni podjetniki in trgovci, pa bi, kot menijo sogovorniki, kmetje ta znanja vse bolj potrebovali.

'K meni je prišel kmet in povedal, da mu trgovec ponuja preparat za zniževanje somatskih celic in to za 500 do 600 tisoč. Rekel sem mu, da je to nemogoče, vsa literatura pravi, da somatika lahko pade, ne bom sedaj razlagal podrobnosti, za od 50 do 120 tisoč. To je normalno, redkokdaj se zgodi da pade na 150 tisoč. On pa meni pravi, da do 500 tisoč. Kaj sem lahko rekel, poskusi. Ne vem, kaj je delal, je poskušal in somatika je padla za ene 30 tisoč. To pomeni, da je bilo vse tisto, kar se je govorilo po domače, eno veliko nakladanje.' (Kmetijski svetovalac s KZ Nova Gorica)

Tudi predstavnica kmetov se je strinjala s tem, da med kmeti obstajajo precejšnje potrebe po ekonomskih in menedžerskih znanjih in da je potrebno temu dati več poudarka in tudi kmete v to prepričati.

'Vsak, tudi samostojni podjetnik mora te stvari in osnove tega poznati, tako da je prav, da imajo tudi kmetje ta znanja.' (predstavnica kmetov)

Obenem, kot je priznal sogovornik iz akademske sfere, pa kmetom in tudi predavateljem na fakultetah manjka tehnoloških znanj:

'Bi se strinjal s kmeti, da jim manjka tehnološkega znanja, da je premalo prenosa, tudi premalo znanja na fakultetah. Tukaj se mogoče res moramo malo potresti s pepelom. Na žalost nas je malo, ne pokrijemo vseh specialističnih področij in mogoče res nekoliko zaostajamo za tehnološkimi novostmi. S tem sem se prvič soočil na Sorškem polju, ko sem imel poskuse pri trinajstih kmetih. Ti kmetje so vsi brali v glavnem nemške časopise, npr. Top Agrarium in podobno. Bili so na tekočem o vseh glavnih tehnoloških vprašanjih, ki jih mi na fakulteti še niti nismo učili. Pravzaprav nimamo toliko strokovnjakov in v glavnem na fakulteti učimo glede na število razpoložljivih ur samo osnove. Tu je neka vrzel.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

Ob tem se je oblikovala tudi zamisel, da bi tiste kmete, ki imajo veliko praktičnega pa tudi teoretičnega znanja, s tem ko sami intenzivno zasledujejo novosti v kmetijstvu z branjem strokovne literature, veljalo vključiti v pedagoški proces na fakultetah:

'Še nisimo doživel tega, da bi kmet predaval, čeprav bi lahko. Ideja je dobra. Kakšen napreden kmet bi lahko predaval o svojih izkušnjah. Z opazovanjem svojih čred, svojih polj jih imajo veliko in vidijo kakšne stvari, ki jih stroka ne opazi. Mogoče učimo kakšne stvari tudi narobe, razlagamo narobe. Kmet, ki pa dnevno dela, pri prenosu tehnoloških znanj to vidi kot pomanjkljivost stroke in ji zameri.' (Predstavnica Biotehniške fakultete)

Predstavnica kmetijske šole Grm je v zvezi s tem menila, da je danes kmetijska dejavnost izredno razvejana in vse bolj kompleksna, zato je razumljivo, da stroka nima vedno hitrih in enostavnih dogovorov na vsa vprašanja in dileme, s katerimi se kmetje soočajo. Pomembno pa se ji zdi, da se strokovnjaki – tako na fakultetah kot v svetovalni službi – zavedajo teh potreb kmetov in iščejo zanje odgovore. Prav tako pa se ji zdi pomembno tudi to, da se kmetje sami trudijo pridobiti informacije iz različnih virov. Pri tem je bila kritična do nacionalne televizije, ki po njenem mnenju ne posreduje vedno zanesljivih in verodostojnih kmetijskih znanj in informacij.

7. Kmetijski svetovalci so v primerjavi s preteklostjo danes vse bolj birokrati. Vse manj imajo možnosti in časa za strokovno delo, namenjeno terenskemu delu, ki si ga kmetje, kot so pokazali rezultati ankete, želijo v večji meri v neposredni, konkretni, praktični obliki. Ali bi bilo potrebno med seboj ločiti posredovanje strokovnega znanja in svetovanja ter birokratsko delo? Ali bi morali za te stvari organizirati posebne službe?

Predstavnica kmetijske svetovalne službe se nista strinjala z idejo o ločitvi strokovnega in birokratskega dela svoje službe. Pri tem sta navajala sledeče razloge:

'Jaz ne bi spreminjal teh stvari, jih delil na ta birokratski pa tako imenovani tehnološki del. Ker smatram, da je to le preveč prepletena stvar. Toliko mesecev je dejansko tega pisarniškega dela, ampak potem gredo ti ljudje tudi na teren, pač po svojih zmožnostih urejajo določene stvari. Velikokrat ti svetovalci tudi nam specialistom dajejo določene nasvete, ki so zelo koristni. Poznajo kmetije, njihove probleme in njihove značilnosti. Znajo ti svetovati, na koga v družini se velja obrniti; če hočeš kaj urediti, pojdi raje k ženi kot k možu ali obratno.' (Predstavnica KZ Nova Gorica)

'Teh stvari ni za ločit med seboj, ker je vse naše delo povezano s sistemom navzkrižne skladnosti, tako kot je to v vsej Evropi. Svetovalna služba najbolje pozna vse standarde oz. predpise za uveljavljanje neposrednih plačil in pa vse druge s tem povezane standarde. Naši svetovalci so o tem tudi dobro izšolani. Res pa je, da jim zmanjka pol leta časa za strokovno delo, za prenos znanja, ki pa ga ne bi smeli spraviti na zasebno raven, saj gre za veliko tem in področij, ki so v javnem interesu, npr. varstvo voda, območja narava, podnebne spremembe. Problem pa je, da se ti standardi kar naprej množijo.' (Predstavnica KZ Murska Sobota)

Obenem pa svetovalca ne vidita enostavnih poti usklajevanja vse večjega razraščanja birokratskega dela ob hkratnih potrebah kmetov po večjem obsegu praktičnega terenskega svetovanja.

'Da bi bilo več prenosa v prakso, bi bilo potrebno vzpostaviti nek sistem, kjer bi se uvajale te nove tehnologije, neke osnove od fakultet preko inštitutov, skupaj s kmetijskimi šolami, ki imajo vzorčne objekte, vzorčna polja. En del kmetijskih svetovalcev bi moral biti vse bolj specializiran. Na zavodu zdaj že poskušamo kreirati strokovne skupine s štirimi ali petimi terenskimi svetovalci, ki poskušajo vzporedno s tem birokratskim delom tudi strokovno delati. Ampak za zagon stroke in tehnoloških postopkov ter prenos raziskav v prakso, kot je to v Evropi in Ameriki, smo pa malo prešibki. Glede tega ne vem, ne znam najti odgovora.'
(Predstavnica KZ Murska Sobota)

'Menim, če se bo gospodarska kriza, in kot kaže, da se po vsej verjetnosti bo nadaljevala, bo tega tako imenovanega osebnega stika s kmeti vse manj. Realnost je taka, da bomo mi na teren lahko šli samo tako, da si bomo vsaki dan več denarja na trgu zaslužili. Jaz imam približno že zdaj okoli 400 predavanj letno, kot del, ki ga moram zaslužiti. Sredstva se krčijo, napovedujejo se omejitve, odpuščanja. Imam občutek, da bo ta del službe malo okrnjen. Kmet bo pa vsej verjetnosti moral dejansko sam poiskati neko informacijo, ker preprosto mi ne bomo imeli časa za to. Nam manjka kader, dobrih agronomov.' (Predstavnik KZ Nova Gorica)

O preobremenjenosti kmetijske svetovalne službe z administrativnimi opravili in njenem šibkem kadrovskem potencialu za izpolnjevanje strokovnega dela ter o morebitnih rešitvah pri presejanju teh težav so svoja razmišljanja izrazili tudi drugi sogovorniki:

'Ja, če država več zahteva (standardi, uredbe), potem mora biti tudi pripravljena okrepiti to službo. A število svetovalcev upada. Vse preveč je teh pravil, prevečkrat se vse normira, temeljiti bi pa moralo na dobrih praksah. Oblikovati bi bilo potrebno kodeks dobrih praks in potem učiti, kako kmetovat v skladu z dobrimi praksami. Predpisi so pogostokrat privzeti iz drugih okolij, kar se v praksi kaže kot popolna ovira razvoju in kar je razlog za hudo birokracijo. Smo zelo zbirokratizirana država, tudi tujci nas pogosto tako ocenjujejo. To je en naš velik problem, ki se vidi v dejstvu, da imata MKGP in Agencija za kmetijske trge in razvoj podeželja, slednja sploh ni strokovno telo, dvakrat več zaposlenih kot kmetijsko svetovalna služba. Strokovnost teh institucij pa je šibka.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

'Kmetijski svetovalci bi morali biti absolutno več na terenu. A omejitev je denar, več terenskega dela pomeni tudi več materialnih stroškov. To je začaran krog. Sredstva se zmanjšujejo, potrebe pa se povečujejo in ne vem, kako bomo to rešili. Mi smo dejansko bolj zbirokratizirani kot marsikdo drug. V tem sistemu se res ustvarjajo nova delovna mesta, ampak ne tam, kjer bi bila potrebna, ampak nekje drugje. Namešča se ljudi, ki nimajo neke logike o poteku, o procesih, ki se dogajajo v kmetijstvu, ampak imajo čisto birokratsko logiko in to nas zavira.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

'Mislim, da bi morali povečati svetovalni kader. Mogoče bi pa morali imeti dva tipa svetovalcev, enega, ki bi imel stike z kmetom in z birokratskim delom in pa enega, ki bi imel samo stike s kmeti. Kar se tiče birokracije, so se preveč namnožile inšpekcijske službe, pa še

nobenega celostnega pristopa nimajo. To birokracijo smo podedovali še iz prejšnjega režima. Da bomo ja sprejeti v Evropsko unijo, smo se pa še dodatno prilagodili. Smo res bolj papeški od papeža. ' (Predstavnica kmetov)

8. Obstaja ideja, da se breme stroškov prenosa znanja prenese na same uporabnike, t.j. kmete. Rezultati ankete pa kažejo, da med kmeti ni velike pripravljenosti plačevati storitve prenosa znanja. Kmetijska znanja so še vedno videna kot tista, ki bi se jih moralo pokrivati iz javnih sredstev. Tudi kmetijski svetovalci so v anketi izrazili dvom o tem, da bi bila privatizacija prenosa znanja primerna. Še vas vprašam, kaj menite, ali naj se stroški prenosa znanja pokrivajo z zasebnimi sredstvi, t.j. da jih plačujejo sami kmetje, ali pa naj bi se v ta namen oblikovala neka kombinacija javnih in zasebnih sredstev. Kakšen model bi po vašem mnenju lahko sprejeli v naslednjih letih v Sloveniji?

Vsi sogovorniki, brez izjeme, so menili, da se stroški prenosa znanja v kmetijstvo, razen z nekaterimi izjemami, ne bi smeli privatizirati, obremeniti kmetov in da bi bile spremembe v tej smeri za razvoj kmetijstva v naših razmerah s prevladujočo strukturo majhnih družinskih kmetij neproduktivne. Obenem pa so razlogi za ohranjanje bolj ali manj nespremenjenega načina financiranja tudi vse bolj stroga okoljevarstvena merila in zahteve.

'Vsa, za javno dobro pomembna znanja in tehnologije, kot so denimo prilagajanje podnebnim spremembam na vodovarstvenih območjih in omejitve na območjih Nature 2000 ter sonaravne tehnologije, bi se morala pokrivati z državnimi sredstvi. Tako kot je to npr. v Nemčiji, kjer na vodovarstvenih območjih 53 specialistov oskrbuje 9000 kmetij. Mi pa nimamo niti enega svetovalca. V Avstriji se sredstva za okoljske svetovalce pokrivajo iz treh virov: tretjino prispeva ministrstvo, tretjino zvezna dežela in tretjino zbornica. Pri nas, kjer imamo precej bolj stroge omejitve za kmetovanje na vodovarstvenih območjih, nimamo niti enega svetovalca. Imamo pa same omejitve. Če država postavlja kriterije, standarde in zahteve za javne dobrine, mora tudi svetovanje v zvezi s tem prepustiti javni službi.'
(Predstavnica KZ Murska Sobota)

Nekateri sogovorniki vidijo razloge za ohranitev javne svetovalne službe tudi v določenih značilnostih načina trženja kmetijskih surovin in reprodukcijskih sredstev.

'Sploh pa zasebno svetovanje že imamo, iz tujine, ki zgleda tako, ti pokličeš, se pripelje svetovalec s kombijem, kombi je pa poln pripravkov. Vse rešitve z raznimi farmacevtskimi čudeži ima v trenutku. In kmetje so navdušeni. Samo na ta način bo svetovalec preživel, v bistvu bo kramar z nekimi čudežnimi pripravki. Ni druge poti... pri naši strukturi kmetij, ker kmet svetovalcev ne bo plačal samo za svetovanje, bo zraven moral še kaj kupiti.'
(Predstavnik Biotehniške fakultete)

Podobni argumenti so se nanašali tudi na izkušnje iz tujine.

'Vam predstavim primer Italije: imajo tako imenovano javno službo, ki je vezana na njihove pravice in pa tako imenovano privatno službo. Ne oporekam tega, da slednji nimajo znanja,

samo to gre za tipično trgovsko službo. Ko želiš strokovno preveriti njihovo ponudbo, se umaknejo.' (Predstavnik KZ Nova Gorica)

Eden od razlogov za ohranitev javne kmetijske svetovalne službe, v povezavi s prej navedenim dejstvom, je tudi nujnost ohranjanja njene neodvisnosti in kredibilnosti.

'Če hočemo ohraniti neko kakovost, neko neodvisnost, neko strokovno distanco, da se lahko brez slabe vesti opredeliš do nekih zadev, potem rabiš neodvisno svetovalno službo, plačano iz javnih sredstev. To je v bistvu temelj enega neodvisnega svetovanja.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

'Že danes obstaja možnost, da zasebna podjetja podkupujejo kmetijske svetovalce: tudi svetovallec, ki je plačan z javnim denarjem, je lahko dovzeten, da firmo, če mu ta ponudi kuverto, potem favorizira. Že zdaj je to nevarno, kaj šele, če bi šlo to v privatne sfere. Ko sem jaz v vlogi svetovalne službe, ki je privatna, potem je meni svetinja samo dohodek. Ne briga me ne navzkrižna skladnost na kmetiji ne kolobar ne nobena stvar. Meni je važen samo biznis. Že zdaj smo na udaru tega in lahko se dogaja, da se kdaj stvari zapeljejo pod vplivom kuverte, prijateljstva in tako naprej v to smer. Če bo pa šla služba v privatno, potem je pa to totalno razsulo vsega.' (Predstavnik KZ Nova Gorica)

Vendar udeleženci kljub zavzemanju za ohranitev javne svetovane službe niso izključevali tudi možnosti kombinacije javno-zasebnega financiranja prenosa znanja, saj na nekaterih področjih kmetje take storitve že plačujejo.

'Mislim, da je absolutno treba ohraniti javno svetovalno službo. En del mora biti v celoti javen. V kakšnem obsegu pa je stvar debate. V povezavi z določenim segmentom trženja so možnosti za zasebno svetovanje že sedaj dane: lahko odpreš s.p. oz. d.o.o. ali karkoli za svetovanje. Imamo že par uspešnih kmetijskih svetovalcev, naših kolegov, ki to delajo na dokaj visoki strokovni ravni.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

'Se pridružujem mnenju, da je svetovalna služba predvsem javna služba. Za nadaljnji razvoj in obstoj kmetijstva je kar nujno, da taka ostane. Drugi vidik je izobraževanje, ki ga tudi svetovalna služba opravlja. Že sedaj so določni programi, konkretno vem za izobraževanje za sirarje, preko svetovalne službe plačljivi. V določenem deležu se plačuje tudi vnos vlog.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

'Ekonomsko svetovanje, to bi lahko šlo na trg in bo najbrž tudi šlo na trg. Tudi sadjarstvo, vrtnarstvo bi lahko šlo na trg.' (Predstavnica KZ Murska Sobota)

Tudi predstavnica kmetov se je strinjala, da bi moralo financiranje kmetijskega svetovanja ohraniti javni značaj, obenem pa se je kritično opredelila tudi do storitev, za katere kmetje kmetijski svetovalni službi že plačujejo.

'Kmetje ocenjujejo, da že zdaj veliko dejavnosti kmetijske svetovalne službe neupravičeno preplačajo. Tak servis bo bolj pošten, če bo financiran iz javnih sredstev. Ne vem niti za en

razloga oz. argument, zakaj bi kmet financiral ta izobraževanja in storitve. Mislim, da bi moralo ostati tako, kot je, če pa že, naj bi kmetje prispevali le manjši delež.' (Predstavnica kmetov)

Danski primer financiranja prenosa znanja v kmetijsko prakso, ki je v veliki meri grajen na zasebnih prispevkih kmetov, se sogovornikom ne zdi primerljiv in ustrezen zgled za naše razmere. Odzivi sogovornikov glede ideje, zgledovati se po Danskem modelu, so bili namreč naslednji:

'Je velika razlika med nami in med njimi, integriteta na splošno pri poslih in povsod. Je druga kultura, mi smo še zelo daleč od tega.' (Predstavnica kmetov)

'Ja, samo to so izjemno močne kmetije. Morate najprej zgodovino pogledati, kdaj se je tam fevdalizem končal. Takoj po odkritju Amerike, 300 let pred nami. Mi imamo čisto drugo strukturo kmetov.' (univerzitetni profesor)

'To ni sto odstotno financirano od kmetov. Oni se financirajo po principu ena tretjina država, ena tretjina določena regija in ena tretjina ta njihova združenja.' (Kmetijski svetovalec KZ Nova Gorica)

Razprava o Danskem primeru je pokazala, da se snovalci ideje o javno-zasebnem partnerstvu v tem primeru ne morajo neposredno naslavljeni na posamezne kmete, ampak bi se morali obračati na njihova združenja. Kmetje kot posamezniki, še zlasti manjši kmetje, verjetno niso sposobni plačevati stroškov izobraževanja in kot je pokazala anketa, večina kmetov take pripravljenosti tudi ni pokazala. V tej točki razprave se je pozornost sogovornikov tako preusmerila v notorični problem nepovezanosti in nekooperativnosti slovenskih kmetov pri delovanju v skupno dobro in odsotnosti institucij, preko katerih bi se pri prenosu znanja lahko udeležilo javno-zasebno partnerstvo. Nadaljnja razprava je osvetlila nekatere ovire v zvezi s tem.

Sogovorniki so bili na primer kritični do nekaterih nedavnih gospodarsko- strateških ravnanj kmetov:

'Kmetje se ne obnašajo kot dobri gospodarji. To se je zelo dobro pokazalo, ko se je prodajal Mercator. Govorilo se je o nekem nacionalnem interesu. Zadržna zveza, veliki kmetje bi se lahko združili in ga lahko kupili. Vsaj 50 odstotkov Mercatorja bi lahko kupili, če bi ga hoteli. Vprašanje je, če je to res v nacionalnem interesu. Očitno ni v interesu kmetov, da bi imeli svojo trgovsko mrežo, preko katere bi potem lahko prodajali svoje izdelke... Ne vem, zakaj pri tem ne vidijo skupnega interesa. To je za vprašati vodstvo združne zveze.' (Predstavnica Biotehniške fakultete)

Predstavnica kmetov je poskušala takšno nezaupljivo odzivanje kmetov pojasniti, opravičiti s slabimi izkušnjami, ki jih imajo kmetje pri podobnih zadevah.

'Mi smo imeli en podoben primer pred leti z Gorenjskimi mlekarnami. Ne spomnim se več, kakšen delež so imeli takrat kmetje, ampak s tisto mlekarno potem ni bilo nič. Mlekarna se je prodala, iz tistih deležev ni bilo nič, tako da kmetje tem stvarjem nekako ne zaupajo več.'

(Predstavnica kmetov)

Na ta pojasnilo so se nekateri drugi sogovornikov odzvali s sledečim:

'Ja to je pa zato, ker sami dobro ne gospodarijo. Morali bi postaviti, če bi bili večinski lastniki, dober nadzorni odbor in zadevo gospodariti, ne pa da jo prepustijo nekim lumpom, da upravljajo z njihovim premoženjem in ga napravijo.' (univerzitetni profesor)

'Kmetje so zelo močni veste v resnici, če bi se združili ne. A se tega ne zavedajo in to je problem. Formalno so združeni, preko zadružne zveze, ampak na ta način stvari ne funkcionirajo... Kmetje so že bili na nek način lastniki ali pa solastniki takih podjetij, kot je Mercator, ko so bili še TOZD-i. Bili so tudi lastniki ali solastniki Kutine, tako da teh različnih stvari je bilo v preteklosti že kar nekaj. Danes pa tistih, večjih pa bolj uspešnih kmetov očitno toliko ta povezanost ne zanima, delujejo kot samostojni subjekt na trgu. V drugačni situaciji so pa potem ti manjši, ki jih ta sistem potem zmelje.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

Spet drugi sogovorniki so predstavili svoje pozitivne izkušnje povezovanja, s čemer so opozorili, da je prihaja do povezovanja svetovalne službe z zadrugami in podjetji ter da je to tudi uspešno:

'To povezovanje svetovalne službe z zadrugami in pa določenimi podjetji ni vedno samo črno. Ima včasih lahko tudi svoj velik plus. Naj omenim primer, ki smo ga imeli z MIP-om.

Beljakovinske sestavine so bile tukaj v Sloveniji relativno zelo drage, oni so pa po ne vem kakšnih zvezah nam tropine sončnic iz Italije prodajali, skoraj bi rekel za pol ceneje in so jih potem kmetje vključevali v obroke svojih živali. Torej, ta zadeva je lahko tudi drugačna.'

(Predstavnik KZ Nova Gorica)

'Se spominjam, da je bila pred reorganizacijo svetovalne službe med svetovalci in zadrugami boljša povezava. Terensko delo je tudi boljše funkcioniralo. Takrat svetovalci niso bili trgovci, so bili res svetovalci. Tako, da bi v sistem prenosa znanja bilo za vključiti tudi zadruge, če bi se povezale s kmetijskimi svetovalci.' (Predstavnica kmetijske šole GRM)

Diskusije je tako pripeljala do sklepa, da bi bilo potrebno pri prenosu znanja v kmetijsko prakso kmete in kmetijske svetovalce bolj povezati z zadrugami, ki bi lahko bile, kot je bilo to v nekem smislu že v preteklosti, povezovalni člen med praktičnimi in bolj strokovnimi kmetijskimi znanji. Vendar pa bi morali po mnenju sogovornikov v prvi vrsti ta interes za povezovanje izraziti sami kmetje. Obenem so sogovorniki tudi poudarili, da bi morale pri tem zadruge manj slediti profitni naravnosti, ker kmete to odvrča od sodelovanja z njimi in z dobro strategijo narediti premik v to smer.

9. Kakšna je splošna ocena delovanja tega sistema? Kaj bi bilo potrebno v prihodnje izboljšati?

Pri tem zadnjem vprašanju so sogovorniki bolj kot o splošni oceni večinoma obnovili že prej izražena mnenja in stališča ali pa poudarili tisto, kar jih osebno kot udeležence v sistemu prenosa znanja najbolj bremeni in moti.

'Škoda bi bilo, da bi se obstoječi sistem zrušil. Potrebno bi pa bilo zboljšati sodelovanje med vsemi inštitucijami v tem sistemu in obuditi prenos znanja iz fakultet.' (Predstavnica KZ Murska Sobota)

'Poudaril bi tisto, kar sem že prej povedal. Miselnost, torej koncept upravljanja s prostorom je treba postaviti na nove temelje, se pravi, sprejemati predpise v skladu s stroko in prostorom. Postavit je treba manj omejitev, pustiti neko svobodno presojo, ki seveda pri odločitvi za sabo potegne tudi odgovornost. Pri nas se pa skrivamo za številkami. Inšpektorji želijo imeti številke, jih je groza, če je le kaj napisano, npr. da se ne sme gnojiti po debeli sneženi odeji. Oni želijo pa vedeti le, koliko centimetrov je to. Kako bom pa jaz to vedel, tam kjer je bolj južno pobočje, je manj centimetrov, tam kjer je pa malo zapihalo, je pa odeja bolj debela. Kaj je sedaj merodajno? To je tipičen primer, kako se mora nek odločevalec v prostoru znati znajti in potem potegniti neko strokovno odločitev, za katero stoji ter zanjo prevzema odgovornost. To odgovornost morajo seveda potem tudi drugi sprejeti, zaupati morajo neki strokovni odločitvi. Tak nov način, nov pristop bi rešil marsikaj.' (Predstavnik Biotehniške fakultete)

'Kot smo že prej povedali, kmetije so gospodarski subjekti in njihovi lastniki za vse svoje delo odgovarjajo, napačne kakor tudi pravilne poteze imajo konkretne posledice. So pa po moji oceni dejansko z zakonodajo veliko bolj omejeni, kakor pa mogoče drugi gospodarski subjekti v naši državi. Pri prenosu znanja pa mislim, da možnosti, da do znanja pridejo, so, seveda je odvisno tudi od njih samih, koliko se tega poslužujejo. Dejansko pa bi lahko veliko več vsi skupaj dosegli, če bi bili bolj povezani.' (Predstavnica kmetijske šole Grm)

'Sem mnenja, da je treba največ spremenit na področju zakonodaje in tudi urediti strukturo organizacij, kako funkcionirajo med sabo, jih povezati, povezati kmeta in potrošnika. Zdi se mi, da se bodo kmetje v prihodnosti vedno več izobraževali tudi sami in da bodo pač izobraženi tudi sami znali marsikaj poiskati in da bodo tudi sami s svojo pametjo mislili, ampak do tega bo preteklo še kar nekaj časa.' (Predstavnica kmetov)

'Neka majhna bojazen me daje, da bi se ta služba (m.p. Kmetijsko svetovalna služba) mogoče ekonomsko zadušila. Ker vsak dan je manj denarja. Na splošno se meni osebno zdijo plače naših ljudi zelo nizke, glede na izobrazbo in zahtevane pogoje dela. Dostikrat gre za deljen delovni čas, gre za večerne ure, so predavanja, dostikrat gre za sobotno, nedeljsko delo in tako naprej. Drugi kadri v šolstvu so precej bolje plačani in imajo možnost napredovanja, mi pa ne. No, kar sem hotel povedati, da je denar pri vsem tem pomemben.' (Predstavnik KZ Nova Gorica)

Sklepne ugotovitve fokusne skupine in priporočila

1. Potrebe in interesi kmetov po nadaljnem pridobivanju kmetijskih znanja so raznoliki, kar je razvidno iz različnih zahtev in potreb, s katerimi se kmetje z različno stopnjo dosežene izobrazbe naslavlajo, obračajo na kmetijske svetovalce. Skupina kmetov z nižjo izobrazbo, ki v veliki meri prevladuje v Sloveniji, izraža pomembno manjše zanimanje za nova znanja (niti ne iščejo stikov s svetovalno službo), medtem ko ima **skupina bolj izobraženih kmetov visoka pričakovanja do kompetentnosti tako kmetijske svetovalne službe kakor tudi akademske sfere** pri posredovanju najnovejših spoznanj kmetijske stroke. V prihodnje bi se **kmetijski svetovalci morali bolj posvečati manj izobraženim kmetom v smislu njihovega večjega motiviranja in spodbujanja za vključevanje v pridobivanje tistega znanja, ki ga narekujejo standardi dobrega kmetijskega gospodarjenja** in ki je povezan z ohranjanjem javnih dobrin. Večji poudarek je potrebno dati tudi **povezovanju teorijo s praktičnimi prikazi**. Pri tem bi se morali posvečati ne le nosilcem kmetijskih gospodarstev, ampak tudi njihovim članom gospodinjstva, torej vsakomur, ki kmetuje. Posebno pozornost pa bi bilo potrebno nameniti tudi bolj izobraženim in večjim kmetom, v smislu njihovega vključevanja v kreiranje in posredovanje znanja – vzpostavljanje oblik partnerstev med nosilci praktičnih in teoretičnih znanj v kmetijstvu.

2. **Potrebe različnih skupin kmetov** po novih znanjih, ki jih lahko izpolnjuje kmetijsko svetovanje, bi bilo možno udejanjiti v okviru **posebnih krožkov in delovnih skupi**, kjer bi se srečevali in povezovali posamezniki s podobnim (pred)znanjem in interesi. Pri njihovi izvedbi naj bi poleg svetovalne službe sodelovali tudi drugi udeleženci v sistem prenosa znanja: fakultete, inštituti, srednje kmetijske šole in zadruga. Delovanje teh skupin bi bilo potrebno sprotno **evalvirati** in njihove rezultate **upoštevati pri njihovem nadaljnjem delu**. Zaradi teženj kmetov po različni stopnji zaupnosti je potrebno poleg skupinskih oblik komuniciranja kmetom omogočiti tudi individualne konzultacije na njihovih kmetijah.

3. V okviru prenosa znanja naj bi ne bila naloga svetovalne službe le svetovanje kmetom, ampak tudi **izvajanje praktičnih poskusov na njihovih kmetijah**, s čimer bi se lahko vzpostavila medsebojna izmenjava znanj in utrdilo medsebojno zaupanje. Za namene prenosa znanja z večjim poudarkom na praktičnih znanjih bi bilo potrebno okrepiti tudi **izkoriščanje obstoječih, še neaktiviranih kapacitet** - zemljišč, primernih za poskuse, ki so na voljo na nekem območju v okviru kmetijskih šol, kmetijskih zavodov in kmetijskih zadrug. Povezave je potrebno okrepiti tudi z **univerzami oz. fakultetami in inštituti** z večjim poudarkom na vrednotenju praktičnega prenosa znanja v obliki raziskav.

4. Svetovalna služba je trenutno pri posredovanju novih znanj v največji meri usmerjena v seznanjanje kmetov z omejitvami in predpisi, vendar pa bi se morala glede na potrebe nekaterih skupin kmetov (večjih, bolj podjetnih) še bolj usmeriti v posredovanje znanj, vezanih **na ekonomiko kmetijskih gospodarstev in nove tehnologije** pa tudi na vsebine, povezane z **varovanjem javnih dobrin** ter (v povezavi z ugotovljeno nizko stopnjo socialnega kapitala med kmeti) na veččine medsebojnega **komuniciranja in odnosov**.

5. Kmetijski svetovalci se v okviru sedanje razporeditve svojih delovnih nalog in obveznosti - vse večji obsega izvajanja postopkov in uredb, ki jih predpisujejo ministrstva (MKGP in MOP) – v svojem razpoložljivem delovnem času težko odzivajo na vse raznolike potrebe kmetov. Vzrok tem obremenitvam je tudi v tem, da so **državni uradniki** premalo celovito seznanjeni z razmerami, v katerih živijo in delajo kmetje in so sami nemalokrat **nezadostno seznanjeni z najnovejšimi znanji s področja kmetijstva**, za katere pa sprejemajo standarde in normative. Slednji se namreč v praksi pogosto izkažejo kot nerealni in neizvedljivi, kar nenazadnje otežuje dobro komunikacijo med kmeti in svetovalci ter dodatno časovno obremenjuje njihov delovnik. Zaradi teh razlogov je potrebno **v proces prenosa znanja v kmetijstvu kot uporabnike novih znanj vključiti tudi zaposlene na ministrstvih in oblikovalce kmetijske politike**. Z namenom, med seboj čim bolj uskladiti politiko in razvoj stroke (oblikovanje realnih predpisov), je v ta proces izobraževanja potrebno **pritegniti tudi fakultete in inštitute** ob večjem vrednotenju - poudarku pomena prenosa praktičnih znanj v obliki aplikativnih raziskav v konkretnih 'realnih kmetijskih razmerah'. **Razmisliti je potrebno, kako bolje ovrednotiti in spodbuditi aplikativno preučevanje v akademski sferi**. Koncept upravljanja s prostorom je potrebno postaviti na nova izhodišča; predpise je treba sprejemati v skladu s stroko in značilnostmi in omejitvami kmetijskega prostora.

6. **Akterji v sistemu prenosa znanja so med seboj slabo povezani**, kar zavira učinkovitejši prenos znanj in izmenjavo izkušenj ter mnoge iz tega sistema izključuje. Razlogi tičijo v **neopredeljenih institucionalnih okvirjih in kompetencah medsebojnega delovanja** – pravila medsebojnega sodelovanja niso jasno opredeljena. Sistem pa ne more delovati dobro le na osnovi neformalnih povezav, saj zaradi nejasnih pravil med akterji ni možno vzpostaviti trdnejšega zaupanja. K takšnemu stanju stvari pomembno prispeva tudi **narava in vrednotenje dela, ki se je v zadnjem času uveljavil in utrdil v akademski sferi** (ceni se le čista znanstvena produkcija). In ker so v našem sistemu prenosa znanja v kmetijstvu akterji med seboj slabo povezani, ni pogojev za ustvarjanje sinergije, ki bi lahko prispevala k večji produktivnosti dela v kmetijstvu in večji konkurenčnosti slovenskega kmetijstva na mednarodnem trgu kmetijskih proizvodov.

7. V sistem prenosa znanja v vse večji meri vstopajo tudi **NVO in društva ter zasebna podjetja**, vendar njihovo delovanje ni niti celostno zastavljeno niti sinhronizirano z delovanjem drugih akterjev, ki imajo v tem sistemu že daljši stalež. **Njihova področja obravnave in tematike delovanja pokrivajo le posamezne segmente** področij znanj iz kmetijstva ali z njim povezanimi dejavnostmi, kar je sicer zelo dobrodošlo dopolnilo k bolj tradicionalnim temam. Obenem **njihove storitve nagovarjajo le posamične skupine kmetov** (npr. tiste, ki se ukvarjajo z ekološkim kmetijstvom in podobnimi temami, ali ki imajo dovolj sredstev, da pokrivajo njihove stroške storitev). Prav gotovo ni moč pričakovati, da bodo ti novi ponudniki lahko nadomestili vse obsežnost vsebin in storitev, ki jo pokrivajo obstoječi akterji in ki so nujno potrebne za razvoj celotne kmetijske dejavnosti, zato se je **potrebno nagibati k ohranitvi obstoječega sistema s pretehtanim vključevanjem teh novejših akterjev**. Zlasti **potrebno je oceniti, na katerih področjih lahko dopolnijo in nadgradijo**

vsebine in pristope obstoječih akterjev v sistemu prenosa znanja in v kakšni meri se za njihovo delovanje lahko namenajo javna sredstva. Za te ocene bi bila potrebna še dodatna, bolj podrobna preučevanja.

8. Bolj kot doslej je v izobraževalne programe kmetijske svetovalne službe potrebno vključevati **ekonomska in manadžerska znanja, pa tudi tista znanja (npr. iz sociologije, psihologije in drugih družboslovnih in humanističnih ved), ki jih niti kmetije niti svetovalci še niso povsem prepoznali kot pomembne.** Ta znanja bi kmete usposobila za večjo pripravljenost k povezovanju z drugimi kmeti ter kmetijskimi in drugimi združenji ter institucijami. Hkrati s tem pa je potrebno kmetijsko prakso okrepiti tudi s prenosom najnovjših tehnoloških znanj npr. tistih, ki se nanašajo na izzive podnebnih sprememb in standarde dobre kmetijske prakse in varovanja okolja. Obenem je potrebno uveljaviti tudi **zamisel, da bi se tiste kmete, ki imajo veliko praktičnega pa tudi teoretičnega znanja, s tem ko se sami intenzivno izobražujejo in zasledujejo novosti v kmetijstvu, vključevalo v izobraževanja, ki jih organizira kmetijska svetovalna služba kakor tudi v pedagoški proces na fakultetah.**

11. Z vidika vključevanja **potrošnikov** in nasploh **širše javnosti v sistem prenosa znanj** v kmetijstvo je potrebno večjo pozornost nameniti tudi **medijem**; izboljšati je potrebno zanesljivost in verodostojnost kmetijskih znanj, ki se jih posredujejo v javnost, s čimer se lahko krepí vez in zaupanje med kmeti in potrošniki, s tem pa tudi poklic kmeta.

12. Ker je delo kmetijskih svetovalcev prepleteno s strokovnimi in administrativnimi nalogami; povezano je s sistemom navzkrižne skladnosti in v največji meri vpeto v sistem uveljavljanja neposrednih plačil, **njihovega strokovnega in administrativnega dela ne gre ločevati na posebej za to določene podslužbe** oz. podenote, ločevanje oddelkov svetovalne službe oz. del njihovih nalog prenesti na druge organizacije. Ker pa svetovalcem za strokovno delo zmanjkuje časa ob tem, da velik del kmetov izraža vse večji interes po večjem obsegu **praktičnega terenskega svetovanja**, bi veljalo ta **segment svetovalne službe kadrovsko dodatno okrepiti**, še zlasti s svetovalci specialisti. Z naraščanjem **administrativnih zahtev in postopkov** (standardi, uredbe) v kmetijstvu pa je potrebno **to službo okrepiti tudi s tega vidika.** V zvezi s tem bi veljalo razmisliti o ideji, ki se je izrazila v teku fokusne skupine, o **dveh tipih svetovalcev; prvega**, ki bi imeli stike s kmeti kakor tudi z birokratskim delom in drugega, ki bi imel samo stike s kmeti.

13. **Prenos znanja v kmetijsko prakso se ne bi smelo spraviti na zasebno raven**, obremeniti kmetov s pokrivanjem teh stroškov (kmetje kot posamezniki, še zlasti manjši kmetje, verjetno niso sposobni plačevati stroškov izobraževanja in kot je pokazala anketa, jih tudi niso pripravljeni pokrivati), **razen z nekaterimi izjemami**, saj gre za veliko tem in področij, ki so v javnem interesu. Večje spremembe v tej smeri bi bile za razvoj kmetijstva v naših razmerah, v katerih prevladuje struktura majhnih družinskih kmetij, neproduktivne, lahko celo škodljive. Možnosti **kombinacije javno-zasebnega financiranja prenosa znanja že obstajajo**, saj na nekaterih področjih kmetje take storitve že plačujejo: ekonomsko

svetovanje in nekatere specialne dejavnosti: izobraževanje za nekatere posebne kmetijske proizvode in specializirane postopke, ki prinašajo tržne viške. Svetovanje z bolj splošnimi vsebinami in tistimi, vezanimi na dobrine javnega dobrega, pa ne bi veljalo pokrivati z zasebnimi sredstvi. Tu je namreč nujno ohranjati neodvisnost in kredibilnost svetovalne službe.

14. V sistem prenosa znanja je nujno vključiti tudi **zadruge oz. asociacije kmetov**, ki bi lahko bile, kot je bilo to bilo v nekem smislu že v preteklosti (in nekateri primeri v tujini, npr. Danski primer), povezovalni člen med nosilci praktičnih in bolj strokovnih kmetijskih znanji. Pri tem bi zadruge morale ponovno razmisliti o svojem poslanstvu in prevrednotiti svojo trenutno močno profitno orientacijo, ki kmete odvrča od sodelovanje z njimi, in **skupaj s kmeti ter vsemi drugimi akterji v sistemu prenosa znanja v kmetijsko prakso sodelovati pri oblikovanju nove strategije na tem področju**. Skratka, Potrebno bi pa bilo izboljšati sodelovanje med vsemi inštitucijami v tem sistemu in obuditi prenos znanja iz fakultet.

STROŠKOVNA ANALIZA MOŽNIH SPREMEMB IN IZBOLJŠAV

V tem delu poročila na podlagi sklepov in ugotovitev iz predhodnih faz preučevanja predstavljamo zamisli o spremembah in izboljšavah z oceno okvirnih stroškov oz. ugodnosti.

- **Večji poudarek aplikativnim projektom v akademskem okolju:** menimo, da to ne zahteva večjih finančnih sredstev, temveč le prerazporeditev obstoječih sredstev za raziskave in preoblikovanje kriterijev upravičenosti prijaviteljev na razpisane projekte v smislu večje veljave strokovnim kot pa znanstvenim dosežkom. Obenem z registracijo kmetijskih svetovalcev, ki imajo višje akademske naslove v sistem ARRS, tudi KKS integrirati, povezati v obstoječi sistem raziskav in razvoja;
- **Kadrovske spremembe v Kmetijski svetovalni službi (KKS):** pri izraženi zamisli o oblikovanju dveh tipov svetovalcev: prvega, ki bi imeli stike s kmeti kakor tudi z birokratskim delom in drugega, ki bi imel samo stike s kmeti, menimo, da ni potrebno zaposlovati novih ljudi, ampak je to zamisel možno doseči z reorganizacijo obstoječega nabora zaposlenih;
- **Organiziranje posebnih delovnih skupini in krožkov za različne skupine kmetov:** tudi tu ne vidimo potrebe po zagotavljanju dodatnih finančnih sredstev, temveč je rešitve potrebno iskati v reorganizaciji obstoječega dela KKS;
- **Vpeljava novih vsebin v kmetijsko neformalno izobraževanje:** izobraževanje za medsebojno povezovanje kmetov (vsebine s področja komuniciranja, sociologije in psihologije), v ta namen se uporabijo že namenjena sredstva za izobraževanje pri KKS
- **Raziskovalna polja in demonstracijske kmetije v povezavi s KKS, kmetijskimi šolami in univerzami:** kapacitete že obstajajo, potrebno bi jih bilo le bolje izkoristiti, za kar ne bi bilo potrebno nameniti dodatnih finančnih sredstev;
- **Ločitev KKS od Kmetijsko gozdarska zbornice (KGZ):** možno je, da se s tem povečajo fiksni stroški delovanja centra, medtem ko za zavode, ki ji financira Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (MKO) obseg sredstev ostane enak, t.j. 70%, preostanek sredstev si svetovalci zagotavljajo s tržnimi storitvami in projekti;
- **Okrepiti permanentno izobraževanje zaposlenih na MKO z novimi kmetijskimi znanji:** sredstva v te namene so sistemsko že zdaj predvidena, potrebno jih je le aktivirati;
- **Vpeljava evalvacij kakovosti programov neformalnega izobraževanja – zadovoljstvo uporabnikov:** izvedba po podobnem principu kot so CRP-i, to je s projektnim financiranjem, kar bi zahtevalo cc 130.000 Evrov na letni ravni.
- **Prispevki kmetov za neformalna izobraževanja:** za cc 10-15% vseh kmetih, t.j. za tiste, ki so tržno usmerjene, velike in razvojne kmetije, bi KKS lahko ponudila direktno plačljive storitve. Glede na pripravljenost polovice kmetov iz našega anketnega vzorca plačati za neformalna izobraževanja do 50 Evro na kmetijo pa bi KKS s tem lahko pridobila 1.5 milijona Evrov. Ta izobraževanja bi morala upoštevati specifične interese kmetov, prispevki kmetij naj bi se določil na podlagi ekonomske moči kmetij.

- **Med seboj bolje povezati posamezne akterje v sistemu prenosa znanja:** formalno natančneje opredeliti medsebojne povezave in razmerja med fakultetami, kmetijskimi šolami svetovalno službo in 'naprednimi' kmeti, pri čemer ne vidimo potrebe po dodatnih finančnih virih.
- **Oblikovanje celostne strategije prenosa znanja v kmetijsko prakso:** izvedba po principu CRP projektov, kar bi zahtevalo cc 130.000 Evrov sredstev. Obenem je pri tem potrebno organizirati široko javno razpravo ter pretehtati ugotovitve, do katerih smo prišli s pričujočim projektom.

“I’d like to participate, but...”: Women farmers’ skepticism towards agricultural extension/education programmes

Journal:	<i>Development in Practice</i>
Manuscript ID:	Draft
Manuscript Type:	Article
Keywords:	Gender and diversity, Education < Social sector, Agriculture < Environment (built and natural)
Abstract:	<p>This research is inspired from our willingness to explain why rural women stand cautious towards agricultural extension/education. Fifty-two women livestock farmers from Thessaly-Greece were randomly collected to participate in the study. Our results indicate that at one end of the spectrum women express a high willingness to participate in agricultural extension/education programmes, while at the other end this willingness isn't translated into participation mainly because of the perception of women that agricultural extension/education constitutes a male dominated area. Another key determinant restricting women's participation arises from their low familiarity with education and the unpleasant experiences they recall from the school.</p>

SCHOLARONE™
Manuscripts

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

**“I’d like to participate, but...”: Women farmers’ skepticism towards
agricultural extension/education programmes**

Amount of words: 4,463

Abstract

This research is inspired from our willingness to explain why rural women stand cautious towards agricultural extension/education. Fifty-two women livestock farmers from Thessaly-Greece were randomly collected to participate in the study. Our results indicate that at one end of the spectrum women express a high willingness to participate in agricultural extension/education programmes, while at the other end this willingness isn’t translated into participation mainly because of the perception of women that agricultural extension/education constitutes a male dominated area. Another key determinant restricting women’s participation arises from their low familiarity with education and the unpleasant experiences they recall from the school.

Review Only

Introduction

Faced from many different points of view, woman's position in agriculture continues to be confronted with traditional prejudices, mainly derived from the notions that farming is a male occupation. Despite the women's entry to positions of agricultural leadership, the terms "agricultural leader" and "women" remain often inconsistent (Pini 2005). Women's participation in agriculture continues to be largely "invisible" (Radel 2011), whereas their role in decision-making is restricted.

At international level, the dynamics of gender in family farming, despite the particular local economic, climatic and cultural contexts are remarkably similar (Price 2010). In developing countries, recent researches prove that, even if gender roles are changing, this process occurs in a selective fashion (Arku and Arku 2009), as women's access remains restricted regarding both economic and social resources. Men still own the most of the income derived from farming activities (Lawal 2011) while they enjoy the bulk of the benefits from social capital (Gotschi et al 2008), whereas women have limited access to agricultural extension, education and other social services. In developed countries gender equality issues have been somewhat neglected from the research agenda and the debate focuses on rural women's empowerment through finance in order to create spaces for personal income. However, as Trauger (2004) suggests, when women assume the role of farmer they transgress traditional gender identities on farms, which dictate that women are "farmwives" and men are "farmers".

Women's education and training could prepare them to undertake leadership roles and facilitate their success as farm entrepreneurs. However, extension services have ignored at a large extent the social capital referring to women farmers. The men-focused orientation of agricultural extension/education programmes (AEEPs) leads often to the limited access of women farmers in such programmes, while the productivist-focused direction of AEEPs contributes to their marginalisation from knowledge exchange (Trauger et al 2008).

On the other hand, traditional prejudices about the role of women in agriculture lead to a lack of responsiveness of the AEEPs' content to the real needs of women. Women farmers have different educational needs; however this specificity is often not taken into consideration from AEEPs' providers. This lack of correspondence, which is considered as important factor discouraging farmers' participation in such

1
2
3 programmes, is a barrier of women's participation in agricultural education activities.
4
5 In addition, the involvement of women both in the domestic work and in agricultural
6
7 labour, limits the time they are able to spend in order to participate in AEEPs. The
8
9 lack of time, which has been demonstrated as an important obstacle to the
10
11 participation in educational activities (Charatsari et al 2011a), is often ignored by the
12
13 designers of AEEPs.

14
15 Besides the abovementioned barriers, a variety of beliefs, perceptions and attitudes
16
17 can be considered as factors that discourage women's participation in AEEPs. Given
18
19 this context, the purpose of this research is to analyse these factors and to investigate
20
21 which of them significantly affect women's willingness to participate in AEEPs. The
22
23 article continues with a brief review of recent research that can contribute in
24
25 understanding the relationship between rural women and agricultural
26
27 extension/education services in Greece. The next section details the sampling and
28
29 analysis methods. In closing, we present and discuss study's results, whereas
30
31 concluding remarks, limitations and future research directions ending the paper.

32 **Women as farmers and clients of extension/education services in Greece**

33
34
35 In Greece the process of agricultural modernisation recorded during the '80s has left
36
37 rural women in a relatively disadvantaged position with respect to both urban women
38
39 and rural men, leading women to abandon agricultural activity (Gourdomichalis
40
41 1991). However, new opportunities for women entrepreneurship which are emerged
42
43 during the '90s, partly owing to the implementation of European Union's
44
45 development projects, resulted to a renaissance of women's interest towards
46
47 agriculture or related activities. A noticeable shift towards rural tourism activities was
48
49 recorded during this period, whereas in recent years has been noted a relative
50
51 flourishing in the Greek countryside of small women's businesses engaged in the
52
53 production of local traditional agrofood products (Anthopoulou 2010).

54
55 Nevertheless, research on the sustainability of that business offers discouraging
56
57 conclusions. Gidakou et al (2000) argue that women's small on-farm business
58
59 cannot manage to produce a stable and sufficient income, whereas, in some cases,
60
61 women face an increasingly complex situation as they undertake expanded economic
62
63 roles while simultaneously responding to societal expectations of propriety and
64
65 gendered subordination (Costa 2005). On the other hand, the encouragement of

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

entrepreneurship through the financing of business activities related to rural tourism or manufacturing has placed in the margin a significant proportion of women still engaged in primary agricultural production. The offer of knowledge through processes of agricultural extension/education has followed the existing leitmotiv of development, leaving unmet the educational needs of women engaged in primary agriculture or animal husbandry. According to the public Organization of Agricultural Vocational Education, Training and Employment (“DEMETRA”), which is the major provider of continuing agricultural education in Greece, during the years 2005-2008 AEEPs targeted to women farmers were focused on marketing, restaurant services and cottage industry. By contrast, issues related to crop or animal production are addressed mainly to men farmers.

This gender-based orientation of agricultural education in Greece, in combination with the limited proportion (less than 20%) of women-targeted AEEPs, creates an unfavourable framework for the diffusion of knowledge to women farmers. Thereby, even though women farmers report a remarkably positive attitude towards agricultural education and stress a higher willingness to participate in AEEPs compared with their male counterparts, remain an underserved population group from agricultural education services (Charatsari et al 2011b).

In addition, women farmers consider agricultural education as the key-factor which could make visible their contribution to agricultural sector (Charatsari et al 2011b) given that their significant role, particularly in livestock production, remains undervalued or hidden under traditional masculinity ideologies associated with this sector of production. However, from a research perspective, the reasons that prevent women’s participation in AEEPs remain uninvestigated. In this light, this research fills a need.

Methodological approach

A qualitative study, using in-depth interviews with 14 women small ruminant producers, was preceded to elicit the items introduced in the questionnaire used in the second stage. Based on the results of this qualitative research the instrument of the main stage of our research was built. The final questionnaire included both closed and open-type questions, guiding the data collection process to a combination of structured and in-depth interview. The quantitative data gathering concern women’s

1
2
3 demographic characteristics, their willingness to participate in AEEPs and their
4 perceptions on factors discouraging women's participation in such programmes. In
5 order to measure these perceptions we created a five-point Likert-type scale
6 consisting of 15 items. In addition, an in-depth interview with each respondent of the
7 main stage of the research was followed, in order to depict clearly the antecedents and
8 the potential drivers of these perceptions.
9

10
11
12
13
14 The survey's instrument was pre-tested in a pilot study in order to test face and
15 content validity. After minor corrections/modifications, the final instrument was built,
16 in a way that it can accurately measure the desired variables. The interview process
17 lasted two months (September-October 2010). Using a random sampling procedure a
18 total sample of 52 women farmers (small ruminant producers) from the region of
19 Thessaly-Greece was collected. Thessaly, composed of four provinces, plays an
20 important role in agricultural production of Greece. The cultivated area represents
21 11.2% of total cultivated land in the country and more than 140,000 people derive
22 income from agricultural or livestock sector. The above referred population represents
23 25.3% of the economically active population of this region.
24

25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
The collected quantitative data were processed using PASW Statistics 18.0 for
Windows. Descriptive statistics and binary analysis (Mann-Whitney's U) were
employed in order to provide a basic overview of the data. A model of stepwise linear
regression analysis was created in order to identify the factors that significantly
influence women's willingness to participate in AEEPs. A probability level of 0.05
was considered as statistically significant for all analyses. The qualitative data were
analysed with respect to their nature and the principles of the analysis of such data.

Findings

Participants

A total of 52 women livestock farmers participated in the study. In the most cases
(51.9%), the livestock system is mixed, i.e. animals are stall-fed and their feeding
relies on a mix of concentrates (food crops) and roughage, consisting of grass, fodder
crops, crop residues, and other sources of feedstuffs. The remaining cases (48.1%)
refer to pastoral systems which depend mainly on grazing. Among these are included
four families (7.7% of the total sample) which move their herds, in a seasonal basis,

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

between a winter residence and an upland summer village. The herd size varies between 210 and 700 small ruminants. Milk production is the major source of income for the total of livestock operations. Other products, such as meat and wool, contribute in a small extent to family's farm income.

Women's educational level is extremely low, as 17.3% have not even completed the primary school and 23.1% have attended only the first six years of compulsory education. The largest proportion of participants (34.6%) is high school graduates (nine years of formal compulsory education). About one fifth (21.2%) of our sample have graduated from Lyceum (12 years of formal education), whereas only two women (3.8%) have post-secondary education. The average age of participants is 42.8 years (S.D. =11.06 years).

Regarding the women's marital status, most of them (90.4%) are married and have children. About two thirds (65.4%) of the total sample have underage children. It is noteworthy to mention that the women of the sample have married in young age; their mean marriage age is approximately 21 years old.

Ladies in livestock

Women seem to have limited access to leadership positions, as only seven of them are the primary operators of the livestock enterprises. In the most cases the role of farm leader is undertaken by a male family member, namely woman's husband, father or brother. However, all the women of the sample contribute to the livestock labour, as they participate in a range of the daily activities of the livestock enterprise. The livestock management practices that women usually participate in are the cleaning of animal fold, the processing of milk into cheese, the milking (hand or machine) of sheep and/or goats, the ration formulation and the feeding of animals, the fodder storage, the care of newly born small ruminants, while also accompany the herds when they graze to ensure that the animals will not damage the neighbouring crops and often undertake the sale of lambs and/or kids. In addition, in cases where the whole family is moved from lowland winter pastures to upland summer pastures and vice versa, woman's role is also focused on the preparation of transportation (e.g. rent of trucks for animals transfer, preparation of family's baggage).

The average daily amount of time women spend on livestock-related activities depends on the ruminant production system, the season, the herd size and their

1
2
3 involvement in livestock production. Participants of our sample devote on average
4 two to ten hours daily in different livestock raising activities. The amount of time
5 spent in livestock tasks is higher in pastoral systems, especially during the milking
6 season (from December to early July) and the birth season (October-November).
7
8

9
10 Despite the great level of women's involvement in livestock management activities,
11 they also undertake household chores as they are responsible for the food preparation,
12 house cleaning, while also take care of the children and prepare them for school and
13 cultivate vegetables in kitchen garden.
14
15
16

17 18 19 *Why women don't participate in agricultural extension/education programmes?* 20 21

22
23 Although none of the respondents has attended an AEEP, women stress a positive
24 attitude towards agricultural education, since 78.8% reported "very high" (46.1%) or
25 "high" (32.7%) willingness to participate in AEEPs. Only eight women (15.4%)
26 stated "low willingness" and three (5.8%) expressed negative attitude towards their
27 participation in agricultural education programmes. For the facilitation of the analysis
28 that follows, the variable "willingness to participate in AEEPs" was transformed to a
29 dichotomous variable, identifying those who express "very high" or "high"
30 willingness versus those who noted lowest or zero willingness.
31
32

33
34 This willingness is not affected by age ($U=188.000$; $Z=-0.841$; $p=0.400$) or years of
35 education ($U=183.000$; $Z=-0.975$; $p=0.330$). According to respondents, the main
36 reasons that discourage women's participation in such programmes are their inability
37 to spend time ($M=4.745$; $S.D.=0.483$), their fear that they will feel uncomfortable
38 because of their low level of education ($M=4.615$; $S.D.=0.771$) and their belief that
39 the AEEPs offered are targeted to men livestock farmers ($M=4.580$; $S.D.=0.785$). As
40 other important barriers to participation in AEEPs are mentioned the discrepancy
41 between the content of AEEPs and the needs of farmers as well as the lack of
42 information (Table 1).
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52

53
54
55 *Table 1 about here*
56

57
58 Binary analysis revealed that nine out of the 15 examined factors influence - in all
59 cases negatively - women's willingness to participate in AEEPs. These are: the lack of
60 trust towards the agents that offer AEEPs ($U=102.500$; $Z=-2.583$; $p=0.016$), the

1
2
3
4 perception of women that the access to these programmes is not easy for all the
5 members of rural society (U=93.000; Z=-3.100; p=0.002), their doubt on the capacity
6 of agricultural education programmes to offer new knowledge (U=139.000; Z=-2.084;
7 p=0.037), their belief that the target audience of the AEEPs offered is men farmers
8 (U=42.000; Z=-5.442; p=0.000) or well-educated producers (U=137.000; Z=-2.010;
9 p=0.044), their fear that they will feel uncomfortable in an AEEP due to their low
10 level of education (U=68.000; Z=-4.466; p=0.000) or because of their low social
11 status (U=119.500; Z=-2.514; p=0.012), and their lack of confidence towards the
12 suitability of content (U=56.000; Z=-4.371; p=0.000) or methods used in these
13 programmes (U=131.000; Z=-2.141; p=0.032).

14
15
16
17
18
19
20
21 The above mentioned parameters were used as predictors in a stepwise linear
22 regression analysis model, in order to identify the weight of each variable in
23 predicting women's willingness to participate in AEEPs. Regression analysis (Table
24 2) demonstrates that among examined variables only the perception that AEEPs are
25 designed for men farmers, the anxiety of women that will feel uncomfortable
26 participating in an AEEP due to their low educational level, and their belief that the
27 content of the AEEPs offered does not correspond to their needs are significant
28 predictors of the response variable. As Table 2 highlights, the two first predictors
29 explain cumulatively more than nine tenths of the variance of women's willingness to
30 participate in AEEPs ($R^2=90.1\%$), whereas the third predictor ("I think that the
31 content of AEEPs offered does not meet my needs") contributes little to the model.
32
33
34
35
36
37
38
39
40

41
42 *Table 2 about here*
43
44

45
46 In order to understand in a deeper level women's perceptions which affect willingness
47 to participate in AEEPs the findings of in-depth interviews regarding the three
48 aforementioned parameters are presented below.
49
50

51
52 *Is agricultural extension/education a male dominated field?*
53
54

55
56 Women farmers stressed that extension agents face them as farmwives, while the role
57 of the "farm leader" is attached to men farmers. Because typically AEEPs are targeted
58 to farm leaders, women are often ignored during the designing process of such
59 programmes. In addition, most women noted that designers, educators and
60

1
2
3 extensionists are mainly men and consequently the modus operandi of
4 extension/education services is masculine. Hence, AEEPs' designers disregard
5 women's multiple role which requires a different and appropriate approach. As one
6 participant explained:
7
8

9
10 "Most agricultural education/extension programmes are inflexible for women. I don't
11 have a stable timetable during the day, as I must do the housekeeping, the milking and
12 prepare children for school and for their extracurricular activities. All these
13 programmes take place during hours of the day that I have some work."
14

15
16 Moreover, women stated that are unaware of oncoming AEEPs, as men are the main
17 receivers of information regarding extension/education programmes. This information
18 is usually diffused by extensionists to peasants in local cafes (*kafeneio*) where
19 traditionally in rural Greece patrons are men. As a proportion of women said, their
20 husbands, sometimes intentionally, don't inform them about such programmes.
21
22
23
24
25
26
27

28 *Classroom anxiety*

29

30
31 A significant part of women, especially the older ones, believe that their participation
32 in AEEPs will make them feel uncomfortable or even embarrassed because of their
33 low educational level. The fear of feeling embarrassed during the educational process
34 is summarised in the following comment:
35
36
37

38
39 "I am afraid that if the teacher asks of me to introduce myself, the other participants
40 will laugh at me because I have attended only the first class of primary school."
41

42 A large proportion of women reported that they feel anxious because of their low
43 literacy. The low familiarity with education makes women to face the classroom as an
44 uncomfortable environment. A number of respondents fear that the educator and other
45 participants will gibe at their mistakes which derive from their poor level of
46 education. Older women, having experienced the school system during '50s and '60s,
47 when the punishment and the use of offensive language from teacher to pupils were
48 considered as acceptable pedagogical practices, believe that will be insulted again and
49 consequently will be isolated and marginalised by their counterparts. In addition,
50 women are anxious about their ability to express their ideas and thoughts properly and
51 to "grasp the meaning of the lesson". This anxiety is emerged as the effect of
52 inadequate level of formal education. This is clearly demonstrated by the quote that
53 follows:
54
55
56
57
58
59
60

1
2
3 “I haven’t even completed the primary school. How could I understand what the
4 educator says?”
5
6
7

8
9 *“They never ask about our educational needs”*
10

11
12 All respondents noted that the AEEPs’ designers ignore women’s needs, wants and
13 demands and thus the offered modules fail to meet their needs. Content relevance to
14 women’s felt needs is a major driver of decision making process to participate in
15 AEEPs. Most programmes offered are described as “indifferent”, “of no concern” or
16 “without specific orientation”. Sometimes, women complain that the AEEPs’ subjects
17 are obscure or confusing. The following comment illustrates these observations:
18
19
20
21
22

23 “I have been informed about an agricultural extension/education programme called
24 ‘cottage industry’ (oikotechnia¹). I couldn’t understand the meaning of this term, I
25 asked my friends and I received different and muddled explanations. Then, I realised
26 that this programme was out of my sphere of interest.”
27
28
29

30 Women’s educational needs are related to the reduction of health risks for livestock
31 farmers, women entrepreneurship, animal health, technological innovations,
32 marketing of livestock products, funding programmes for livestock, animal welfare,
33 organic livestock production, integrated crop-livestock farming systems and
34 principles of animal nutrition. Participants are able to recognise their needs but, on the
35 other hand, noted that agricultural extension education services continue to offer only
36 specific programmes which aren’t consistent with the above mentioned women’s
37 demands.
38
39
40
41
42
43
44

45 46 **Discussion and conclusions** 47

48
49 The intent of this research was to examine the factors that daunt women to participate
50 in AEEPs. Undoubtedly, today education is one of the major sources of development
51 of an individual as well as of the society in general. However, not so far back in time,
52 it was believed that for successful farm functioning skills learned and experiences
53 obtained from older family members were essential and sufficient. Yet, today farmers
54 everywhere require sufficient basic and specialised agricultural knowledge and its
55 constant renewing. This knowledge is transferred to farmers through formal and
56 informal education programmes which are in democratic societies by default available
57
58
59
60

1
2
3 to both genders. But, as the results of our analysis show, this principle is not well
4 fulfilled in the population of livestock farmers in Thessaly. What our study reveals is
5 that the gap between the rhetoric and reality of the gender equality regarding the
6 participation in AEEPs is still substantial. Core questions regarding the woman's
7 access in the spaces of knowledge stem from the finding that women in the study area
8 although indicate a very high desire to attend AEEPs have never participated in such
9 activities.

10
11 Farm women reported about serious obstacles they are facing pertaining to their
12 opportunities for and engagement in agricultural education. As our results show, farm
13 women are discouraged from participation in agricultural educational programmes
14 mainly due to the limited availability of their time, their low level of education, the
15 male-focused orientation of AEEPs, the lack of respect in designing such programmes
16 to their special needs and the scarcity of information about educational initiatives.

17
18 As our study portray, women's perception on the men-targeted nature of AEEPs is the
19 most important restrictive factor of their willingness to participate in such
20 programmes. The multiplicity of roles performed by women livestock farmers creates
21 a fundamental contrast between men and women farmers and necessitates a special
22 treatment of women from AEEPs' designers. As the respondents stressed, agricultural
23 extension education remains a field that act under a men focused mind-set. On the
24 other hand, women's low familiarity with education as well as their unpleasant
25 experiences from the school feed their fear that they will feel uncomfortable during
26 their participation in a structured extension/education activity.

27
28 These results emphasise the need of applying different approach to encourage farm
29 women for participation in agricultural education in Greece, than it was the case until
30 now. From the literature of rural gender studies (Shortall 1996) it is known that the
31 limited opportunities of farm women actions are conditioned by the very nature of
32 agriculture; particularly the dominance of the patrilineal line of inheritance and the
33 narrow concepts of work - considering only commercial agricultural production as
34 essential - which make the provision of appropriate education and training to women
35 more difficult. In this vain women-only programmes seem appropriate solutions.
36 However, deliberations about this option are not uniform (Shortall 1996): the
37 feminists believe women-only programmes represent a marginal provision, reinforce
38 stereotypes, not questioning social structures and achieve limited if any social change.
39 In the other hand counter-arguments state that women-only programmes are positive,
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

1
2
3 since women feel more comfortable in this context. Thus, the question of how to
4 make agricultural education attractive to farm women is a complex one and calls for
5 further research. Suitable educational programmes for them should consider
6 complexity of their working roles, expectations, levels of their confidence, evaluation
7 of the provisions and other “hidden curricular” influences.
8
9

10
11
12 There can be various interpretations and implications derived from this study. From a
13 theoretical point of view, our findings contradict the simplistic perception that the
14 participation in AEEPs is an a priori simple decision, driven only by the farmer’s
15 willingness to satisfy a recognised need. Beliefs developed under the special
16 educational or social norms of the Greek countryside strongly restrict women’s
17 willingness to participate in educational activities. From a practical standpoint, the
18 results of this research suggest the need from the part of extension education services
19 to shift their focus equally on both genders, as, in their present form, possibly affected
20 by an established tradition that faces women as second-order farmers, have failed to
21 appreciate the sensitivities of delivering appropriate services to rural women.
22
23

24
25 As our work indicate farm women in Greece would need much more attention from
26 agricultural education providers both at a formal and informal level as they received
27 so far. For example, it would be recommendable to recruit more female educators
28 among extensionists and to activate farm women organizations on the local and
29 national level to take role in designing and performing agricultural education
30 curricular.
31
32

33
34 In addition to the conclusions of this research a few limitations which could stimulate
35 further research need to be mentioned. First, this research presents limitations in terms
36 of generalizability, due to the small sample size. Second, one aspect that was beyond
37 the scope of this paper but merits investigation is the influence of examined factors to
38 men’s willingness to participate in AEEPs. Third, we investigated the parameters that
39 limit women’s willingness to participate in AEEPs without examining what kinds of
40 personal, social or psychological influences push decision making to participate in
41 such activities. Thus, a natural next step for research in this field is to integrate these
42 concepts in order to create a more comprehensive framework of understanding
43 women farmers’ behaviour towards agricultural extension education services. In spite
44 of the above mentioned limitations, our investigation is a contribution to the multiple
45 rural gender literature.
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

Note

¹: oikotechnia (cottage industry): compound consisted of the lexemes “oikos” (house) and “techni” (art).

References

Anthopoulou, Theodosia (2010) ‘Rural women in local agrofood production: Between entrepreneurial initiatives and family strategies. A case study in Greece’, *Journal of Rural Studies* 26(4): 394-403.

Arku, Cynthia and Frank S. Arku (2009) ‘More money, new household cultural dynamics: Women in micro-finance in Ghana’, *Development in Practice* 19(2): 200-213.

Charatsari, Chrysanthi, Afroditi Papadaki-Klavdianou, and Anastasios Michailidis (2011a) ‘Farmers as consumers of agricultural education services: Willingness to pay and spend time’, *The Journal of Agricultural Education and Extension* 17(3): 253-266.

Charatsari, Chrysanthi, Afroditi Papadaki-Klavdianou, Anastasios Michailidis, and Maria Partalidou (2011b) ‘Making the invisible farmers visible: Strengthening women’s participation in agricultural education programs’, paper presented at the 24th European Society for Rural Sociology Congress: ‘Inequality and Diversity in European Rural Areas’, Chania-Greece, 22-25 August 2011.

Costa, Janeen Arnold (2005) ‘Empowerment and exploitation: Gendered production and consumption in rural Greece’, *Consumption, Markets and Culture* 8(3): 313-323.

Gidarakou, Isabella, Anastasia Xenou, and Kalliopi Theofilidou (2000) ‘Farm women’s new vocational activities: Prospects and problems of women’s cooperatives and small on-farm businesses in Greece’, *Journal of Rural Cooperation* 28(1): 19-37.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

Gotschi, Elisabeth, Jemimah Njuki, and Robert Delve (2008) 'Gender equity and social capital in smallholder farmer groups in central Mozambique', *Development in Practice* 18(4-5): 650-657.

Gourdomichalis, Aliko (1991) 'Women and the reproduction of family farms: Change and continuity in the region of Thessaly, Greece', *Journal of Rural Studies* 7(1-2): 57-62.

Lawal, Abdulkareem Olusegun (2011) 'Women's benefits from agricultural technologies: Evidence from poultry production among Nigerian fisherfolk', *Development in Practice* 21(3): 371-378.

Pini, Barbara (2005) 'The third sex: Women leaders in Australian agriculture', *Gender, Work & Organization* 12(1): 73-88.

Price, Linda (2010) 'Doing it with men': Feminist research practice and patriarchal inheritance practices in Welsh family farming', *Gender, Place & Culture* 17(1): 81-97.

Radel, Claudia (2011) 'Becoming farmers: Opening spaces for women's resource control in Calakmul, Mexico', *Latin American Research Review* 46(2): 29-54.

Shortall, Sally (1996) 'Training to be farmers or wives? Agricultural training for women in Northern Ireland', *Sociologia Ruralis* 36(3): 269-258.

Trauger, Amy (2004) 'Because they can do the work': Women farmers in sustainable agriculture in Pennsylvania, USA', *Gender, Place & Culture* 11(2): 289-307.

Trauger, Amy, Carolyn Sachs, Mary Barbercheck, Nancy Ellen Kiernan, Kathy Brasier, and Jill Findeis (2008) 'Agricultural education: Gender identity and knowledge exchange', *Journal of Rural Studies* 24(4): 432-439.

Table 1. Perceptions on factors discouraging women livestock farmers' participation in AEEPs

Item	N	Mean score*	Standard deviation
I do not have time available to spend for my participation in AEEPs	51	4.745	0.483
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low level of education	52	4.615	0.771
I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers	50	4.580	0.785
I think that the content of AEEPs offered does not meet my needs	51	4.549	0.610
I have not been informed about such programmes in my region	51	4.549	0.577
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low social status	51	4.235	0.907
I believe that AEEPs are targeted to well-educated farmers	50	4.100	0.678
I believe that not all farmers have free access to AEEPs	50	4.060	0.712
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my gender	51	3.863	0.800
I do not trust the agents who offer AEEPs in my region	50	3.720	0.730
I do not believe that AEEPs, in its current form, offer new knowledge to farmers	52	3.654	1.607
I do not think that the methods used in AEEPs are tailored to farmers' characteristics	51	3.451	1.579
I feel I am too old to participate in agricultural education activities	50	3.440	1.373
I am not able to cover the potential cost of participation	50	3.420	0.810
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because most of the educators are men	50	3.120	1.118

* From 1: Strongly Disagree to 5: Strongly Agree

Table 2. Change statistics of predictors introduced in the linear regression analysis model for variable “willingness to participate in AEEPs”

Model	R	R ²	Adjusted R ²	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R ² Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	0.813 ^a	0.661	0.653	0.24759	0.661	83.880	1	43	0.000
2	0.952 ^b	0.906	0.901	0.13207	0.245	109.115	1	42	0.000
3	0.958 ^c	0.918	0.912	0.12452	0.012	6.248	1	41	0.017

a. Predictors: (Constant), “I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers”

b. Predictors: (Constant), “I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers”, “I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low level of education”

c. Predictors: (Constant), “I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers”, “I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low level of education”, “I think that the content of AEEPs offered does not meet my needs”

**“I’d like to participate, but...”: Women farmers’ skepticism towards
agricultural extension/education programmes**

Chrysanthi Charatsari

Dr. Aristotle University of Thessaloniki, School of Agriculture, Department of
Agricultural Economics, 546 21, Thessaloniki-Greece

e-mail: chcharat@agro.auth.gr

(corresponding author)

Majda Čerňič Istenič

Associated Professor, University Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of
Agronomy, Ljubljana-Slovenia

e-mail: majda.cernic.istenic@bf.uni-lj.si

Evangelos D. Lioutas

PhD Candidate, Aristotle University of Thessaloniki, School of Agriculture,
Department of Agricultural Economics, 546 21, Thessaloniki-Greece

e-mail: evangelos@agro.auth.gr

Abstract

This research is inspired from our willingness to explain why rural women stand cautious towards agricultural extension/education. Fifty-two women livestock farmers from Thessaly-Greece were randomly collected to participate in the study. Our results indicate that at one end of the spectrum women express a high willingness to participate in agricultural extension/education programmes, while at the other end this willingness isn't translated into participation mainly because of the pervasive perception of women that agricultural extension/education constitutes a male dominated area. Another key determinant restricting women's participation arises from their low familiarity with education and the unpleasant experiences they recall from the school.

KEY WORDS: Agricultural education; Agricultural extension; Rural women; Livestock farmers

Introduction

Faced from many different points of view, woman's position in agriculture continues to be confronted with traditional prejudices, mainly derived from the notions that farming is a male occupation. Despite the women's entry to positions of agricultural leadership, the terms "agricultural leader" and "women" remain often inconsistent (Pini 2005). Women's participation in agriculture continues to be largely "invisible" (Radel 2011), whereas their role in decision-making is restricted.

At international level, the dynamics of gender in family farming, despite the particular local economic, climatic and cultural contexts are remarkably similar (Price 2010). In developing countries, recent researches prove that, even if gender roles are changing, this process occurs in a selective fashion (Arku and Arku 2009), as women's access remains restricted regarding both economic and social resources. Men still own the most of the income derived from farming activities (Lawal 2011) while they enjoy the bulk of the benefits from social capital (Gotschi et al 2008), whereas women have limited access to agricultural extension, education and other social services. In developed countries gender equality issues have been somewhat neglected from the research agenda and the debate focuses on rural women's empowerment through finance in order to create spaces for personal income. However, as Trauger (2004) suggests, when women assume the role of farmer they transgress traditional gender identities on farms, which dictate that women are "farmwives" and men are "farmers".

Women's education and training could prepare them to undertake leadership roles and facilitate their success as farm entrepreneurs. However, extension services have ignored at a large extent the social capital referring to women farmers. The men-focused orientation of agricultural extension/education programmes (AEEPs) leads often to the limited access of women farmers in such programmes, while the productivist-focused direction of AEEPs contributes to their marginalisation from knowledge exchange (Trauger et al 2008).

On the other hand, traditional prejudices about the role of women in agriculture lead to a lack of responsiveness of the AEEPs' content to the real needs of women. Women farmers have different educational needs; however this specificity is often not taken into consideration from AEEPs' providers. This lack of correspondence, which is considered as important factor discouraging farmers' participation in such

programmes, is a barrier of women's participation in agricultural education activities. In addition, the involvement of women both in the domestic work and in agricultural labour, limits the time they are able to spend in order to participate in AEEPs. The lack of time, which has been demonstrated as an important obstacle to the participation in educational activities (Charatsari et al 2011a), is often ignored by the designers of AEEPs.

Besides the abovementioned barriers, a variety of beliefs, perceptions and attitudes can be considered as factors that discourage women's participation in AEEPs. Given this context, the purpose of this research is to analyse these factors and to investigate which of them significantly affect women's willingness to participate in AEEPs. The article continues with a brief review of recent research that can contribute in understanding the relationship between rural women and agricultural extension/education services in Greece. The next section details the sampling and analysis methods. In closing, we present and discuss study's results, whereas concluding remarks, limitations and future research directions ending the paper.

Women as farmers and clients of extension/education services in Greece

In Greece the process of agricultural modernisation recorded during the '80s has left rural women in a relatively disadvantaged position with respect to both urban women and rural men, leading women to abandon agricultural activity (Gourdomichalis 1991). However, new opportunities for women entrepreneurship which are emerged during the '90s, partly owing to the implementation of European Union's development projects, resulted to a renaissance of women's interest towards agriculture or related activities. A noticeable shift towards rural tourism activities was recorded during this period, whereas in recent years has been noted a relative flourishing in the Greek countryside of small women's businesses engaged in the production of local traditional agrofood products (Anthopoulou 2010).

Nevertheless, research on the sustainability of that business offers discouraging conclusions. Gidarakou et al (2000) argue that women's small on-farm business cannot manage to produce a stable and sufficient income, whereas, in some cases, women face an increasingly complex situation as they undertake expanded economic roles while simultaneously responding to societal expectations of propriety and gendered subordination (Costa 2005). On the other hand, the encouragement of

entrepreneurship through the financing of business activities related to rural tourism or manufacturing has placed in the margin a significant proportion of women still engaged in primary agricultural production. The offer of knowledge through processes of agricultural extension/education has followed the existing leitmotiv of development, leaving unmet the educational needs of women engaged in primary agriculture or animal husbandry. According to the public Organization of Agricultural Vocational Education, Training and Employment (“DEMETRA”), which is the major provider of continuing agricultural education in Greece, during the years 2005-2008 AEEPs targeted to women farmers are focused on marketing, restaurant services and cottage industry. By contrast, issues related to crop or animal production are addressed mainly to men farmers.

This gender-based orientation of agricultural education in Greece, in combination with the limited proportion (less than 20%) of women-targeted AEEPs, creates an unfavourable framework for the diffusion of knowledge to women farmers. Thereby, even though women farmers report a remarkably positive attitude towards agricultural education and stress a higher willingness to participate in AEEPs compared with their male counterparts, remain an underserved population group from agricultural education services (Charatsari et al 2011b). The expectation of improvement women farmers’ living standards and the dissatisfaction from their low social status (Lioutas et al 2011) raises the willingness to participate in AEEPs.

Recent research proves that women farmers consider agricultural education as the key-factor which could make visible their contribution to agricultural sector (Charatsari et al 2011b) given that their significant role, particularly in livestock production, remains undervalued or hidden under traditional masculinity ideologies associated with this sector of production. However, from a research perspective, the reasons that prevent women’s participation in AEEPs remain uninvestigated. In this light, this research fills a need.

Methodological approach

A qualitative study, using in-depth interviews with 14 women small ruminant producers, was preceded to elicit the items introduced in the questionnaire used in the second stage. Based on the results of this qualitative research the instrument of the main stage of our research was built. The final questionnaire included both closed and

open-type questions, guiding the data collection process to a combination of structured and in-depth interview. The quantitative data gathering concern women's demographic characteristics, their willingness to participate in AEEPs and their perceptions on factors discouraging women's participation in such programmes. In order to measure these perceptions we created a five-point Likert-type scale consisting of 15 items. In addition, an in-depth interview with each respondent of the main stage of the research was followed, in order to depict clearly the antecedents and the potential drivers of these perceptions.

The survey's instrument was pre-tested in a pilot study in order to test face and content validity. After minor corrections/modifications, the final instrument was built, in a way that it can accurately measure the desired variables. The interview process lasted two months (September-October 2010). Using a random sampling procedure a total sample of 52 women farmers (small ruminant producers) from the region of Thessaly-Greece was collected. Thessaly, composed of four provinces, plays an important role in agricultural production of Greece. The cultivated area represents 11.2% of total cultivated land in the country and more than 140,000 people derive income from agricultural or livestock sector. The above referred population represents 25.3% of the economically active population of this region.

The collected quantitative data were processed using PASW Statistics 18.0 for Windows. Descriptive statistics and binary analysis (Mann-Whitney's U) were employed in order to provide a basic overview of the data. A model of stepwise linear regression analysis was created in order to identify the factors that significantly influence women's willingness to participate in AEEPs. A probability level of 0.05 was considered as statistically significant for all analyses. The qualitative data were analysed with respect to their nature and the principles of the analysis of such data.

Findings

Participants

A total of 52 women livestock farmers participated in the study. In the most cases (51.9%), the livestock system is mixed, i.e. animals are stall-fed and their feeding relies on a mix of concentrates (food crops) and roughage, consisting of grass, fodder

crops, crop residues, and other sources of feedstuffs. The remaining cases (48.1%) refer to pastoral systems which depend mainly on grazing. Among these are included four families (7.7% of the total sample) which move their herds, in a seasonal basis, between a winter residence and an upland summer village. The herd size varies between 210 and 700 small ruminants. Milk production is the major source of income for the total of livestock operations. Other products, such as meat and wool, contribute in a small extent to family's farm income.

Women's educational level is extremely low, as 17.3% have not even completed the primary school and 23.1% have attended only the first six years of compulsory education. The largest proportion of participants (34.6%) is high school graduates (nine years of formal compulsory education). About one fifth (21.2%) of our sample have graduated from Lyceum (12 years of formal education), whereas only two women (3.8%) have post-secondary education. The average age of participants is 42.8 years (S.D. =11.06 years).

Regarding the women's marital status, most of them (90.4%) are married and have children. About two thirds (65.4%) of the total sample have underage children. It is noteworthy to mention that the women of the sample have married in young age; their mean marriage age is approximately 21 years old.

Ladies in livestock

Women seem to have limited access to leadership positions, as only seven of them are the primary operators of the livestock enterprises. In the most cases the role of farm leader is undertaken by a male family member, namely woman's husband, father or brother. However, all the women of the sample contribute to the livestock labour, as they participate in a range of the daily activities of the livestock enterprise. The livestock management practices that women usually participate in are the cleaning of animal fold, the processing of milk into cheese, the milking (hand or machine) of sheep and/or goats, the ration formulation and the feeding of animals, the fodder storage, the care of newly born small ruminants, while also accompany the herds when they graze to ensure that the animals will not damage the neighbouring crops and often undertake the sale of lambs and/or kids. In addition, in cases where the whole family is moved from lowland winter pastures to upland summer pastures and

vice versa, woman's role is also focused on the preparation of transportation (e.g. rent of trucks for animals transfer, preparation of family's baggage).

The average daily amount of time women spend on livestock-related activities depends on the ruminant production system, the season, the herd size and their involvement in livestock production. Participants of our sample devote on average two to ten hours daily in different livestock raising activities. The amount of time spent in livestock tasks is higher in pastoral systems, especially during the milking season (from December to early July) and the birth season (October-November).

Despite the great level of women's involvement in livestock management activities, they also undertake household chores as they are responsible for the food preparation, house cleaning, while also take care of the children and prepare them for school and cultivate vegetables in kitchen garden.

Why women don't participate in agricultural extension/education programmes?

Although none of the respondents has attended an AEEP, women stress a positive attitude towards agricultural education, since 78.8% reported "very high" (46.2%) or "high" (32.7%) willingness to participate in AEEPs. Only eight women (15.4%) stated "low willingness" and three (5.8%) expressed negative attitude towards their participation in agricultural education programmes. For the facilitation of the analysis that follows, the variable "willingness to participate in AEEPs" was transformed to a dichotomous variable, identifying those who express "very high" or "high" willingness versus those who noted lowest or zero willingness.

This willingness is not affected by age ($U=188.000$; $Z=-0.841$; $p=0.400$) or years of education ($U=183.000$; $Z=-0.975$; $p=0.330$). According to respondents, the main reasons that discourage women's participation in such programmes are their inability to spend time ($M=4.745$; $S.D.=0.483$), their fear that they will feel uncomfortable because of their low level of education ($M=4.615$; $S.D.=0.771$) and their belief that the AEEPs offered are targeted to men livestock farmers ($M=4.580$; $S.D.=0.785$). As other important barriers to participation in AEEPs are mentioned the discrepancy between the content of AEEPs and the needs of farmers as well as the lack of information (Table 1).

Table 1. Perceptions on factors discouraging women livestock farmers' participation in AEEPs

Item	N	Mean score*	Standard deviation
I do not have time available to spend for my participation in AEEPs	51	4.745	0.483
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low level of education	52	4.615	0.771
I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers	50	4.580	0.785
I think that the content of AEEPs offered does not meet my needs	51	4.549	0.610
I have not been informed about such programmes in my region	51	4.549	0.577
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low social status	51	4.235	0.907
I believe that AEEPs are targeted to well-educated farmers	50	4.100	0.678
I believe that not all farmers have free access to AEEPs	50	4.060	0.712
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my gender	51	3.863	0.800
I do not trust the agents who offer AEEPs in my region	50	3.720	0.730
I do not believe that AEEPs, in its current form, offer new knowledge to farmers	52	3.654	1.607
I do not think that the methods used in AEEPs are tailored to farmers' characteristics	51	3.451	1.579
I feel I am too old to participate in agricultural education activities	50	3.440	1.373
I am not able to cover the potential cost of participation	50	3.420	0.810
I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because most of the educators are men	50	3.120	1.118

* From 1: Strongly Disagree to 5: Strongly Agree

Binary analysis revealed that nine out of the 15 examined factors can influence women's willingness to participate in AEEPs. These are: the lack of trust towards the agents that offer AEEPs ($U=102.500$; $Z=-2.583$; $p=0.016$), the perception of women that the access to these programmes is not easy for all the members of rural society ($U=93.000$; $Z=-3.100$; $p=0.002$), their doubt on the capacity of agricultural education programmes to offer new knowledge ($U=139.000$; $Z=-2.084$; $p=0.037$), their belief that the target audience of the AEEPs offered is men farmers ($U=42.000$; $Z=-5.442$; $p=0.000$) or well-educated producers ($U=137.000$; $Z=-2.010$; $p=0.044$), their fear that they will feel uncomfortable in an AEEP due to their low level of education ($U=68.000$; $Z=-4.466$; $p=0.000$) or because of their low social status ($U=119.500$; $Z=-2.514$; $p=0.012$), and their lack of confidence towards the suitability of content

(U=56.000; Z=-4.371; p=0.000) or methods used in these programmes (U=131.000; Z=-2.141; p=0.032).

The above mentioned parameters were used as predictors in a stepwise linear regression analysis model, in order to identify the weight of each variable in predicting women's willingness to participate in AEEPs. Regression analysis (Table 2) demonstrates that among examined variables only the perception that AEEPs are designed for men farmers, the anxiety of women that will feel uncomfortable participating in an AEEP due to their low educational level, and their belief that the content of the AEEPs offered does not correspond to their needs are significant predictors of the response variable. As Table 2 highlights, the two first predictors explain cumulatively more than nine tenths of the variance of women's willingness to participate in AEEPs ($R^2=90.1\%$), whereas the third predictor ("I think that the content of AEEPs offered does not meet my needs") contributes little to the model.

Table 2. Change statistics of predictors introduced in the linear regression analysis model for variable "willingness to participate in AEEPs"

Model	R	R ²	Adjusted R ²	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R ² Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	0.813 ^a	0.661	0.653	0.24759	0.661	83.880	1	43	0.000
2	0.952 ^b	0.906	0.901	0.13207	0.245	109.115	1	42	0.000
3	0.958 ^c	0.918	0.912	0.12452	0.012	6.248	1	41	0.017

a. Predictors: (Constant), "I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers"

b. Predictors: (Constant), "I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers", "I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low level of education"

c. Predictors: (Constant), "I believe that educational programmes are designed for and targeted to men farmers", "I think that I will feel uncomfortable in an AEEP because of my low level of education", "I think that the content of AEEPs offered does not meet my needs"

In order to understand in a deeper level women's perceptions which affect willingness to participate in AEEPs the findings of in-depth interviews regarding the three aforementioned parameters are presented below.

Is agricultural extension/education a male dominated field?

Women farmers stressed that extension agents face them as farmwives, while the role of the “farm leader” is attached to men farmers. Because typically AEEPs are targeted to farm leaders, women are often ignored during the designing process of such programmes. In addition, most women noted that designers, educators and extensionists are mainly men and consequently the *modus operandi* of extension/education services is masculine. Hence, AEEPs’ designers disregard women’s multiple role which requires a different and appropriate approach. As one participant explained:

“Most agricultural education/extension programmes are inflexible for women. I don’t have a stable timetable during the day, as I must do the housekeeping, the milking and prepare children for school and for their extracurricular activities. All these programmes take place during hours of the day that I have some work.”

Moreover, women stated that are unaware of oncoming AEEPs, as men are the main receivers of information regarding extension/education programmes. This information is usually diffused by extensionists to peasants in local cafes (*kafeneio*) where traditionally in rural Greece patrons are men. As a proportion of women said, their husbands, sometimes intentionally, don’t inform them about such programmes.

Classroom anxiety

A significant part of women, especially the older ones, believe that their participation in AEEPs will make them feel uncomfortable or even embarrassed because of their low educational level. The fear of feeling embarrassed during the educational process is summarised in the following comment:

“I am afraid that if the teacher asks of me to introduce myself, the other participants will laugh at me because I have attended only the first class of primary school.”

A large proportion of women reported that they feel anxious because of their low literacy. The low familiarity with education makes women to face the classroom as an uncomfortable environment. A number of respondents fear that the educator and other participants will gibe at their mistakes which derive from their poor level of education. Older women, having experienced the school system during ’50s and ’60s, when the punishment and the use of offensive language from teacher to pupils were considered as acceptable pedagogical practices, believe that will be insulted again and

consequently will be isolated and marginalised by their counterparts. In addition, women are anxious about their ability to express their ideas and thoughts properly and to “grasp the meaning of the lesson”. This anxiety is emerged as the effect of inadequate level of formal education. This is clearly demonstrated by the quote that follows:

“I haven’t even completed the primary school. How could I understand what the educator says?”

“They never ask about our educational needs”

All respondents noted that the AEEPs’ designers ignore women’s needs, wants and demands and thus the offered modules fail to meet their needs. Content relevance to women’s felt needs is a major driver of decision making process to participate in AEEPs. Most programmes offered are described as “indifferent”, “of no concern” or “without specific orientation”. Sometimes, women complain that the AEEPs’ subjects are obscure or confusing. The following comment illustrates these observations:

“I have been informed about an agricultural extension/education programme called ‘cottage industry’ (oikotechnia¹). I couldn’t understand the meaning of this term, I asked my friends and I received different and muddled explanations. Then, I realised that this programme was out of my sphere of interest.”

Women’s educational needs are related to the reduction of health risks for livestock farmers, women entrepreneurship, animal health, technological innovations, marketing of livestock products, funding programmes for livestock, animal welfare, organic livestock production, integrated crop-livestock farming systems and principles of animal nutrition. Participants are able to recognise their needs but, on the other hand, noted that agricultural extension education services continue to offer only specific programmes which aren’t consistent with the above mentioned women’s demands.

Discussion and conclusions

The intent of this research was to examine the factors that daunt women to participate in AEEPs. Undoubtedly, today education is one of the major sources of development of an individual as well as of the society in general. However, not so far back in time,

it was believed that for successful farm functioning skills learned and experiences obtained from older family members were essential and sufficient. Yet, today farmers everywhere require sufficient basic and specialised agricultural knowledge and its constant renewing. This knowledge is transferred to farmers through formal and informal education programmes which are in democratic societies by default available to both genders. But, as the results of our analysis show, this principle is not well fulfilled in the population of livestock farmers in Thessaly. What our study reveals is that the gap between the rhetoric and reality of the gender equality regarding the participation in AEEPs is still substantial. Core questions regarding the woman's access in the spaces of knowledge stem from the finding that women in the study area although indicate a very high desire to attend AEEPs have never participated in such activities.

Farm women reported about serious obstacles they are facing pertaining to their opportunities for and engagement in agricultural education. As our results show, farm women are discouraged from participation in agricultural educational programmes mainly due to the limited availability of their time, their low level of education, the male-focused orientation of AEEPs, the lack of respect in designing such programmes to their special needs and the scarcity of information about educational initiatives.

As our study portray, women's perception on the men-targeted nature of AEEPs is the most important restrictive factor of their willingness to participate in such programmes. The multiplicity of roles performed by women livestock farmers creates a fundamental contrast between men and women farmers and necessitates a special treatment of women from AEEPs' designers. As the respondents stressed, agricultural extension education remains a field that act under a men focused mind-set. On the other hand, women's low familiarity with education as well as their unpleasant experiences from the school feed their fear that they will feel uncomfortable during their participation in a structured extension/education activity.

These results emphasise the need of applying different approach to encourage farm women for participation in agricultural education in Greece, than it was the case until now. From the literature of rural gender studies it is known that the limited opportunities of farm women actions are conditioned by the very nature of agriculture; particularly the dominance of the patrilineal line of inheritance and the narrow concepts of work - considering only commercial agricultural production as essential - which make the provision of appropriate education and training to women

more difficult. In this vain women-only programmes seem appropriate solutions. However, deliberations about this option are not uniform (Shortall 1996): the feminists believe women-only programmes represent a marginal provision, reinforce stereotypes, not questioning social structures and achieve limited if any social change. In the other hand counter-arguments state that women-only programmes are positive, since women feel more comfortable in this context. Thus, the question of how to make agricultural education attractive to farm women is a complex one and calls for further research. Suitable educational programmes for them should consider complexity of their working roles, expectations, levels of their confidence, evaluation of the provisions and other “hidden curricular” influences.

There can be various interpretations and implications derived from this study. From a theoretical point of view, our findings contradict the simplistic perception that the participation in AEEPs is an a priori simple decision, driven only by the farmer’s willingness to satisfy a recognised need. Beliefs developed under the special educational or social norms of the Greek countryside strongly restrict women’s willingness to participate in educational activities. From a practical standpoint, the results of this research suggest the need from the part of extension education services to shift their focus equally on both genders, as, in their present form, possibly affected by an established tradition that faces women as second-order farmers, have failed to appreciate the sensitivities of delivering appropriate services to rural women.

As our work indicate farm women in Greece would need much more attention from agricultural education providers both at a formal and informal level as they received so far. For example, it would be recommendable to recruit more female educators among extensionists and to activate farm women organizations on the local and national level to take role in designing and performing agricultural education curricular.

In addition to the conclusions of this research a few limitations which could stimulate further research need to be mentioned. First, this research presents limitations in terms of generalizability, due to the small sample size. Second, one aspect that was beyond the scope of this paper but merits investigation is the influence of examined factors to men’s willingness to participate in AEEPs. Third, we investigated the parameters that limit women’s willingness to participate in AEEPs without examining what kinds of personal, social or psychological influences push decision making to participate in such activities. Thus, a natural next step for research in this field is to integrate these

concepts in order to create a more comprehensive framework of understanding women farmers' behaviour towards agricultural extension education services. In spite of the above mentioned limitations, our investigation is an addition to the multiple rural gender literature.

Footnote

¹: oikotechnia (cottage industry): compound consisted of the lexemes “oikos” (house) and “techni” (art).

References

Anthopoulou, Theodosia (2010) ‘Rural women in local agrofood production: Between entrepreneurial initiatives and family strategies. A case study in Greece’, *Journal of Rural Studies* 26(4): 394-403.

Arku, Cynthia and Frank S. Arku (2009) ‘More money, new household cultural dynamics: Women in micro-finance in Ghana’, *Development in Practice* 19(2): 200-213.

Charatsari, Chrysanthi, Afroditi Papadaki-Klavdianou, and Anastasios Michailidis (2011a) ‘Farmers as consumers of agricultural education services: Willingness to pay and spend time’, *The Journal of Agricultural Education and Extension* 17(3): 253-266.

Charatsari, Chrysanthi, Afroditi Papadaki-Klavdianou, Anastasios Michailidis, and Maria Partalidou (2011b) ‘Making the invisible farmers visible: Strengthening women's participation in agricultural education programs’, paper presented at the 24th European Society for Rural Sociology Congress: ‘Inequality and Diversity in European Rural Areas’, Chania-Greece, 22-25 August 2011.

Costa, Janeen Arnold (2005) ‘Empowerment and exploitation: Gendered production and consumption in rural Greece’, *Consumption, Markets and Culture* 8(3): 313-323.

Gidakourou, Isabella, Anastasia Xenou, and Kalliopi Theofilidou (2000) 'Farm women's new vocational activities: Prospects and problems of women's cooperatives and small on-farm businesses in Greece', *Journal of Rural Cooperation* 28(1): 19-37.

Gotschi, Elisabeth, Jemimah Njuki, and Robert Delve (2008) 'Gender equity and social capital in smallholder farmer groups in central Mozambique', *Development in Practice* 18(4-5): 650-657.

Gourdomichalis, Aliko (1991) 'Women and the reproduction of family farms: Change and continuity in the region of Thessaly, Greece', *Journal of Rural Studies* 7(1-2): 57-62.

Lawal, Abdulkareem Olusegun (2011) 'Women's benefits from agricultural technologies: Evidence from poultry production among Nigerian fisherfolk', *Development in Practice* 21(3): 371-378.

Lioutas, Evangelos D., Chrysanthi Charatsari, Irini Tzimitra-Kalogianni, and Afroditi Papadaki-Klavdianou (2011) 'Women's status anxiety and their willingness to participate in agricultural education programs', *Livestock Research for Rural Development*, 23(11), available at <http://www.lrrd.org/lrrd23/11/liou23234.htm> (retrieved 18 November 2011).

Pini, Barbara (2005) 'The third sex: Women leaders in Australian agriculture', *Gender, Work & Organization* 12(1): 73-88.

Price, Linda (2010) 'Doing it with men': Feminist research practice and patriarchal inheritance practices in Welsh family farming', *Gender, Place & Culture* 17(1): 81-97.

Radel, Claudia (2011) 'Becoming farmers: Opening spaces for women's resource control in Calakmul, Mexico', *Latin American Research Review* 46(2): 29-54.

Shortall, Sally (1996) 'Training to be farmers or wives? Agricultural training for women in Northern Ireland', *Sociologia Ruralis* 36(3): 269-258.

Trauger, Amy (2004) 'Because they can do the work': Women farmers in sustainable agriculture in Pennsylvania, USA', *Gender, Place & Culture* 11(2): 289-307.

Trauger, Amy, Carolyn Sachs, Mary Barbercheck, Nancy Ellen Kiernan, Kathy Brasier, and Jill Findeis (2008) 'Agricultural education: Gender identity and knowledge exchange', *Journal of Rural Studies* 24(4): 432-439.

